

**ЛЕМКІВСКИЙ
НАРОДНЫЙ КАЛЕНДАР
НА 1987
РІК**

Виданя Лемко-Союза

**Склав
*Олександр Восток***

**На першій сторінці обкладинки
графічний твір М. Шелеста
«Запрошення на весілля»
(зо серії «Лемківське весілля»).**
**На остатній сторінці обкладинки
малюнок М. Дахна
«Вівці мої, вівці...»**

*The Executive Committee
of
The Lemko Association
of
The United States of America
and
Canada*

*Sitting left to right: Catherine Logoyda, Recording Secretary; John Adamiak, President; Janet Fuchila, 1st Vice President.
Standing left to right: Alexander Vostok, General Secretary; John Porada, Financial Secretary.
Not Present: Alexander Vostok, 2nd Vice President.*

Новорічне Побажання

Новым, 1987 роком! По случаю Різдяных сьвят і руского Нового Року, Головне правління, Центральний Комітет Союзу і Редакція «Карпатской Руси» шле вшыткым читачам, членам наших народных і братских запомоговых організацій, друзьям і вшыткым краянам в Сполученых Штатах і Канаді сердечны поздравління і побажання.

В тім 1987-ім році жычыме лемкам, где би они не жыли, миру і щесьтя, жебы не забывали они про общий народный интерес, жебы берегли бесьїду і культуру рїдну і на кождім кроці свого жытя розвивали і передавали того народне богатство нащадкам своїм. А нашій карпаторускій еміграції в Америці жычыме, жебы она нашла в собі силу піднятися выше своїх старых пустых і дрібных особистых роздорів, і жебы в обєднаній народній силі она крочыла вірном дорогом до ліпшой будучности.

Головне правління Лемко-Союзу.

Зміст

Новорічне побажання	3
З Новим 1987 роком!	19
Андрій К. Лист до Складача	20
Логойда М. Лемко-Союз в 58 році свого існування	22
Народні справи	26
Гулик Т. За нашу лучшу будучність	30
Без пісні чоловік гмєрат	32

ЛЕМКИ В АМЕРИЦІ

Фрицкий Й. Ст. Што минуло — не верне ся	43
Кобан А. З любов'ю до рідного народу і краю	48

ЛЕМКИ НА УКРАЇНІ

Нова доля переселенців з Лемковини	55
Козутов П. Дослідник історії і культури лемків	57
Зубаньч Ф. І художник, і письменник	60
Козутов П. Не сивіє лем пам'ят	62
Козутов П. Світ захоплень Володимира Яреми	64
Сьпіванка про долю	67
Учений з лемківського роду	69

ЛЕМКИ В ПОЛЬЩІ

Гоч Ф. Не зараховуйте лем кілометри...	72
Шиплей О. Із нашої подорожж до Польщі	77
Перша новопобудована церков на Лемковині	86
Лем П. Владыка Адам	87

ПОЕЗІЯ І ОПОВІДАНЬ

Там за гором, над Серетом	90
Красовский І. Богдан-Ігор Антонич — співець зелених Карпат	92
Вершы Богдана-Ігора Антонича	95
Желем І. Сповід під чуганьом перед народом	100
Вершы Петра Мурянки	104
Головач С. Коротка історія мого жыття	106
З мого жыття в Ізбах	123

З ІСТОРІЇ КРАЮ РІДНОГО

Красовский И. Талергофска трагедия	128
Гавришков К. Талергофскы поминки...	130
«Світло-світлою землею Рускою»	133
То ест старійший град...	136
«Приди ко мні, брате, в Москву»	139

СТОРІНКИ ЛІТОПІСУ ДРУГОЇ СЬВІТОВОЇ ВІЙНИ

Фрицкий Ст. Члєны отдїла...	141
Безсмерт'я Великої Перемоги	141
Козутов П. Лемки — борці против фашызму	150
Верхоляк Ш. Партизаны кличут	152

Козутов П. Битвы в Карпатах	154
Оршак О. Такого забывати не можна	156
Кавалер американского ордена	159
Маршал Георгій Жуков	161
Правдива історія Ялтинської конференції	164
Уроки другой світової війни	166

СЬПІВАНКЫ

Ой верше мій, верше	170
Ой ишов я през ліс, през ліщину	171
А я свою Терезу	172
Краківська шынкарка	173

КАРПАТЫ — ГОРЫ НАШЫ МИЛЫ

Унікальна скарбниця природи	174
Смереки	178
Грибы карпатських лісів	180
Тваринний світ Карпат	180
Цілющє джерела	183

МИСТЕЦКА ПАЛІТРА

Жылич Н. Никифор	186
«Хочу файну сьпіванку написати...»	190
Зубаньч Ф. Мелодії гір	192

ВІРНІ СЫНЫ НАРОДА

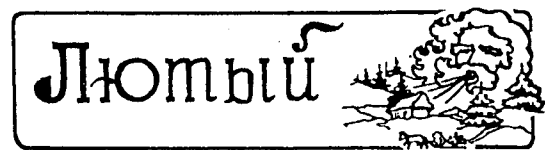
Филяк П. Мысли о пережитом	195
Феціца П. На спомин Анны Вислоцкой	199
В пам'ят Григорія Крутилы	202

ПОЕЗІЯ

Стефановский П. «Памятам шкільне вікно...»	203
Бинерт (Каніщак) М. Як зме фарму мали	203
З мойой молодости	205
Бурдяк М. Туга за другом	206
Берестя А. За едно-друге	206
Нежычливый	206
Русенко І. Циганы	207
Газда в біді	207
Павлович О. Я сын Бескидов	208
Пісьнь руско-словянска	209
В чужині	210
Духнович О. Вручаніє	210
Підкарпатскы русины	211
Пісьнь	211
Сліпый і хромый	211

ІЗ НАРОДНОЇ СКАРБНИЦІ ФОЛЬКЛОРУ

Лунат лемківска сьпіванка	212
Народне лемківське весіля	214

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	19 гр.	Чт	Новый Рік, Боніфатія, Іллі Муромця
2	20	Пт	Ігнатія Богоносця
3	21	Сб	Юліяни, Петра Московського
4	22	Нд	СВ. ОТЦІВ, АНАСТАСІЇ, ФЕОДОТІЇ.
5	23	Пн	10 мчч. Критских, Феоктиста
6	24	Вт	Навечіря Різдва Хр., Клавдії, Николая
7	25	Ср	РІЗДВО ХРИСТОВЕ
8	26	Чт	СОБОР ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ, ЙОСИФА, ДАВИДА І ЯКОВА
9	27	Пт	АРХИД. СТЕФАНА, ФЕОДОРА
10	28	Сб	20 000 муч. Никомид, Ігнатія, Никанора
11	29	Нд	МЛАДЕНЦІВ УБИТЫХ ІРОДОМ, МАРКА, ФЕОФІЛА
12	30	Пн	Анісії, Зотика, Тимона
13	31	Вт	Меланії
14	1 сч.	Ср	ОБРІЗАЦІЄ ГОСПОДНЄ. СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО
15	2	Чт	Сильвестра, Серафима
16	3	Пт	Малахії, Гордія
17	4	Сб	Собор 70 апост., Феоктиста, Афанасія
18	5	Нд	НАВЕЧІРЯ БОГОЯВЛЕНЬЯ, ФЕОПЕМТА, ФЕОНЫ
19	6	Пн	КРЕЩЕНІЄ ГОСПОДНЄ. БОГОЯВЛЕНЬЯ
20	7	Вт	Собор Иоанна Предтечы
21	8	Ср	Георгія, Омеляна, Домніки
22	9	Чт	Св. Филипа
23	10	Пт	Григорія, Доментіяна, Павла, Макарія
24	11	Сб	Феодосія, Великого
25	12	Нд	Савы Сербск. ПЕТРА
26	13	Пн	Єрмила і Стратоніка
27	14	Вт	Рівноап. Ніны
28	15	Ср	Павла Фивейского і Иоанна Кущника, Прохора і Гаврила
29	16	Чт	Максима
30	17	Пт	Прп. Антонія Великого
31	18	Сб	Афанасія і Кирила Александрійских

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	19	Нд	МАКАРІЯ, ФЕОДОРА, САВЫ
2	20	Пн	Євфімія Вел., Інны, Пінны і Риммы
3	21	Вт	Максима, Неофіта, Агнії
4	22	Ср	Тимофія, Анастасії
5	23	Чт	Агафангела. Собор Костромских святих
6	24	Пт	Ксенії (Оксаны), Герасима
7	25	Сб	Григорія Богослова, Мойсея
8	26	Нд	КСЕНОФОНТА, МАРИЇ, АРКАДІЯ.
9	27	Пн	Иоанна Златоуста
10	28	Вт	Євфрема, Феодосія, Ізаака
11	29	Ср	Ігнатія Богоносця, Лаврентія, Романа, Якова
12	30	Чт	Василія Великого, Григорія Богослова, Иоанна Златоустого
13	31	Пт	Кира і Иоанна, Афанасії
14	1 лют.	Сб	Трифона, Перпетуї і Филицитаты
15	2	Нд	СТРІТЕНІЄ ГОСПОДНЄ
16	3	Пн	Симеона і Анны
17	4	Вт	Ізидора, Георгія, Кирила
18	5	Ср	Агафії, Феодосії
19	6	Чт	Вукола, Юліана, Марти і Марії, Фотія
20	7	Пт	Парфенія, Лукы
21	8	Сб	Феодора, Захарії, Савы
22	9	Нд	НИКИФОРА, ІНОКЕНТІЯ
23	10	Пн	Харалампія і Порфирія, Валентинны
24	11	Вт	Дмитрія Прилуцк., Всеволода, Федоры
25	12	Ср	Олексія, Мелетія
26	13	Чт	Мартиніяна, Зої і Фотинії (Світланы)
27	14	Пт	Авксентія, Кирила, Михаїла
28	15	Сб	Онисима, Пафнутія і Евфросинії

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	16	Нд	ПАМФІЛА, ПАВЛА, ПОРФІРІЯ
2	17	Пн	Феодора, Ермогена
3	18	Вт	Льва, Космы
4	19	Ср	Архипа, Филимона, Апфії
5	20	Чт	Льва, Корнилія
6	21	Пт	Тимофея, Евстафія і Георгія
7	22	Сб	Тирона, Маврикія, Афанасія
8	23	Нд	НЕД 1-а ВЕЛИКОГО ПОСТУ. ПОЛІКАРПА, ОЛЕКСАНДРА
9	24	Пн	Еразма Печерского
10	25	Вт	Тарасія Константинопольского
11	26	Ср	Порфирія, Севастіяна
12	27	Чт	Прокопія, Тита, Фалалея
13	28	Пт	Василія, Марини і Кіры, Нестора
14	1 мрт.	Сб	Евдокії, Антоніны. Поминання усопших.
15	2	Нд	2-а ВЕЛ. ПОСТУ. ГРИГОРІЯ, ФЕОДОТА, АРСЕНА
16	3	Пн	Евтропія, Клеоника, Василиска
17	4	Вт	Гарасима, Даниїла, Йосафата, Вячеслава
18	5	Ср	Феодора, Давида і Костянтина
19	6	Чт	мчч. Амореіських, Аркадія
20	7	Пт	Василія, Ефрема, Капітонія, Евгенія, Агафодора
21	8	Сб	Феофілакта, Лазаря і Афанасія
22	9	Нд	3-я ВЕЛ. ПОСТУ. 40 МЧЧ СЕВСТІЙСКИХ, КЕСАРІЯ
23	10	Пн	Леоніда, Кондрата, Павла, Віктора, Василисы, Галины
24	11	Вт	Софронія, Евфимія
25	12	Ср	Феофана, Григорія, Симеона
26	13	Чт	Никифора, Христини, Олександра
27	14	Пт	Венедикта, Феогноста, Ростислава
28	15	Сб	Агапія, Діонісія, Олександра, Никандра
29	16	Нд	4-а ВЕЛ. ПОСТУ. ІОАННА, САВИНА, СЕРАПІОНА
30	17	Пн	Олексія, Макарія
31	18	Вт	Кирила, Трофима

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	19 мр.	Ср	Хрисанфа, Даріі, Қлявдіі, Ігаріі
2	20	Чт	Іоанна, Сергія, Фотины, Олександры, Клавдіі, Матроны, Феодосіі, Параскевы, Віктора
3	21	Пт	Якова, Кирила, Фомы
4	22	Сб	Василія, Ісаакія
5	23	Нд	5-а ВЕЛ. ПОСТУ, МАРІІ, НІКОНА, ЛІДІІ
6	24	Пн	Захарія, Артемія, Стефана і Петра Казанських
7	25	Вт	БЛАГОВІЩЕНЬЯ ПРЕСВЯТОЙ БОГОРОДИЦІ
8	26	Ср	Арх. Гавріїла, Аллы, Ларисы, Анны
9	27	Чт	Матроны, Іоанна
10	28	Пт	Іларіона і Стефана, Іоны
11	29	Сб	Марка і Кирила
12	30	Нд	ВХІД ГОСПОДЕН В ЄРУСАЛИМ (ВЕРБНА НЕДІЛЯ)
13	31	Пн	Іпатія, Іоны і Інокентія, Великий понеділок
14	1 кв	Вт	Маріі, Евфримиі. Великий вівторок
15	2	Ср	Тита, Полікарпа. Велика середа
16	3	Чт	Микиты, Феодозіі. Великий четвер
17	4	Пт	Йосифа, Георгія і Зосимы. Велика п'ятниця
18	5	Сб	Агафопода і Феодула. Велика субота
19	6	Нд	СВІТЛЕ ХРИСТОВЕ ВОСКРЕСІНЬЯ. ПАСХА
20	7	Пн	СВІТЛЫЙ ПОНЕДІЛЬОК. Георгія, Даниїла, Акілины
21	8	Вт	СВІТЛЫЙ ВІВТОРОК. Іродіана, Агава, Руфа, Ерма
22	9	Ср	Вадима
23	10	Чт	Терентія, Максима, Олександра, Феодора
24	11	Пт	Антипы, Іоанна
25	12	Сб	Василія, Ісаака, Анфусы
26	13	Нд	АРТЕМОНА, ФОМАІДИ
27	14	Пн	Мартина, мчч Литовских Антонія, Іоанна і Евстафія
28	15	Вт	Аристарха, Пуда, Трофима, Василисы і Анастасіі
29	16	Ср	Агапіі, Ірини, Галины, Леоніда
30	17	Чт	Симеона

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	18 кв.	Пт	Іоанна, Космы, Віктора
2	19	Сб	Іоанна, Георгія, Трифона
3	20	Нд	ЖЕН-МИРОНОСНИЦ. ІОСИФА І НІКОДИМА, ФЕОДРА, ГАВРИЛА
4	21	Пн	Іаннуарія, Феодора
5	22	Вт	Феодора, Віталія, Нафанаїла, Луки
6	23	Ср	Георгія Побідоносця. Олександри, Анатолія
7	24	Чт	Савы, Валентина, Олексія
8	25	Пт	Ап. і еванг. Марка, Сильвестра
9	26	Сб	Василія, Глафіры, Стефана
10	27	Нд	СИМЕОНА, СТЕФАНА ВЛАДИМИРО-ВОЛИНСК.
11	28	Пн	Іасона і Сосипатра, Максима, Віталія
12	29	Вт	Мемнона, Василія, Іоанна
13	30	Ср	ап. Якова, Микиты, Доната
14	1 м	Чт	прор. Єремії, Панфутія, Макарія, Тамары
15	2	Пт	Афанасія, кн. Бориса і Гліба
16	3	Сб	Тимофія і Мавры, Феодосія Печерск
17	4	Нд	ПЕЛАГІІ, ЄРАЗМА
18	5	Пн	Ірини, Якова
19	6	Вт	Іова, Михея
20	7	Ср	Акакія, Ніла
21	8	Чт	АП. І ЄВ. ІОАННА БОГОСЛОВА, АРСЕНІЯ, ПІМЕНА
22	9	Пт	ПЕРЕНЕСЕНЬЯ МОЩІВ СВ. НИКОЛАЯ
23	10	Сб	Ап. Симона, Таїсії
24	11	Нд	МОКІЯ, КИРИЛА І МЕФОДІЯ, ІОСИФА
25	12	Пн	Епіфанія, Германа, Єрмогена, Діонісія
26	13	Вт	Гликерії, Макарія, Олександра. Ірини
27	14	Ср	Ізидора, Микиты
28	15	Чт	ВОЗНЕСЕНЬЕ ГОСПОДНЕ. Пахомія, Ісаї, Дмитрія
29	16	Пт	Феодора, Єфрема, Музы
30	17	Сб	Андроніка, Іунії, Стефана
31	18	Нд	свв. Отців І Вселенского Собора. Феодита, Олександра, Клавдії, Фаїны, Матроны, Юлії

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	19 м	Пн	Патрікія, Корнилія, Сергія
2	20	Вт	Олексія, Олександра, Довмонта
3	21	Ср	Костянтина і Олены. Ден інтронізації Святійшого Патріарха всея Руси Пімена
4	22	Чт	Василиска
5	23	Пт	Михайла, Евфросинії
6	24	Сб	Симеона, Микиты
7	25	Нд	ДЕН СВЯТОЙ ТРОЙЦІ. ПЯТИДЕСЯТНИЦЯ
8	26	Пн	ДЕН СВЯТОГО ДУХА. Карпа і Афея, Георгія, Макарія
9	27	Вт	Ферапонта, Ніла, Іоанна
10	28	Ср	Микиты, Ігнатія, Евтихія
11	29	Чт	Феодосії, Іоанна
12	30	Пт	Ісаакія
13	31	Сб	Єрма, Єрмія і Філософа
14	1 ч	Нд	ВСІХ СВЯТЫХ. Юстина Філософа, Діонісія
15	2	Пн	Никифора Іоанна Нового, Юліанны. Початок Петрового посту.
16	3	Вт	Лукіліана, Дмитрія
17	4	Ср	Митрофана, Зосимы
18	5	Чт	Дорофея, Феодора, Ігора, Леоніда
19	6	Пт	Вісаріона, Іларіона, Іоны, Пансія, Феклы, Созанны
20	7	Сб	Феодота, Кириакії, Калерії (Валерії), Марії, Маркела
21	8	Нд	ВСІХ РУСЬКЫХ СВЯТЫХ. Феодора, кн. Василія і Костянтина
22	9	Пн	Кирила, Олександра, Феклы, Марфы, Марії
23	10	Вт	Тимофія, Антоніны, Василія, Іоанна
24	11	Ср	Варфоломея і Варнавы
25	12	Чт	Онуфрія, Петра, Анны
26	13	Пт	Акілины, Антоніны, Андроніка і Савы
27	14	Сб	Прор. Елісея, Мефодія, Мстислава
28	15	Нд	ПРОР. АМОСА, ІОНЫ, ГРИГОРІЯ, КАСІЯНА, ЄРОНИМА, АВГУСТИНА
29	16	Пн	Тихона
30	17	Вт	Мануїла, Савела, Ісмаїла

Липець

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	18 ч	Ср	Леонтія, Іпатія і Феодула
2	19	Чт	Ап. Юды, Зосими, Пансія, Варлаама
3	20	Пт	Мефодія, Глеба Владим., Інны, Пинны і Риммы
4	21	Сб	Юліяна, Терентія
5	22	Нд	ЕВСЕВІЯ, ГАЛАКТІОНА, ЮЛІАННЫ
6	23	Пн	Агриппины, Артемія, Германа
7	24	Вт	РОЖДЕСТВО ИОАННА ПРЕДТЕЧЫ. Якова і Іоанна
8	25	Ср	Февронії, Петра (Давида)
9	26	Чт	Давида Солунск., Діонісія Сузд.
10	27	Пт	Сампсона, Серапіона, Георгія
11	28	Сб	Кіра і Іоанна, Сергія і Германа
12	29	Нд	АП. ПЕТРА І ПАВЛА
13	30	Пн	Собор 12 апостолів. Софронія
14	1 л	Вт	Космы і Демяна, Ангелины, Нікодима
15	2	Ср	Положенья Ризы Пресв. Богородиці. Фотія
16	3	Чт	Филипа, Васи́лія, Анатолія
17	4	Пт	Андрея, Марфы
18	5	Сб	Афанасія, Сергія, Кирила
19	6	Нд	СИСАЯ, ТИХОНА, НІКОНА І ВАСИЛІЯ
20	7	Пн	Фомы, Евдокії
21	8	Вт	Прокопія
22	9	Ср	Панкратія, Кирила, Феодора
23	10	Чт	Антонія Печерск.
24	11	Пт	Євфімія, рівноап. кн. Ольги
25	12	Сб	Прокла і Іларія, Миханла, Феодора і Іоанна
26	13	Нд	АРХ. ГАВРИЛА, СТЕФАНА, СЕРАПІОНА
27	14	Пн	Акілы
28	15	Вт	Кирика і Юліты. Рівноап. кн. Володимира
29	16	Ср	Афіногена, Павла, Алефтины, Юлії
30	17	Чт	Марины (Маргариты), Іринарха, Лазаря
31	18	Пт	Омельяна і Якифа, Памвы

Серпен

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	19 л	Сб	Макрины, Серафима, Паісія, Романа
2	20	Нд	ПРОРОКА ІЛЛІ. АВРАМІЯ ГАЛИЦ., АФАНАСІЯ
3	21	Пн	Єзекі́лья, Симеона і Іоанна
4	22	Вт	Марії Магдалины
5	23	Ср	Трофима, Феофіла
6	24	Чт	Христини, кн Бориса і Гліба
7	25	Пт	Успеніє Анній — матери Пресв. Богородиці. Олімпіады і Євпраксії, Макарія
8	26	Сб	Єрмолая, Параскевії, Мойсея
9	27	Нд	ПАНТЕЛЕЙМОНА, ГЕРМАНА, АНФІСЫ, КЛИМЕНТА
10	28	Пн	ап. Прохора, Никанора, Тимона, Пармена
11	29	Вт	Калинника, Костянтина і Космы, Серафімы
12	30	Ср	ап. Силы, Силуана, Андроніка
13	31	Чт	Євдокыма, Юліпы
14	1 с	Пт	Соломії і Елеазара
15	2	Сб	Стефана, Васи́лія, Нікодима
16	3	Нд	ІСААКІЯ, ДАЛМАТА, ФАВСТА, АНТОНІЯ
17	4	Пн	Св. 7 отроків Єфескых. Євдокії, Елеферія
18	5	Вт	Евсигнія, Йоны
19	6	Ср	ПРЕОБРАЖЕНІЄ ГОСПОДНЄ
20	7	Чт	Дометія, Митро́фана, Пімена Печ.
21	8	Пт	Омельяна, Григорія, Зосими і Саватія
22	9	Сб	Ап. Матвея, Антонія, Марії
23	10	Нд	ЛАВРЕНТІЯ, ПАПЫ СІКСТА, ФЕЛІКІСИМА І АГА-ПИТА
24	11	Пн	Євпла, Васи́лія, Феодора і Сосанны
25	12	Вт	Фотія, Аникыты, Олександра
26	13	Ср	Максима, Тихона
27	14	Чт	Михея, Феодосія
28	15	Пт	УСПЕНІЄ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ
29	16	Сб	Діюмида
30	17	Нд	МИРОНА, АЛІПІЯ, ПАВЛА
31	18	Пн	Флора і Лавра, Омельяна

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	19 с.	Вт	Андрея Стратилата, Феклы, Питирима, Тимофея
2	20	Ср	Самуїла, Севира і Мемона
3	21	Чт	Фадея, Васы, Аврамія
4	22	Пт	Агафоніка, Анфусы
5	23	Сб	Лупа, Іриней, Калиника
6	24	Нд	ПЕТРА, АРСЕНІЯ
7	25	Пн	Ап. Варфоломея і Тита, Міны
8	26	Вт	Адриана і Наталії
9	27	Ср	Пімена, Кукшы, Ліверія. Ден тезоіминитства Святійшого Патріярха всея Руси Пімена
10	28	Чт	Мойсея, Йова, Печерск
11	29	Пт	УСІКНОВЕНІЄ ГЛАВЫ ІОАННА ПРЕДТЕЧЫ
12	30	Сб	Олександра, Іоанна, Даниїла
13	31	Нд	КИПРІАНА, ГЕНАДІЯ
14	1 в	Пн	Симеона столпника і Марфа
15	2	Вт	Маманта, Феодота і Руфіны
16	3	Ср	Анфіма, Феофіла, Дорофея, Домны, Василисы
17	4	Чт	Вавилы, прор. Мойсея, Йосафата Білгородск
18	5	Пт	Захарії, Єлизаветы, Раїсы, Гліба, Авдія
19	6	Сб	Арх. Михаїла, Архипа, Євдоксія, Макарія, Зенона
20	7	Нд	СОЗОНТА, ІОАННА
21	8	Пн	РОЖДЕСТВО ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ
22	9	Вт	Іоакима і Анны
23	10	Ср	Мінодары, Митродоры, Німфодоры
24	11	Чт	Феодоры, Сергія і Германа, Дмитрія
25	12	Пт	Автонома, Васіяна, Симеона, Юліана
26	13	Сб	Корнілія, Кроніда, Леонтія, Валеріана
27	14	Нд	ВОЗДВИЖЕНІЄ ЖИВОТВ. КРЕСТА ГОСПОДНЯ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА
28	15	Пн	Микиты, Стефана, Порфірія, Акакія
29	16	Вт	Євфимії, Віктора, Людмилы
30	17	Ср	Віры, Надії, Любобы, Софії

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	18	Чт	Євменія, Аріадны, Іринны, Софії
2	19	Пт	Трофима, Саватія, Доримедонта, Феодора
3	20	Сб	Євстафія, Михаїла, Олега
4	21	Нд	ДИМИТРІЯ РОСТОВСК.
5	22	Пн	Прор. Іоны, Фоки, Петра
6	23	Вт	Зачатіє Іоанна Предтечы, Іранды
7	24	Ср	Феклы, Никандра, Владислава
8	25	Чт	Євфросинії, Сергія, Германа, Панфрутія
9	26	Пт	Ап. і еванг. Іоанна Богослова, Євфрема
10	27	Сб	Калістрата, Савватія, Гната, Марка ап.
11	28	Нд	ХАРИТОНА, ВЯЧЕСЛАВА
12	29	Пн	Кирияка, Феофана
13	30	Вт	Григорія, Михаїла
14	1 ж.	Ср	ПОКРОВ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ. АНАНІЯ, РОМАНА, САВЫ
15	2	Чт	Кипріана, Юстины, Андрія, Феоктиста
16	3	Пт	Діонісія, Елеферія
17	4	Сб	Єрофея, Турія, і Варсонофія, Домнікы, Виринеї (Веронікы)
18	5	Нд	ХАРИТИНЫ
19	6	Пн	Ап. Фомы
20	7	Вт	Сергія, Вахха, Юліана, Пелагії, Мартиньяна
21	8	Ср	Пелагії, Таїсії, Трифона, Досифея
22	9	Чт	Ап. Якова Алфеева. Андроніка і Афанасії
23	10	Пт	Євлампія і Євлампії і, Андрея
24	11	Сб	Филиппа, Феофана, Зинаїды
25	12	Нд	СВ. ОЦІВ VII ВСЕЛЕНСКОГО СОБОРА, ПРОВА, АНДРОНІКА
26	13	Пн	Карпа, Веніаміна, Микиты
27	14	Вт	Назара, Гервасія, Протасія, Кельсія, Параскевы
28	15	Ср	Єфимія, Лукіана
29	16	Чт	Лонгина
30	17	Пт	Осії, Андрея, Косми і Дамяна, Лазаря
31	18	Сб	Ап. і еванг. Луки. Йосифа

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	19 ж	Нд	ПР. ІОИЛЯ, УАРА, ІОАННА, КЛЕОПАТРЫ
2	20	Пн	Артемія
3	21	Вт	Іларіона, Якова і Феофила
4	22	Ср	Аверкія, Олександра, Анны, Єлизаветы, Глікерії
5	23	Чт	Ап. Якова, Гната
6	24	Пт	Арефы, Сіклітикії, Феофіла
7	25	Сб	Маркіяна і Мартирія, Тавіфы
8	26	Нд	ДИМИТРІЯ СОЛУНСК., ФЕОФІЛА
9	27	Пн	Нестора, Капітоліны, Марка
10	28	Вт	Параскевы, Терентія, Неонілы, Арсенія
11	29	Ср	Анастасії, Аврамія, Анны
12	30	Чт	Зиновія, Зиновії, Тертія, Марка, Юста, Артемы
13	31	Пт	Стахія, Наркіса, Аристовула
14	1 л	Сб	Космы і Дамяна, Юліанії
15	2	Нд	АКІНДИНА, ЕЛПІДИФОРА, АНЕМПОДИСТА, МАР-КІЯНА
16	3	Пн	Акепсима, Йосифа і Анфала
17	4	Вт	Іоннікія, Никандра
18	5	Ср	Галактіона і Єпистимії, Йоны Новг. Григорія
19	6	Чт	Павла, Варлаама, Луки, Германа, Олександры, Клавдії
20	7	Пт	Лазаря, Зосимы, Кирила, Феодота
21	8	Сб	Собор Арх. Михаїла
22	9	Нд	ОНИСИФОРА, ПОРФІРІЯ, МАТРОНЫ
23	10	Пн	Єраста, Олімпа, Родіона
24	11	Вт	Міны, Віктора, Вікентія, Стефаниды, Феодора
25	12	Ср	Іоанна Милостив., Ніла
26	13	Чт	Іоанна Златоуста. Антоніны, Никифора, Германа
27	14	Пт	Ап. Филипа, Григорія
28	15	Сб	Гурія, Самона і Авіва, Димитрія. Початок Рождественско-го посту
29	16	Нд	АП. І ЄВАНГ. МАТФІЯ
30	17	Пн	Григорія, Никона, Лазаря

Нов. ст. Ст. ст. Дні

1	18 л	Вт	Платона, Романа
2	19	Ср	Прор. Авдія, Варлаама і Йоасафа
3	20	Чт	Григорія, Прокла, Анатолія, Феклы і Анны
4	21	Пт	ВВЕДЕНІЄ ВО ХРАМ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ
5	22	Сб	Филимона і Архипа, Апфії, Прокопія
6	23	Нд	АМФІЛОХІЯ, ОЛЕКСАНДРА НЕВСК., МИТРОФАНА
7	24	Пн	Меркурія, Катерини, Августы, Порфірія
8	25	Вт	Климентія, Петра
9	26	Ср	Аліпія, Інокентія, Якова
10	27	Чт	Якова, Паладія, Романа
11	28	Пт	Стефана, Іринарха, Феодора
12	29	Сб	Парамона, Акакія, Нектарія
13	30	Нд	АП. АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО, ФРУМЕНТІЯ
14	1 гр	Пн	Наума, Філарета, Ананії
15	2	Вт	Аваакума, Афанасія, Іоанна і Андрея, Стефана
16	3	Ср	Софонії, Савы
17	4	Чт	Варвары, Юліанны
18	5	Пт	Савы, Гурія, Анастасія
19	6	Сб	СВ. НИКОЛАЯ АРХ.
20	7	Нд	АМВРОСІЯ, НІЛА, АНТОНІЯ
21	8	Пн	Патапія, Кирила, Анфісы
22	9	Вт	Зачатіє Анною пресв. Богородиці. Анны, Софронії
23	10	Ср	Міны, Ермогена, Євграфа, Йоасафата, Ангеліны
24	11	Чт	Данила і Лукы, Никона
25	12	Пт	Спиридона, Олександра
26	13	Сб	Євстратія, Авксентія, Євгенія, Мандарія і Ореста
27	14	Нд	ФІРСА, ЛЕВКІЯ, КАЛИННИКА
28	15	Пн	Елевферія, Стефана, Трифона
29	16	Вт	Прор. Аггея, Феофанії
30	17	Ср	Прор. Даниїла, Ананії, Азарії, Мисаїла
31	18	Чт	Севастіяна, Зої, Симеона, Михаїла

ПАСХАЛІЯ НА 1988—2003 РОКЫ (за новым стыльом)

Рокы	Пачаток великаго посту	Пасха
1988	22 лютого	10 квітня
1989	13 марця	30 квітня
1990	26 лютого	15 квітня
1991	18 лютого	7 квітня
1992	9 марця	26 квітня
1993	1 марця	18 квітня
1994	14 марця	1 мая
1995	6 марця	23 квітня
1996	26 лютого	14 квітня
1997	10 марця	27 квітня
1998	2 марця	19 квітня
1999	22 лютого	11 квітня
2000	13 марця	30 квітня
2001	26 лютого	15 квітня
2002	18 марця	5 мая
2003	10 марця	27 квітня

шыткы народы планеты урочысто встрычают Новы́й рік. Не лем окремы люди і організації, але і державы робят обрахунок што зроблено в минувшом році і ставят перед собом ціль на Новы́й, тым разам 1987 рік.

Каждый чоловік хоче быти здоровым, щасливым і жыти в достатку, організація хоче мати веще активных членів, народы — піднятися на высшу ступінь економічнаго і культурнаго розвитку а выштыкы чесны люде нашой планеты хочут жыти в мирі і дружбі.

Нашы передовы краіне організовали в Америці братства, клубы, будували церкви і народны дома, берегли свої традиции, віру, культуру, народніст. Єднак найбільше масовом, народном, культурно-освітном організаціям в Америці і Канаді став «Лемко-Союз», основаны́й в 1929 році. Його пресовый орган газета «Лемко», а гнеска «Карпатска Русь», календарі, книжки і брошури помагают нам плекати свою культуру, беречи традиции, кріпити связь с братами, што живут на Лемковині, в Радянскім Союзі, Чехословакіі і других країнах.

«Лемко-Союз» народна і мирна організація, яка учыт згоды і братства, завзято иде вперед за мир і дружбу, стоіт твердо против війны. Його діяльніст підперают морально і матеріально передовы лемки не лем старшого покоління, але і молодшы, народжены юж в Америці.

За 58 літ існуваня «Лемко-Союз» зробыв вельку роботу, але найважнійша то покупка «Лемко Резорта», де проводятся нашы традицийны народны свята «Талергофскы дні», «Русалія», «Карпаторусский фестиваль», на яких выступалы гости з України, Чехословакіі, Лемковины. Тота чудова народна здравниця стала культурным центром лемків в Америці, ту приходит красне число старшых і молодых, абы почути лемківскы співанки, насолодити ся культуром своїх предків.

Редакция календаря старала ся зробити його цікавим і корисним, зобрати матеріалы і фотографії з жытя лемків в Америці й на Лемковині на історичны, патріотичны і культурны темы. Прагнеме, абы народный календар на 1987 рік став настольном книжком в каждой лемковскій родині, помічником в вихованю молодого

покоління в дусі патріотизму і любові до свого народу, його прекрасної культури.

В 1987 році отбудеся 34-й зїзд «Лемко-Союзу», який виробить програму святкування 60-рочного ювілею в 1989 році.

Головне правління «Лемко-Союзу» й редакція Народного календаря жычат Вам великого добра, дальшых успїхів на культурно-освітном поли, згоды, дружбы і миру вшыткым людям на земли!

ЛИСТ ДО СКЛАДАЧА «ЛЕМКІВСКОГО НАРОДНОГО КАЛЕНДАРЯ «СТОРИНКИ НАШОЙ ІСТОРІЇ»

Дорогий Олександр Восток!

ом чудовом книжком Вы залишате в нашій історії помітний сьлід. Бо Вами і Вашыма друзями зроблено іщы єдну спробу, найвдалійшу, на мою думку, зо вшыткых попередных, створыти своєрідный жытепис лемків. Дуже опублікованых в календарі матеріалів запам'ятають ся надолго. Сподівам ся,

же таке вражыня од нього залишыло ся і в других чытачів — нашых братів і сестер із славного роду лемків. Я не мам сумніву, же календар загально ся сподобав кождому з його чытачів і буде збережений на всі роки як цінна лемківска книга — збірка історичных, мистецкых, літературных і іншых матеріалів, розрахованых на старше, середне і молоде покоління лемків. Вшыткы чытачі найдут ту для себе то, што їх цікавит, хвилює, примушат спізнати про своє минуле, уважнійше ставитися до проблем сегодншнього дня, задуматися над будучностьом.

То, што Вы, Олександр, разом з Вашыма друзями оновили (то юж єст друга книга посьлі тревалой перервы) выпуск Календаря, сьвітчыт про вельку турботу Лемко-Союзу штодо збереження, історії, культури, традицій лемків. Календар на 1987-й рік — то добрый подарунок нашому народови од Лемко-Союзу в рік 58-річя з часу заснування організації. Він єст красномовным сьвідчынєм того, што поза межами рідного краю єст іщы єдна організація в сьвіті, што дбає про лемків, їх організаційне і культурне жытя.

Книга зацікавила не лем американских лемків, а і лемків на Україні, в Канаді, в Польщы, Чехословакії, Югославії, іншых краї-

нах, де жыют представителі нашого народу. В книгах наступных років Вам, Олександр, вартат продовжати тоту славу традицію. Мы маме знати, як жыют нашы краяне, їх нащадкы по всій землі. Ногами, як повідав мій дідо, человек мусит вросити в землю своей Батьківщыны, але очы його най оглядають цілый сьвіт. Тото означат, што мы, лемкы, маме шанувати і любити не лем свою рідну землю, а і всі країны, іншы народы, разом з вшыткыма боротися за мир, против загрозы новой сьвітової войны, за роззброєня взаємне співробітництво во ім'я прогресу кождой нації, кождого народу. Тото тіж означат, што лемкы, якы жыют далеко од рідного краю, мусят памятати про коріня свого прадавнього роду. Зато самым цінным в Календарі єсть того, же ту опублікованы сут матеріали про жытя лемків, где бы они не жили, і всего народу на Україні — земли, где велика част лемків нашла свою щасливую долю. Такы матеріали, думам, мають найти місце і в наступных народных книгах, якы Вы будете составляти.

Дуже схвилювали мене літературны (особливо спогады про дітинство, таке подібне на мое власне, — «Где сонце сіят любовью»), поетичны, пісенны, гумористичны сторінкы того видання. Най люде чытають і знають талантливист представників лемківського народу.

В 1985 році сповнилося 40 років з часу закінчення другой сьвітової войны. Не вшыткы люде знають правду про тоту велику битву, під час якої загинули мільоны людей, в тім чысьлі і лемкы. Лемківський народный календар розповідат нам про того.

Нарешті, маме іщы єдно жычыня до составителя Олександра Востока. Календар мат включыти матеріал про тих людей з Лемко-Союзу, якы найвєще дбають про розбудову організації, організування прекрасных фестивалів, збільшення пресовых фондів. Опублікуйте інформації про таких людей, їх фотографії. Вшыткы члєны Лемко-Союзу мають знати про тих, кто найвєще шанує народну організацію.

Андрій К. зо Ждыні

ЛЕМКО-СОЮЗ В 58 РОЦІ СВОГО ІСНУВАННЯ

Іт сумніву в том, што на 20-те столітя, яке вступат в свій фінальний етап, котре визначатся небывалым прогресом, научно-техничном революциом, смілыми одкрытиями крылатой людской думкы, величезными політычними і обществено-економічними змінами, динамічним рухом мас за досягнення сих змін, трошечки причынился і Лемко-Союз, заснований канадськыма і американськыма лемками в 1929 року. Сталося так для того, же в основі програмы Лемко-Союза лежит прогрес — та незадержима дорога до полного освобождения людини од вызыску і національного гнету, за міжнародне братерство вшыткых трудящих, вшыткых народів. Світла ціль Лемко-Союза се дружба, братерство і мир меж народами, благородна ідея творчого співробітництва вшыткых народів світу, здійснення соціальної справедливости на всей земной кулі і смілий марш до щестя і повной побіды творчых сил людства.

Здійснення той благородной програмы заохочувало кращых сынов і дочок канадських і американських лемков до активности, до самопожертв, до вступу в ряды нашої народно-просвітительной организации, жебы организовамо бороти ся за освіту і кращу, щасливішу будучність.

Потреба на народно-просвітительну организацию, яком являться Лемко-Союз, заснований 9-го січня 1929 року в Виннипегу (Канада) Теодором Коханом, Владимиром Цисляком, Нестором Волчаком, Иваном Похном, Теодором Пейком, Симеоном Добровольським, Николаем Кобеляком, Константином Криницьким, Иваном Вандзиляком, Ярославом Рейда и Тимком Ришком, обосновано 58-літним існуваньом, любовйом і довір'єм, з яким односяться до ней як крайовы, так і тут народжены лемки. Піддержка Лемко-Союза выходцами з обох сторон Карпат і до меньшой міры їх тут народженими дітьми єсть очевидным, коли взяти під увагу тот факт, што в США перестало выходити поважне число карпаторускых газет і нісколькы карпаторускых запомоговых организаций розв'язало ся, тохди як «Карпатска Русь», орган Лемко-Союза появляється тыжнево, а наша народна организация, як і 58 років тому назад, так і гнеска, иде увіреными кроками вперед, продолжат осуществляти народну програму, учыт людей цінити свою народну культуру і дальше організує выходцов из Карпат і їх тут народже-

Головний предсідатель Лемко-Союза Иван К. Адамяк

ных дітей в боротьбі за ліпше завтра, розброєня і тревалый мир.

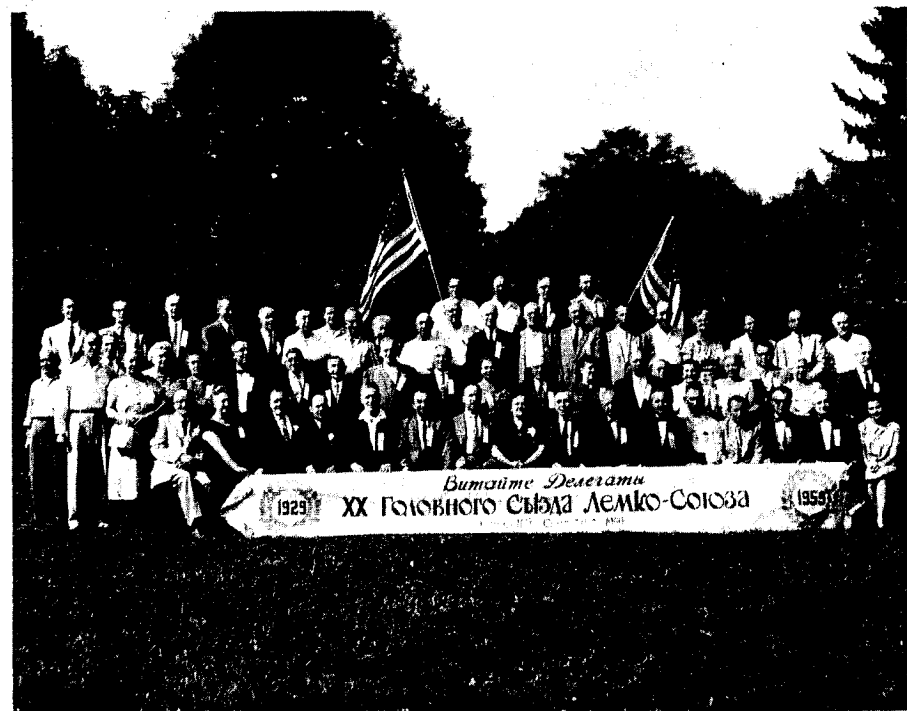
Незважаючи на ростучый наступ темных сил — якы бы любили застановити прогрес і навести часы макартизму, наша организация, одділы і ей члены продолжают організаційно-просвітительну діяльність, прикладаючи всі сили для збівшення наших рядів молодежом, придбаньом новых чытачів для газеты, жебы таким способом продолжити наше етнічне існування в США і Канаді. 30-го серпня і 1-го вересня в прекраснім Лемко резорті, який был надбанный з инициативы Лемко-Союза, одбыв ся 33-ый Головный зізд нашої народной организации, котрый приняв резолюцию, в котрой, як і в попередных 32-ох зіздах, накреслена програма активности нашої організації. В принятой 33-ым Главным зіздом резолюции говорит ся, што гнеска діяльність Лемко-Союза тримат ся на патриотизмі і ентузіазмі группы старших і молодежи, но што заинтересованіст молодежи в культурі народа, із якого они

Делегаты 16-го Головного Зізду Лемко-Союза,
Клівленд, О., вересен 1, 2 і 3, 1951 р.

вышли, як то показуют Лемко фестивалі, велика! Для того, жебы забезпечити і дальшый розвиток нашої народної організації обовязково треба одновити в одділах Лемко-Союза мистецку діяльність, бо посредництвом той діяльності можно буде «найти дорогу до сердец навет тых лемков, котры не знают ни материнской мовы, ни за свое походження, так як родна пісня, наші традиции, культура і история сут ключом до сердец навет далекого потомка нашего лемковского племени».

В резолюции показуе ся на то, што настали трудны часы в связи з затриманьом здобытых нами інституцій, як карпаторускым американскым центром і лемко-резортом. По рішеню зізда треба буде зробити нами далеко больше в сей справі, бо загубити їх далеко легше, як затримати. В резолюции 33-го Головного зізда говорит ся, што народны дома і лемко резорт были придбаны не лем для нас, но и для наших дітей і потомков, жебы ім полегшыти задачу затриманя при житю нашу етничность в США і Канаді.

Делегаты 20-го Головного Зізду Лемко-Союза
Монро, Н.Я., 5—7 вересня 1959 р.

Нам, як і нашим попередникам — основателям Лемко-Союза, треба вести тіж боротьбу і внутри нашої етничности проти тых, што бы любили под видом «згоды» приєднати нас до украинских буржуазных националистов, гитлеровских колаборантів, зрадників свого народа, ворогів славянства, котры готовы співпрацювати з кым попало проти руского народа і його державы.

33-ый Головный зізд показав, што в рядах нашої організації находить ся достаточне чысло людей і молодшой організації, котры готовы взяти на себе одповідальність керівництва нашом народном організаціом, нашим Лемко-Союзом, жебы она росла і моцніла, жебы увеличила ся приплывом членов молодшого покоління, котры поведут нашу організацію по дорозі здійснення вшитых точок нашої програмы, штобы спасти нашу етничну групу од загибелі.

Михайло Логойда

НАРОДНЫ СПРАВЫ

*Резолюція одноголосно прийнята
делегатами 33-го Головного
зїзда Лемко-Союзу*

Дорогы Братя і Сестры-Лемкы!

Пятдесят вісем літ тому, 9-го styczня 1929 р., передовы имигранты із Лемковины на чолі з Теодором Коханом заосновали на американском континенті культурно-просвітительну організацію Лемко-Союз.

Маленьке деревце скоро пустило глибоке коріня в свідомости прогресивной части лемков так в США як і в Канаді.

Выдатну роль в діяльності Лемко-Союзу одограли Дмитрий Вислоцкий (Ваньо Гунянка), в газеті «Лемко» і Др. Симеон Пыж в «Правді», органі Общества Руских Братств.

В газеті «Лемко», потом «Карпатска Русь», журналах «Лемко», «Карпаты», щорочно выпускаемых календарях-альманахах, брошурах і книжках, они закликували лемков стеречи і шанувати рідну мову, культуру, традиції, кріпити связи с родным народом, з лемками, што живут в Радянскім Союзі, Чехословакіі і Югославії.

Стараннями лемков і Лемко-Союзу были побудованы «Карпаторуский Американский Центр» в Юнкерс, Н. Й., народны дома в Кливленд, О., Ансонии, Конн., Торонто Канада. Но найважнішом подійом в многостороной культурно-просвітительной діяльності сталося набытя Лемко парка-резорта, який в наслідок побудовы часовні-памятника жертвам Талергофа і лемковского музею, одбываючымы ся фестивалями лемковской пісні, одзначенням Русаль, поминок мученикам жертвам Талергофа і культурно-народных підприємств, стався центром культурно-народного житя лемков на американском континенті.

Пятдесят вісем літ в історії, то незамітний період часу, але в житю одного покоління то ціла епоха.

В житю майже ніт никого из тях кто закладає основы Лемко-Союзу. Не богато залишыло ся і активистов першых трудных років, котры підчас найбільшой економічної кризи-депресії будували нашу народно-культурну організацію. Выросло нове покоління, якому трудніше противостояти асиміляції. Штораз більше зустрічатиме лемков, котры юж не бесідуют материнском мовом, а дакотры діти навет не знають свого походжыня.

ЛЕМКОВСКЕ ВЕСІЛЯ

Театральна група під управлінням
ИВАНА ГАЛЬКОВИЧА
Новарк, Н. Дж., 3-го листопада 1934 р.

«Лемківське весілля» під управлінням Івана Гальковича Ньюарк,
Н. Дж., 3-го листопада 1934 р.

Днеска діяльніст Лемко-Союзу ограничатся патронтизмом і ентузіазмом невеликой групи старшых і людей молодшого віка, але тяга молодшого покоління, котре дорожить культуром своих лемковских родичов, дост велика, о чом світчят успішно проведеный сімнадцятий фестиваль.

Для того однако, жебы забезпечити дальшый ріст і розцвіт Лемко-Союзу, Лемко-резорта і других інституцій, треба подвоїти організаторську і культурно просвітню роботу серед лемків, а особливо серед молодезы. Нам треба найти дорогу до серця навет того лемка, який не знає мовы і мало знає про свое походжыня. Рідна пісня, наші традиції, культура і істория сут ключом до серця навет далекого потомка нашого лемковского племені.

Тепер мы переживаєме дос трудны часы.

Перший Лосанський кермаш.
Прайсдейл, Па., 30 серпня 1941.

В справі задержання наших інституцій треба собі правду повісти, же мы далеко не вшытко зробили абы не допустити до їх упадку.

Статистика показує, што в Сполученых Штатах Америки і Канады жиє около 800 тысяч до міліона лемков. Більшість із них громадиться около церквей і они скоро ничого не знають про існування Лемко-Союза.

Нашым обовязком має быти познакомити їх з культурно-просвітительном програмом нашої народной організації, котра надолужат так много енергії, жебы задержати при житю нашу етничность і нашу племенну культуру.

Тішут нас, же зас виходит карпаторуский календар-альманах, но необходимо одновити вихід журналу для молодежи, а придбання новых читательов для «Карпатской Руси» една из наших найважніших задач.

Задачи не легкы, а по правді сказати барз трудны, но они нам під силу, бо в історії нашого народа было не раз трудніше, але воля лемка, коли розходило ся о добро народа, о його будучность, была непереможна. Днеска маме красне число творчой інтелігенції і еко-

Лемківське весілля під управлінєм Олександра Бідника
Пасайк, Н. Дж., листопад, 1946 р.

номічно стоїме далеко ліпше, лем нам треба більше охоты до організаційной активності, згоды і патріотизма.

Не можеме допустити до того, абы 58 років тому посаджене нашыми патріотами деревце культурного життя лемков на американском континенті, котре розрослося в могуче дерево, засохло.

Хотя наша організація культурно-просвітительна, ей члени не можуть остатися в стороні той боротьбы, яку провадит людство світа в обороні світового мира, за дружбу між народами. По той причині делегаты 33-го Головного зізда Лемко-Союза привітствуют зустрічу президента США Рональда Рейгана з Генеральным секретарем ЦК КПСС Михайлом Горбачовым, котра одбыла ся в листопаді 1985 р. в Женеві. Делегаты зізда желали успіха для зустрічі на верхах, надійного порозуміння по пытаню припинення гонкы ядерного озброєня, згоды по пытаню замороженя виробництва атомного озброєня і забороны ужытя космоса для военных цілей.

Лемко-Союз был заснований для культурно-просвітительной работы серед Лемков США і Канады. Народны дома і Лемко-резорт были придбаны не лем для нас, но і для будучых поколінь. Се нас зобовязує задержати нашы інституції, примножыти нашы духовны цінности для наших дітей і потомків і тым самым выполнити заповід основательов Лемко-Союза, то єст быти достойнымы їх наслідниками.

жейнєвни, Вис, 13 апріля 1986 року минуло дев'яност років як я ся народил в селі Терстяна, котре находится 5 километров од Дукли. Через наше село проходит головна дорога, потом через Тыляву, Барвінок до чехословацкой границі, а потом дальше до прославленного фестивалєми Свидника.

Дуклянский переход названо Долином смерти. Тут, як мї повідали, 220 тысяч червеноармійців полягло смертю геройов в битві проти нацистов под час другой світової войны, за визволеня Чехословакиї із под гитлеровского гнета. Так в Дукли, на польско-чехословацкой границі, як і в Свиднику поставлены величавы памятники в честь геройски погиблых червеноармійцов.

В 1966 році як турист я одвиділ рідну землю, но упознати я ей не міг. В связи с подорожом в родне село припомнул собі молоды roky мого жытя. Я был 14 рочным, коли мій отец забрал мене до Дуклі, до поляка-майстра, учыти ся на шевця. Юж другого дня, бо я говорил по-своему, його малолітна дочка сказала, што я «русін-пес». Из злости я ся пустил за нѳом, она зверещала. Вереск почула майстрова, котра хотіла знати про причину мого поступка. Я ей одповіл, што ей дочка назвала мене русином — псом. Майстрова добре вылупила «сыджыня» своей дочкы і сказала ей, што, як ище раз почуе таке, товди даст ей науку паском, бо, — сказала она, — русин такий самый человек, як і мы. Были і такы полякы, котрым не подобало ся мое лемківске-сельске убраня. Но ту майстер не взял мою сторону, бо гварил, же я жию в місті, учу ся в него, то треба уберати ся по містовому.

В Дуклі одбывали ся великы ярмаркы. На сих ярмарках лемкам появляти ся поодынці было опасно, бо на их полякы нападали і збивали до кровы. Таке ставалося частіше з приближенням першой світової войны.

Про тоты учынкы шовиністов поляків я николи не міг забути, зато я сразу записав ся за члена Лемко-Союза, котрый нас учыл гордити ся своим руско-лемківским походженьем і нашим племенным культуром. Досвід і жытьова практика мене научили поважати організацію. Тому найкращый примір американскы ирландцы (айрішы) або євреї, котры добились великих успіхів, бо они добрі організованы сут.

До появления Лемко-Союза в Америці існували нашы організації, із котрых єдны нас тягли в табор білогвардійців, а другы знов

в табор українскых самостійників. А Лемко-Союз одрізнялся од всіх других карпаторуско-лемківскых організацій своим народным програмом і чесныма талантливима лідерами в особах Дмитра Вислоцкого і Д-ра Симеона Пыжа. По перше, они не плюгавили русский нарід і його велику і могучу країну. Они писали правду про події 1917 року, коли народы Росії взбунтовались проти царя, прогнали його і начали жыти новым жытьом. Но найвеще што тягло американскых і канадскых лемків до Лемко-Союза, то было то, же он не обіцял народу рай на земли, но одкрыто проповідовал, што треба здобыти знаня і за все бороти ся, бо в днешньому світі лем столько будемо мати прав, сколько собі выбереме. Лемко-Союз за всі 57 роков свого существования заохочовал не лем своїх членов, но вшыткых лемков, вшыткых выходців із Карпат не ганьбити ся своей племенной культуры, а наоборот, передавати ей нашим дітем в наслідство, жебы недопустити до заглады нашой етничности в країнах, в яких жиєме і які стали ся нашим новым отчизном.

Під впливом Лемко-Союза множество нашего народа научыло ся чытати, а ищы веще лемків взяло на себе обовязок научыти своїх дітий чытати і писати по-рускы. Я, приміром, з Букваря, составленного Ваньом Гунянком, научыл своих 5 сынів і дочку чытати і писати по-рускы. Під час другой світової войны мої сыны до одного вступили волонтерами до американской армії, жебы риском жытя, причынитися до знищення нацизма-фашизма і японского імперіалізма. Послі войны вшыткы они щасливо вернули ся домів. Скоро після демобілізації діти поженили ся і порозлітали ся по цілій Америці, і гнеска я дома сам, бо жена із-за хвороты находить ся в домі престарілых.

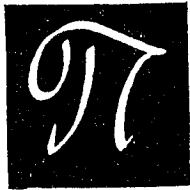
Найвекшу радіст находжу в своих дітєх і внуках. Вшыткы они трудолюбивы, вшыткы гордять ся своим лемківско-руским коріньом. Дальшу найвекшу радіст находжу в том, што мій труд на народный ниві не пропал даром, бо Лемко-Союз дальше продолжат свою корыстну роботу, котра проявлять ся в одзначені Русаль, в устройстві фестивалєв, в тыжневом выході газеты, як і в тісній связи з родныма в краю. Найвекшу заслугу в тім має головне правление Лемко-Союза, котре складат ся із людей старшого віка і представителів молодшого покоління. Мене тото барз тішыт, што ідеями народной програмы нашой організації заінтересовались і нашы ту народжєны діти. Тото означат, што труд основателей Лемко-Союза не пропал даром, што дал свої плоды.

В заключиня хочу сказати, што американскы лемкы в Лемко-Союзі мають такого народного лідера, котрый може спасти нас од

етничной загибели, если і дальше придержовати ся той програмы, якої держал ся дотепер, если і дальше буде кріпити связи з родныма в краю, если буде бороти ся за братерство між народами і тревалый мир на земли.

Теодор Гулик

БЕЗ ПІСНІ, ЧЛОВЕК ГМЕРАТ

ротягом двох днів, 17-го і 18-го серпня 1985 р. в прекраснім Лемко парку в Монро, Нью Йорк, проходив 17-ый Карпаторусский фестиваль. Чергове свято лемківської пісні, музики і танцю odbyвало ся в році, коли прогресивне людство святкувало 40-річчя великої перемоги над фашизмом. Тото велике свято тіж нашло почитне місце в програмі 17-го фестивалю, бо фестивальний комітет Лемко-Союза під руководством Джорджа Вислоцкого посвятил 17-ый Карпато-русский фестиваль тій величавій річниці, тому народному святу свят. Одночасно тот фестиваль був свідчаньом культурного доробку членів Лемко-Союза і наших художних колективів напередодни іщы едного свята XXXIII Головного зїзду Лемко-Союза, котрый odbyвся 31-го серпня і 1-го вересня 1985 р.

На свято лемківської пісні, музики і танцю до Лемко парку зіхали ся лемки з всіх кінців країны. Велосотній публіці наші художні колектив, што виступали на прекрасній поляні Лемко парка окруженой высокыма смереками, дарували вшитко што найгарше з свого репертуару. Численна участ глядачів на фестивалю повідат про любов нашого народа в Америці до рідной бесіды і культуры.

Хоц 17-ый Карпаторусский фестиваль юж перешол до історії, але лемки, якы малы смогу принимати в ньом участ, не раз в своїх розмовах і роздумах будут повертатися до нього. Напевно многы із нас будут переживати чудесны моменты фестивалю і не едны очы наполнятся теплыма слезами, бо щире серце рідной сьпіванкы забыти не може, бо як wypowiedілася едина дівчинка, без пісні человек умерат. Мы зато зас вертаме ся до Лемко парку, жебы на сторінках нашої газеты іщы раз возродилися всі фестивальны концерты, як тото ся стало 17-го и 18-го серпня.

«ТАКЕ НЕ ЗАБЫВАТ СЯ, ТАКЕ НИКОЛИ НЕ МОЖНА ЗАБЫТИ»

«Но ты забудь меня, мой друг,
Забудь меня, как забывают
Томительный печальный сон...»

А. Пушкин

Перед моїми очами открыватся гірський край, і його краса стискат мое серце, якбы мозолистима руками, і не позвелят йому рівно бити, плуцам дыхати, а ногам ити. Наоколо мене люде. І ту люде, і там люде. Єдни идут поволи, їх твари не вскрывають довге жытя, тяжку працю, морщины жытьевых таємниць і турботу. Другы з радостными усмішками на тварях, говорящих о молодости і благоденствії, легонько ступают по траві в тім самім керунку. Идут люде день і ніч, идут-идут, на верх горы ся тягнут. Их твари мі повідають, же то сут мої браты і сестры, якы долають соткы кілометрів з найдальших закутків рідного краю, абы побыти разом деси там на горі. Старшы і літні, маленькы діточки і молодеж — всі идут в еднім керунку, як бы для того, жебы намиливати ся гірском красом і напیتی ся свіжою воды гірського краю. І який гардый тот гірський край, што кличе нас всіх до себе. Передо мною гладкий зелений терен, як жыва твар гірської красуні, і небо, мягко-сине, як очы яскравы, скромной молодой лемкыні, і чую, як шумны річкы жур-

Фотографії
з Карпатурского
фестивалю

чат співанки, як того вдало робят талантливы Марисі, Оленки і Ніночки, о яких наші люде так дуже знають і всім при кожній знагоді розповідають. Юж знам што мя кличе, юж знам кады я иду. То мое жытя, то моя прошлість і будучність, то мамина любов і єй горяче

серце, то єй обятя, мяккы, і миле ласканя дітячої твари, то першый материнский поцілунок, напoлняющый мої груди чыстом любовом, серце охотом до жытя, устойчывостыом і увірэнностыом в будуше, а розум ясном думком — так, кличе, мя рідна мати. То

она нас всіх кличе до себе, то она, наша перша любов, от котрой одорватися не можна. Юж одчувам, юж знам хто она: то рвучы потоки, зелены поляны, то хыжы деревляны...

Иду, аж жену. І як тяжко ся дыхат, виджу дуже знакомых і думам: Ох, яка радіст быти серед своїх люди в великім гурті. Передом нм лісы, і налюднена крута стежка пробиватся на гору.

Што ся діє? Чую сьпів знайомый, там під лісом лунают милы сьпіванкы, яких я не міг наслухатися в дітинстві. Иду-иду, бо рідный сьпів мя тягне і не даст одпочыти. Доганям, здає ся, едного з найблизших своїх друзів — Штефана Дзьопу, і тут же думам ци він мене послі долгой розлуки, ци познат свого вірного приятеля послі давньої встрічы з ним. Всі идиме на гору, а я юж жену, лем еден страх, же попаду ногом в выбоїну, панує надо нм, бо з того, напевно, вышла бы правдива комедия. Жебы оминуты выбоїн, аж підскакую до горы, але ритмічне дыханя претворят ся в милы нашы сьпіванкы так, як сьпівають матери з почутым любови до маленькой дітини, як бабці сьпівають своїм любимцям-внучаткам.

Нарешці пришол-ем до ціли. Наоколо мене хмара люди, а спереду амфітеатр. Лем здужыв ем сісти на кресло і юж рідна сьпіванка проникає мі в серце і слезу витискат з очы. Здає ся, же был ем ту юж пару раз, же тото дивне місце єст мі знайоме... Што за фрас? Штоси не так, як мат быти, і дыхати тяжко, і встати з кресла не могу...

Мокріст мого тіла збудила мене. Памятам, приснився мі наш фестиваль, але во сні він одбывався деси на Лемковині, може в Ізбах, на горі Вацковій, або деси в Конечні, на рідній землі вітця і матери, дідів і прадідів. Барз хотіл ем побыти там довше, где хмары почали розходити ся, где сонце засвітило радістю, где дзвонкы річки, пахучы смереки, грибы і яфиры почали сьпівати о любви. Барз ем хотіл побыти там долше, серед рідных люди, побесідувати з ними на рідній бесіді, почути рідну сьпіванку і музыку, і разом з братами своїма поплакати і кусцьок ся посміяти. Хоц сон наглі зорвал ся і нагода побыти в отцовскім краю юж зникла, зато сяду за столик і начну писати вшытко што-м видів і чув на фестивалі в Лемко парку, бо наравду мій сон зачав ся в Монро, в кетскельских горах, где прекрасны акорды наших сьпіванок схопили мя за серце так сильно, же в глубині ночной тьми, в обятях могучого еха фестивалю понюс-ем аж в сами Карпаты, в рідне село мамусі і тата.

Ой, крас тоти нашы сьпіванкы, што 18-го серпня понесли ся понад горы і долины рікы Гудсон, жебы вшыткым розповісти про культурный доробок нашого народа. Они сут барз красны, бо, пові-

дають, склали їх самы горы. Станте, повідають старшы люде, послушайте, то почуете, як новы пісні складають річки, поточки, горы і лісы. Конечно, і в тій розповіді єст кус правды, бо як можна обяснити трогательну красу слідующей пісні, яку наш возлюбленный хор «Карпаты» вынюс на сцену з своєю природном шыростым, добротом, і талантливостым:

«У горах Карпатах, там де
я родился,
Шум лісу там чути день і
ночы,
А я на чужині, а я на чужині
Тяженько на серцю, плачу
ночы.»

Сіджу під шандром на креслі, слухам, і барз ся мі хоче плакати, але думам:

— Ніт, плакати я юж не буду, бо пришол час власними руками жытя творити так, жебы рідна пісня і материнське слово все находилися на почетнім місці, жебы віночок рідных сьпіванок не высох, як квітя восени, жебы они, окрашены любовью до материнского слова і рідного краю помогли нам пережыти вшыткы трудности, якыма они бы не были.

Напевно так думали вшыткы лемкы, што прибыли на 17-ый Карпаторускый фестиваль. Зіхали ся люде зо всіх кінців Америки. Некотры приїхали з Канады, а другы навет з Лемковины. Всі зійшлися в Лемко парку, жебы почути рідну сьпіванку, мелодії рідного, гірського краю, посмотрити танці і побесідувати по своему. І яка то радіст была.

На сцені выступают мужчыны і жены, а притім і діти, гарды, як весняны квіточкы, і всі разом почынають розкрывати народны тайны перед моїма очами. А я думам: як добрі бы было видіти і сприймати вшытко, што ся діє на сцені очами і серцем дітини. Бо рідна пісня — то вода гірской студні, або, як старшы люде гварят, сьпіванкы тут нашим другим хлібом. І так, за покликом серця, сотні людей заполнили поляну перед естрадом фестивалю, шум зараз втих, а понад кецкельскы горы і лісы понеслися першы звуки возлюбленной нами сьпіванкы:

«Горы нашы, горы нашы Карпаты,
Нихто не знат, нихто не знат,
Гей, кельо Вы в нас вартате.»

Присутны бурныма оплесками вытают «Карпаты» і досвідчену учительку музыкы, диригентку Джанет Фучылу. І ту юж не можу спокійні сьідити. Дівчата, милы, як вычаровуете звуки, творите чудо в моім серці і тягнете мене за собом деси в горы, а я ци хцу, чи не хцу, юж ем в Карпатах, юж вандрую з plecаком на плечах і з паліцьом в руці, глядам щесьця з Регетьова до Устья Руского, до Ужгорода.

Ніт, ніт, не можу я сой позволити так вандрувати по сьвіті, бо напавду я тут в Лемко парку сіджу, смотрю на вас, дівчата, і не можу ся намиловати вами і вашима голосами. Ваши фартушкы, горсеты ся мі барз подабают, веце як модерни сукні, але найвеце ся мі подобат ваша натура — достойна, вірна, скромна и жичлива.

Неповторном была програма хору «Карпаты». Нашы сьпівачкы вынесли на сцену найгаршы народны пісні. «Ой гарна, я гарна», «У горах Карпатах», «Пусть всегда будет солнце» і другы сьпіванкы лунали зо сцены. Выступ хора залишыл незабутні вражыня. Програма «Карпат» была така богата, така різноманітна, же человек не міг не потішыти ся, не найти штоси милого для себе, што позволит жыти спокійно ішы еден рік.

...Раптом вспыхнули бурны оплескы, і я сильно аплодую і оглядам фестивальну публику, то з того боку, то з другого, як бым хотіл ішы додати словами: «Але то нашы люде сут напавду милы і здалы. Видите, як гарді сьпіваят, як шануют творчіст свого народу і памят о ріднім краю». И наглі мі ся здае, же зрителі ішы гучнійше аплодуют, бо они, як бы одчувают, што ся творит в моім серці і што хоче ся ім повісти. И якы гарды сут тоти нашы люде, што приіхали на свое велике сьвято. Они всі ввічливы для себе, і творять едну велику щасливую родину. Ах, щастит мі розпізнати своїх знайомих і друзів. Мурынків, Выслоцкых, Млинариків і солідну родину Ковальчыків пізнаю. Барз гарды люде сут тоты Йонкерщане: в їх бесіді і поведеню ясно одбывають ся щыріст і скромніст, дружелюб-я і пошана до ближніх.

Виджу, на фестивалі сут лемкы з краю, з рідной Лемковины. Підходжу до молодого краяна. Він высокый і стройный, як сьвіжа карпатска ялиця. Подават він мі руку, гварит:

— Я Гоч.

А я попросту не знам, што з собом робити, бо знам, же передо мною стоїт сын добрі відомого для нас вшиткых народного діятеля на Лемковині — Федора Гоча. Рідны слова до мене він промовлят так чысто і так чітко, же серце радіе, а розум юж сьпішыт робити заключыня о новім приятелі. Думам: Тот молодой лемко славны

принесе своему няньови, а чом няньови? Він славу принесе цілому народовы. Инакше не може быти, бо для народной справы він юж посьвятывся і крочыт дорогом свого вітця. Як красьні він бесьідуе на рідній мові і не ганьбит ся свого. В університеті, він скромно признае ся мі, вивчат словянскы мовы, а душа його так захоплена руском літературом і поезіом, же дыхат словами Пушкіна і Шевченка, «бо як серця нашы кажут, то сут два сыны братных народів до нас найблизшых». Так, так, маш рацію, і мое серце мі так повідат, і не раз уста повторяют любимый стих Пушкіна або деклямуют прекрасну елегію Гоголя посьвячену Руси, тому краю, до котрого і мы, лемкы, належыме. І ту же выливают ся з уст мого нового друга, будущего ученого, прекрасны гоголевскы слова. Я слухам... Виджу... одчувам, як очы нашы постепенно наполняють ся сьвіркаующым ся діаментами слезама:

«...Но какая же непостижимая, тайная сила влечет к тебе? Почему слышит ся и раздается не молчно в ушах твоя тоскливая, несущаяся по всей длине и ширине твоей, от моря до моря, песня? Что в ней, в этой песне? Что зовет, и рыдает, и хватает за сердце? Какие звуки болезненно лобзают, и стремятся в душу и выются около моего сердца? Русь. Чего же ты хочешь от меня? Какая непостижимая связь таится между нами?..»

«Наш край,» «Ой я си засьпівам,» «Ой там на горі», сьпіваят нашы гості з краю, артисты зо Львова — Ніна Мельник і Михал Сливоцький. Разом з їх голосами понад кетскельскы горы і лісы прориватся вежливый звук баяна, грат Юрій Фейда. Ой, крас наша молодіж з краю, крас. Их милы твары, доброжычливіст і скромніст потрясают нашы серця. То не сут звычайны сьпівачкы, то нашы діти, представляюшы собом перше покоління, яке родилося на Україні зараз по войні, такій страшній, такій уничтожающей. Зараз видно, же Ніна, Михаил і Юрко сердцем отчувають лемківскы сьпіванкы, дотыкаются найчутлівішых струн лемківской души, і выносят перед слухача незриму силу красы нашой сьпіванкы.

В дальшы моменты фестиваля веде нас удачный конферанс: симпатична і інтелігентна Джанет Фучыла, яка за довгий час была Генеральным Секретаріом Лемко-Союза. Зараз видно, як серьезно относит ся Джанет до одповідальности конферансье. Она стане си збоку, где скромна ей постать робить ся барз гардом, і хоц глядаче не зараз ей видят, але зато присутніст ей одчувають в кождім фрагменті програмы. І тепер она зачарувала мене. Інформуе Джанет зрителів про слідующу точку програмы, а ей голос творит ритм для наступающего моменту. На сцену входит Олександр Восток, сын

давнього приятеля, іщы з Карпат, Семана Вана. Дзвінкий голос Джанеты передає слухачам важніст декламації, бо фестиваль посвячений великій Перемозі і справі миру. Из уст Олександра, молодого лемка, виплывають барз гарды рускы слова, зрозумілы для нас вшыткых а найвеце для тых, хто боролся во імя свободы і незалежности своей отчизны, хто боролся за вызволення всіх братніх народів Европи і всего сьвіту од фашыстского поневолення. То так, бо склал тот верш солдат-фронтовик в остатні минуты перед кровопролитным боем — Сергій Фіксін:

Мы снова вернемся —
Я верю, я знаю.
Но сердце болит
По родимому краю,
Где детство мое
Босиком пробегало,
Где первую книжку
Мне мать покупала,
Где в полночь гармошка
Грустила весной,
Где милая девушка
Стала женой...»

Слухам і думам, же чудна ест наша молодеж: і рідной бесыды не забыват, і не раз здивуе вас, бо забесыдуе до вас мовом Шевченка, а дазраз і мовом Пушкіна. А кельо відданости і труду выдають нашы діти в Гамериці, жебы ту в далекім краю, не все в сприятливых умовах, они освоіли рідне слово і поділилися його красом з добрыма людми. Люблю вас, діти мої, барз вас люблю, бо знаете, як потішыты мое старе і змучене серце, котре в святочны дны, як гнескы, повторят стократно: «Верну ся гу тобі, Мамичко, дорога, мила,— бо лем в обятях твоіх заснути хочу спокійным сном».

Артисти, нашы дороги, кланяют ся покорно, а сотні людей на около сцены стают з міст і в глубокий пошані з жалем на тварях аплодуют. Оплескы робят ся што раз гучнійшы, бо кажут американскы лемкы «дякуеме вам, нашы дороги, же загостили-сте до нас і подарували нас рідном сьпіванком і словом і хоц на хвилию повязали нашы серця з рідным краем і народом».

Невесело, коли треба слухати остатні акорды фестивалю, коли треба прощатися з дорогыма артистами. Мысль, што зас треба чекати рік часу до наступного фестивалю, давит серце, барз давит.

Наглі під чыстым небом — бо день чудовый, як бы скупаний в сонці — лунат остатня пісня — «Пусть всегда будет солнце». Всі

Видный народный діяч при одділі ч. 28
в Юнкерс, Н.И. Т. Фецица

кто на сцені разом з публиком сьпівають рефрен той чудесной пісні за мир, і в тій чудесній атмосфері, як бы взятой із народной байкы, велесотні розумы зрителів, як і велесотні їх серця, здават ся мі, створили еден живый розум, едно горяче серце. І так оно направду ест, бо всі хотіли сме повісти, же вірime, што мир і справедливiст переможут, сьвіт буде выратуваным. Бо лем в тім ест єдиний сенс. Не войны хотят люде, а зміцнення довіря і братства межде народами сьвіту. І ту я думам, яка то велика честь быти разом з народом в такой сьвяточный день, здоровити ся з ним і побажати йому миру.

Еднак замолкли всі, коли лемківске шестрічне дівчатко засьпівало посьлідний куплет пісні за мир. Миленый голос Танечкы

ШТО МИНУЛО — НЕ ВЕРНЕ СЯ

Восток сы́гат високо до соньця. А я плачу, як мала дітина, бо чую в голосі лемківської дитинки завіт безсмертя нашого народу, його прагнення жыты в мирі і в братській єдності.

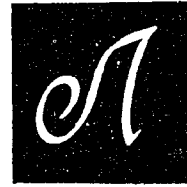
Оплескы, поцілункы і букеты квітів. Свою вдячність оддають артистам діти, молодеж, матери і вітці. То єст їх вдячність за незабутні солодкы моменты, створены для нас, американскых лемків. Артисти-аматоры і нашы визначны друзі з рідного краю заволоділи нашыма серцями в Лемко парку, тепер юж легше ся дыхат, буде дньом легше працювати а вночы спати. До слез зворушений, і я прощам ся з нима вшыткыма — з чудовыма людми, яких безмірно люблю, о яких не раз подумам і яких нигда не забуду.

Юж пізно вночы, юж довго тьма володіє тишыном на дворі, і очы ся клият, писати більше не дають. Лем в голові чомсы роятся слова выповіджены едном дівчынком, яка в одповід няньовы свому повіла так о нашім фестивалі: «Правду казали-сте няню, таке не забываются, таке николи не можна забыты».

Ложу ся спати, зникають сьліди сьвітла денного, і, зас вертам ся — в рідны горы... А слова велького поета оґрівають серце:

«По небу крадется луна,
На холме тьма седеет,
На воды пала тишина,
С долины ветер веет.

Молчит певича вешних дней
В пустыне темной рощи,
Стада почилы средь полей,
И тих полет полнощи...»

ИНДЕН, Н. ДЖ. Приїхав я в Сполучены Штаты Америки в пошуку куска хліба, якого в панской Польщи не было через брак заробку і соціальний утыск і приниження перед панскыма законами.

Прибыв я в Америку в 1937 році, коли она находилася в обяттях економічної депрессии, коли десятки тысяч людей працювало на «добл-ю-пи-ей». Родина, до котрой я прибыв, старала ся найти роботу, но всі їх старання пропадали марно. Роботу для мене так і не нашли. Юж ем ся зберав поїхати до краяна — ізбяна,— покійного Данька Чувалы на фарму, коли Антоний Капец, також краян, узнавшы, што я прибыв в Америку, приїхав до родины в Байонн, Н. Дж. порадив не іхати на фарму, бо його шваґер в Линден, Н. Дж., покійный Петро Цигляр одержав роботу в паперовни.

Николи не забуду неділю, 7-е липця 1937 року, коли Антоний Капец и Петро Цигляр приїхали за мною автомобільом, жебы мене забрати до Линден, Н. Дж., де для мене нашли роботу.

Роботу я одержав в фабрыці совсім новой, в якій виробляла ся із асбесту ізоляція на трубы (пайпы). Первоначально робив в пятницу, субботу і неділю од 11-ой години нocy до 7-ой рано. Електрикы в шаті ищы не было. Місто работы освітлювалося нафтовима ліхтарями. Зароботна плата выносила 27 центов на годину, так што за тыжден зароблял 6.07. На мое щестя Петро Цигляр дозволил мі жыти у нього, бо іначе не зняю што бы стало ся зо мною.

Через місяц часу фабрыка начала працювати на повну силу, мене перевели працювати при машині што дня, а зарплата была «подвышена» до 38 центов на годину. За 40 годин тыжневой работы я зароблял 15.20. Такий зароботок дозволил мі переїхати жыти на комнату з утриманьом за 8 долларов тыжневой платы.

Обставины примушували мене привыкати до нового способу жытя. Брак знання анґлійського языка причынял трудности, но існуваня отділа Лемко-Союза в Линден, Н. Дж., допомогло мі во многом.

До линденского отділа Лемко-Союза я вступив при першій нагоді. Знакомство з членами линденского отділа Лемко-Союза мене вдоволитило і потішыло. В отділі было 42 членов, вшыткы до одного активны, серйозны, доброжичливы, свідомы як політычно, так і

народно, любили прочитати добру книжку і газету. До вступу в ряди відділа я собі не усвідомлював, що між нашим народом знаходиться так багато людей, котрі смотріли вперед і розуміли, що за лучшу долю і свободу родних в краю, як і кращий кавалок хліба треба організовано бороти ся.

На рочном митингу відділа члени вибрали мене за рекордового секретаря. На сем митингу було рішено заосновати при відділі театральний кружок. Представління под назвом «Максим — слуга», написаном мною, було выставлено под критику одношення до домашних робочых. Комедия была успішном, бо была представлена не лем в Линден, Н. Дж., но також в Нью-Йорк, Н. Й. Пассайк, Н. Дж., і Нью-Бронвик, Н. Дж. Из представління был вырученый і добрый дохід, всего дол. 140, што в 1938 році была поважна сума грошей. Скільки доходу выручили відділи, котрі нас запросили до себе выступити, мені не відомо, бо мы выступали безплатно.

В 1938 році темны хмары военной загрозы надвисли над Европом. Кровакадний Гітлер, заохочуваный урядами західных країн, рвав ся на славянскы країны. В Польщи я оставив жену і дворічного сына, Петра. Я рішыв чым скорше їх забрати до себе. Одвидів я агента з бюро подорожей, котрый мені посовітовав одержати документ з міста роботи, што я забезпечений роботом, а покойный юж Михайло Фецюх дав документ, што на випадок потреби забезпечат жену на рік часу всіма необхідностями, як я бы утратив занятост.

Взяло рік часу пока жена з сыном Петром одержали дозвіл на выїзд в США. Они приїхали в Америку в марті 1939 р., а в вересни Гитлер напал на Польшу. Взяло нацистам три тыжні знищити панску Польшу, котра знушчала ся над нашим народом. Одповідальност за знищення Польщи і за муки, котрі пережыл польський народ, несе польска шляхта, котра не хотіла заключити оборонного союза з сусідным Радянським Союзом, но воліла кооперувати з апізерами, котрі заохочували нацистов идти войном проти Радянської Росии.

В Америці, завідуючы польском радио програмой, по приміру крайовых шляхтычов, вихваляли «непобідимост» Польщи. Мені запам'яталися імена двох їх коментаров, Казимержа Яжембовского и Еді Войнаровского, котрі закончували свої коментарі слідуючом пісньом: «Ніц нам не бендзе, ніц, бо з нами є наш маршалец Шміглей-Ридж». А Маршалец, як повідомляли тогочасны газети, юж в 5-ый день послі нацистского нападу на Польшу, втікав з своїм маєтком в напрямі Румунії.

Лемківська молодіж.
Учасники Першомайової демонстрації в Н.Й.

Под час будовы Карпаторуского Американского Центра члени наших відділов ходили з листинами собирати жертвы на його побудову. З великим боєм в серцу пригадую, што між лемками были і такы, што нас ганьбили і выганяли из своих домов. Но переважна бівшіст жертвовала по 5 центов, но больше 25 центов жертвы нам никто не дал. Так поступали лемкы не тому, же были скупыма, або тому, бо не любили свое, но тому, бо бракувало того centa, а многы із них сиділи безробочыма дома.

Кромі драматичного кружка при відділі была заоснована школа руского языка. Учитель приїжджал учыти дітей из Нью-Йорку. Діти собі сподобали школу, но под впливом антирусской пропаганды, яка велася засобами масовой информации, число учеников начало зменьшоватися, так што школу треба было закрыти.

Ищы до нападу нацистами на Радянський Союз в 1941 році наш відділ брав активну участь в антивоенном движении. Відділом устроювалися лекции, на котрых выступали не лем редакторы нашої газети, но і редакторы прогресивных рускых газет.

Напад Гітлера на Радянський Союз сильно потряс нашим народом. Тут-там были обдурены единиці, котрі тішылися, што коммунизму «за три тыждні», як писали реакційного напрямую газети, буде конец, но народ, навет церковники, одчули, што розходится о

свободу і рабство, што розходится о знищення славян, особливо руского народа. Тому што Лемко-Союз од першого дня свого основания стоял на твердой русской основі, он приобріл довіря як лемков, так і решта выходців із карпатских гір. Напад японских імперіалістів на Перл-Гарбор переконав американску громадскіст і президента Рузвельта в том, што фашистська ось не вдоволится лем славянами і Европом, но має намір подчынити собі весь світ і тому союз з Радянським Союзом треба кріпити.

Спільна боротьба США і СРСР проти нацизма-фашизма в другой світовій війни воодушевила членство Лемко-Союза і заохотила його до самоотверженої роботи по сбору жертв на поміч Червеної Армії, котра проявляла чудеса в обороні руской землі од нациських агресорів. Послі денной роботи в фабрыці члени нашого відділа навіщали родину і приятельов, жебы собрати од них жертвы, а женщины собиралися вечерами почыняти собрани лахы, або плести сведры, котры через Рошен Чор Релиф пересылали ся в Радянський Союз. Будучы секретарем 1-го округа Лемко-Союза, котрого председателем того часу был покойный Петро Гузлей, не было свободной субботы, або неділі, бо відділами устроювалися лекции, масовы выступы або предприятия в корист пострадавших од нацистской агрессии, в котрых треба было брати участ.

В 1945 році найкровнопроливніша війна закінчылася повном побідом свободолюбивых народів против нацизма і фашизма. Радости не было границы, што наступит тревалый мир і людство в умовах миру буде трудитися для улучшения своей долі. Но той радости довго не было. Прибыл до Вашингтону Черчилль — смертельный враг прогрессу і соціалізму, жебы посварити союзників другой світовій війны, жебы ужыти атомну зброю як засоб застрашения Радянского Союза. Выступ Черчилля дав повід американській реакції начати переслідованя всіх, кто боролся за мир і дружбу між народами. Сенатом был створеный специальный комитет, котрый очолил сенатор Маккарти, котрый начал переслідовати (юнии), прогрессивны организации, всіх, кто боролся за розшырення демократичных прав американского народа. Люди перестрашились, бо достаточно было быти членом организации, поставленной маккартийовским комитетом на чорну листину, жебы утратити роботу. Се одбило ся на росту Лемко-Союза, бо молодеж, выпущена до дому із арміи і флота, шукаюча работы, не захотіла вступати в ряды прогрессивной організації.

Лемко-Союз, однако, продолжал свою корысну для нашего народа работу. В 1949 році на головном зїзді, який одбыв ся в Клив-

Першы учасники танцювальной группы
ім. Глинки, 1958 р.

ленд, О. было рішено приобрести народную ферму. Делегатами зїзда был выбраный в сей справі специальный комитет, котрый занялся проблемом покупки фермы. Послі довгих розшуков ферма была найдена і куплена. На той фермі, відомой, як Лемко-резорт, одбывають ся наши традиційны Русаля, наши фестивалі, Талергофскы дны, головны зїзды Лемко-Союза і други народны торжества.

Первоначальным менеджером резорта было выбрано мене. Тепер я ся признаю, што я не знав, до чого прикласти руки, бо все было так запущено, так знищено, што сам спомин наганят на мене страх. Все было брудным, дахы на будовах протікали, муры поодбиваны. Но выходу інакшого не было лем братися до работы, не лем до фізичной, но і офисовой, бо я был менеджером. Николи не забуду 10 тяжких років мого менажерства резортом. Хотя найшлися люди, што наповідали, я все трудил ся чесно, держачи перед собом одну ціль: помочи народной справі. Я задоволеный тым, што за 10 рокав менажерства правлению резорта не треба было пожычати грошы, бо резорт себе оплачивал, навет оставалося пару центов сплачувати довгы. Про пережитое в резорті вартало бы написати бівше. Може найдется такой лемко, што ищы то зробіт.

Так оно было, но минулося, а тепер нам, пенсионерам, треба старатися сохранить придбане і приумножити його, присоединити ся до тых, што борются за тревалый мир на земли, за недопущения до выбуха атомной пожежы, жебы спасти життя на матери-земли.

На закінчення споминов про наше організаційно-народне життя в Соединенных Штатах Америки написав вершик:

Все минули роки тоті,
Як ми дерли ся до роботи,
А тепер лем так думає,
Же молодым заваджає.
Як мы были молодшы,
Зачесали волосы до моды,
Тепер мы постаріли
Поморщили ся, посивіли, полысіли.
Природа, еднак, має законы:
Против старіня ніт обороны:
Всьо, што старе, помирає,
А молоде жие, процвітає.
Хоц каждому життя миле,
Хоц и терпит, як хворіє,
Тільки еден закон святый —
Вмерат бідный і богатый.
Стары мы вже — пенсионеры,
Лем молодым заваджає,
До ничого юж не здатны,
Лем, пенсию поберати.
Поеден иде нищы просто
І голову тримат в гору,
І як иде, видно зараз,
Же ще ноги ма здорови.

А поедны планчут в кроку,
Одстают гет позаду,
Ноги им ся всяды крутят
Без порядку і без ладу.
А поеден иде о палици,
І то дуже помаленькы.
Ноги бідного не тримают
Бо бідняга вже старенький.
А поеден підстрижений,
Сорочка на ньом чиста, біла,
І ногами нищы цвкват
І до жен ся нищы сміє.
А за с третий юж не такий,
Він не ходит гонорово,
Ци зо старым ци з молодым
Всяды каже добре слово.
Галоу, куме, почекайте,—
Чекав ем вас юж із рана,
Хочу ся вам поскаржити,
Же наша жизнь вже плодна.
Видите, молоди там стоят,
Сміют ся і розмавляют.
А на нас, пенсионерів,
Ниякой уваги не звертают.

И. Ст. Фрицкий

З ЛЮБОВИОМ ДО РІДНОГО НАРОДА І КРАЮ

 т. Петербург, ФЛО. Я народила ся в Гилбертон, Па., а была крещена в Шенандо, Па. в рускій православній церкви. Было нас троє дітей. Як мі было 5 років і 3 місяці, мої родичі, котры барз любили рідный край, вернули ся на Лемковину, в село Черемху, повіт Сянок. Мама, крещена Євком, походила з фамелии Гужвей, а няньо називав ся Тимко Магала.

Вернувши ся на Лемковину, родиче од жидов купили поле і в 1907 році побудували хыжу. На покупку всіх потребностей до господарки витратили всі гроши, заощаджені в Америці. Няньови треба было вертати ся назад до Америки. Робив майнером-углекопом, як більшіст американских лемков того часу, добывав угля.

Мама з трьома малыма дітми остала ся в Черемсі, на газдівстві. Загорода была обгороджена плетеным плотом. Было то тяжке жытя. В сінях був дубовий стіл, на котрім нам лышали хліб з молоком, на траві нам простерла плахту, а сама пішла на поле робити. Мы мали 5 голов худоби, котру пас сусідский пастух. Він зо своим худобом выганял на пасовиско і нашу.

Мені было 7 років, як я перший раз переступила поріг школы. Школу я любила, бо она одкрывала мені новий світ, учила мене письму і читанню, што я барз любила. Но моя радість скоро закончила ся, бо по року часу мама задержала мене дома, бо не могла дати рады з газдівком. Треба было робочих рук. Школу замінило пастухованя. Тепер я виганяла худобу на пасовиско.

В 1912 році на нашу радість няньо вернув ся із Америки. Скоро після його повернення, на мою радість, я знов начала ходити до школы. В 1914 році вибухла проклята світова війна, котра принесла нашому народу так много мук і нещестя. Парубків взяли в войско, старших на рытя окопів, а газдів з фурами на перевоз военного материала.

Як лем вибухла війна, школа в селі была закрыта. Уряд в школі одкрыв шпиталь для раненых вояків австрійской армії. В лемківскы села приходили провіантскы патрулі австрійской армії, они забирали коней, худобу, свиней, курей, гусей на мясо.

Під ударами русской армії австрійці одступали, но перед одступом запалювали села, заселены лемками. Черемха також была спалена. В вышньому кінци села остало ся лем 3 хыжы. В середині села остало ся пару уцілівших хыж, но нижный конец був спасеный, бо патруль русской армії, засівшы в лісі, часто стріляв в повітря в направліня нижнього кінця села і австріякы бояли ся заходити там, так што пару хыж уціліло. Школу запалили самы поранены і пару покаліченых згоріло в ній.

Як хыжы горіли, мы сідили до рана коло огня. Спасали з горячих хыж бандуркы і бочки з наквашеном капустом, котры обгоріли. Капуста была, як кльоцы і їсти ей юж не можно было. Крім того все было димом пройдено. До рана всьо выгоріло і огня не было, лем дым очы выдав. Люди ходили, як в сні: едны сюди, другы туди, никто не знав, де ся діти. Мы сперли ся в середині села при уцілій хыжы, в котрой няньо народив ся. В сей хыжы мы перезимували. Кормили нас з кухни русской армії. Послі того, як войско перешло через кухню, мы ставали в ряди і одержували їдло. Рускы солдаты обходили ся з нами барз дружельбно.

При кінці зими вернув ся наш няньо в село. Он зголосив ся у командуючого селом руского капітана. Йому сказали жити з фамелійом.

Весном 1915 року австрійці начали офензиву. Руска армія мусіла одступати. Перед одступом прийшов до нас патруль і говорят няньови, же треба одступати. Оден з вояків голосно сказав, што, як вернут ся в Росію, убють царя Николушку, як собаку.

Няньо одержав войскового коня і з сусідом, што могли на скору руку повязали, нагрузили на віз і рушыли за одступаючым войском. Мы дойшли до Суровицких Полян, а австрійске войско юж заняло горы, а мы под гором. В селі жила няньова тета, і він нам ищи допоміг занести до ней, што было найпотребніше, а сам лісом ся пустив доганяти одступаючу руску армію. Коня австрійці забрали. Тета была юж стара, господарювала невіста. Она нам сказала все высыпати до сыпанця, што не згоріло в Черемсі, а рано нам сказала, же всьо хтоси покрав. Коло полудня появил ся вїйт, з присяжниками і нам сказав выберати ся із села, бо мы москвофілы і, если лышыме ся в селі, яснійший цісар даст приказ спалити село. Отже, треба было лышати село. Забрали на плечы, што нам найбарже было треба і пішком рушыли з поворотом до Черемхы.

Вернули в знищене село. Спали в окопах. За 9 неділь шукали дошки, ходили в ліс, де стругали гонты і все то зносили на місце, де колиси наша была хыжа. Здыбав ся поляк по народности, пожалував нас і гварит, што маме дерево, то позабиват стовпы в землю і поставит дах. Яка то была радїст, же юж зме могли спати під дахом. Стїны зме зводили сами. На зовнішны і внутрішны сторони стовпів прибивали латы, а середину заповняли каменем, котрый зліплювали глином, што вимішували з соломом. Стїны на гладенько вымастили також глином. Перша будова, зведена нами была для коровы, бо она нас годувала. Хотя молока было мало, но все-таки був і сыр і мало масла. А там, де была возарня, мы собі зліпили хыжку на мешканя. З глины зліпили пец, мали де варити, бо літом готовили ідло на дворі. На щастя, того року ліс був повный грибами, а в потоці ловили рыбу і раків. Се было нашим головным ідлом того злопамятного літа. Хліба мы не виділи за цілий рік. Добыти зерна было барз тяжко. Народ ходив по жебрах, переважно за угорску сторону. Декотры брали з собом керосину і на угорской стороні міняли керосину на зерно, котре пильнували, як зір ока, жебы было на насіння. Так і мы забезпечили себе зерном. Бїдували, недоїдали, мучили ся і дотягли до 1918 рока, коли з Росії вернув ся тато. Он вернув ся в квітню барз вымученым, замарні-

лым, хворым. За два тыждні помер няньо. З великым жальом мы його поховали. Он барз любив руский народ. Он нам все повідав, же наше спасіння прийде од руского народа, бо мы, так по вірі, як і по бесіді то-тот сам народ.

Так мы мучили ся до 1921 рока, коли стрико Петро рішыв зліплену нами з глины «землянку» розвалити і побудувати дім з дерева. Коровы мы заміняли на дерево. Я з братом фурманила — возили з ліса дерево. В селі в тоты часы хыжы будовали ся громадом, помогали еден другому сусіди, родина і добры люди. Головным майстром под час будовы хыжы був дідо з боку мойой мами. Як я виїжджала до Америки в 1923 році, половина хыжы ищы не была покрита дахом.

Послі 1-ой світової війны жытя на Лемковині было до невытрімання. Брат був слабеньким, то хлопску роботу, як ораня, косіня, вивняла я. В 1919 році мы купили коня, то пришло ся фурманити. Рано рушали в ліс по дрова на опал і везли до Риманова на продаж. Весном брат поганят коня, а я орю з плугом.

Вїзд в новий світ

В панской Польщы жытя было невыносиме, по першой світової війні. Податкы накладали ся на худобу, на газдовку, навет на котів і собак. Молоде дівча, як я, не мало будучности. Но я была народжена в Америці і часто писала стрыку і стрыйні в Пассайк, Н. Дж., жебы ня взяли до себе. Они согласили ся і 6-го грудня 1923 р., на самый день моїх народин, я попрощала ся з дорогом і любом мамом, з братом і родином і выїхала в Америку.

В Кракові в банку я выміняла єдного долара і одержала за нього поверх 5 милион марок. Одже никто не може говорити, же між лемками не было миллионерів, бо я была миллионером ищы в 1923 році. В Шербурзі я сіла на шыфу «Аквитанию», котра на 5-й день 25-го грудня 1923 р. на католицкый святой вечер приплыла в Нью-Йорк. Першый день поворота в країну, в котрой я народила ся, я провела в шыфі, як в тюрмі.

Другый день по католицком Рїздву прийшли за мною стрыко з стрыйном і взяли мене з собом до Пассайку, Н. Дж. Роботу найти было тяжко. Треба было дакого просити, жебы просив за вас. А часом треба было «смарувати» боса, заносити на його дім подаркы.

Першу роботу я одержала в Синчек, Н. Дж. де ткали скарпеты. По двох місяцях з роботи звільнили. Другу роботу найшла в Ло-дай, Г. Дж. Тут сукали ниткы. Жебы одержати роботу, мусіла дати

словаку, што наберав робочых 5 долларів. Тут також дали виробити два місяці. Потом прогнали, і словак знов брав по 5 долларів од каждой работниці. А людей, што шукали роботу, было много. Тоді в Пассайку, Н. Дж. і околиці было 5 фабрик, в котрых виробляли вовняне полотно. Тепер неє ани єдної. В єдної, бо я юж мала досвід, одержала роботу.

2-го серпня 1925 р. я вийшла замуж за Николая Миляна. В 1926 році робочы вовняной фабрики, к котрой я робила, вийшли на страйк. Я была 2-ий місяц в женскім стані, но на пикет линию виходила, як і решта робочых. Поліція поводила ся по звірячому по отношению до пикетчиков. Бязжалісно нас била гумовыма кыйками куда попало, по голові, по плечах, по поясу. Била і мене. За себе я не дбала, но бояла ся за ненароджену ищы дітину, ци не буде ушкоджена. Она народила ся здорова. Од першой купели я ей нагадую, што ищы в маминой утробі была бита поліційом. Горжу ся мойом Марусьом, бо она того не забыла, находит ся в рядах прогресивного руху, боре ся за мир і краще завтра. Велике мені доставлят щастя і радість, бо гордит ся своїм рускым народом, як і ей прадідо і дідо. З своїм мужом Олексом Кошиком учат ансамбль співу і танцу, котрий шырит між американскым народом красоту нашої пісні і танцу. Сын Стефан не ганьбит ся свого народа також. Танцював в ансамблі Глинка, а потім був інструктором ансамбля.

Народна робота в Пассайку, Н. Дж. ожила сразу послі заснования Лемко-Союза і мужеского відділа сей нашої народно-політійной організації. Женский відділ был заоснований трошкы поздніше, 26 марця 1933 р. На першом митингі 17 членкынь вступило в рады женского відділа. За председателя была выбрана Орина Миляннич, заступником председателя Мария Осник. За секретаря была выбрана Пелагия Пыж, заступником секретаря Мария Малцычак, касієра Анна Милян (тепер Анна Кобан), заступником касієра Юлия Капущанска, позніше Бережный. За контролеров были выбрани: Олена Мончан і Мария Похна. Женскій відділ в Пассайні помагали організовати: Иван Щерба, Тимко Магала, Мария Похна, Анна Милян-Кобан і Юлия Капущанска-Бережный. Як назбирало ся достаточнo членкынь, на митинг были покликаны Григорий Куфляй і Ярослав Кобан. Они нам пояснили наші задачи і права, як і значіня організації.

Барз мані запамятала ся перша забава, устроєна женским відділом, котра одбыла ся весном 1933 р. На митингу было рішено устроїти забаву «лемківське весіля» в весільном убраню. Забава

одбыла ся в Руском народном домі, який находив ся на 4-ой улиці в Пассайку, Н. Дж., котрый був заповнений гостями.

З приготівленнями до забавы было много труда, бо треба было найти кравця, який бы знав народный обычай. Такого мы нашли в особі Грица Главы із Мшаны. Він з Тимком Магалом, пошыв на 8 хлопців весільне убраня і на двох малых хлопців. Я пошыла на 17 жінок оплічата, кабаты, запаскы і горсеты. Одже на сцені Руского народного дома мы поставили правдиве лемківське весіля. Мы його одограла пару раз на сцені в Пассайку, Елизабеті. Роль молодой одограла на початку Люба Тарас, а Романяк одограл роль молодого.

В слідуючых представліннях роль молодой одограла Мария Косик, а роль молодого одограл Алекс Косик. Но, як А. Косик был покликаний до армії, роль молодого вополняв Семан Фучила.

При женскім відділі стараннями Ярослава Кобана был заснований драматичный кружок, котрый приготівил понад 30 представлінь, переважно із жытя нашого народа. Із членов драматичного кружка остало ся при жытю лем двое осіб.

Крім представлень, відділи Лемко-Союза в Пассайку, Н. Дж., виполнили велику роботу под час другой світової війни. Столько з відділом Карпаторуской секции Міжнародного Робочого ордена женщины вечерами зберали ся до галі Руского дома, куда приходили женщины і других национальностей, починали лахи, зберали теплий одяг для Радянской Армії і приготівляли пакункы для наших дітей, што в рядах Американской армії бороли ся против нацистов-фашистов і японских самурайов.

Вечерами женщины виплітали рукавиці, сведри, теплы панчохи. На покупку вовны відділы ордена жертвовали грошы.

Нашы організації были активны не лем в сборі жертв і лахів Радянскій Армії і подарків нашим дітям, котры были в американском войску, но також в громадско-політичній роботі. Нашыми стараннями мы кріпили Американский словянський конгрес, при котром мали карпаторуский відділ, іхали в Вашингтон вимагати одкрытя другого фронта. Брала активну участь у перевиборі президента Рузвельта.

При відділі Карпаторуской секции Ордена мы мали оркестру бубнарів і трубачів, котра складала ся з 80 дітей. На світової выставці в Нью-Йорку оркестр виступал декілька раз. Найбільше потрудили ся при оркестрі бубнарів і трубачів Анна і покойный Семан Кец, Ст. Бабий, И. Череп і я, бо я была присутном на всіх пробах, котры отбывали ся раз в тижні. Юж в тых роках інструкторо-

ви платило ся по 10 дол. за пробу. Но мы не жаловали грошей, коли розходило ся о добро і будучніст наших дітей.

Алекс Бідник був председателем отдѣла при Ордені за найдовшый час.

Дакторы члены Лемко-Союза з підозріньом односили ся до Карпаторуской секции при Ордені, бо в сей організації было 18 народностей, котры рішыли в братерской дружбі бороти ся за прогрес і краще житя. Но наши лідери Др. Пиж, Дм. Вислоцкий і головний секретар Карпаторуской секции, так в газеті, як і на мітингах розяснювали, што наши дві організації дополняют една другу, бо Орден, хотя і запомогова організація, но бере активну участ в боротьбі за краще жытя і векшы кусок хліба, за демократію і свободу ищы за жытя людины, не лем по смерти. Но, на жаль, в 1953 році маккартизм Орден знищыв. Остав ся наш Лемко-Союз, котрый треба задержати при житю за всяку ціну, бо лем при помочы такой організації, як Лемко-Союз, мы зможеме продолжити наше етнічне жытя в Америці і Канаді.

Анна Кобан

Лемкы на Україні

НОВА ДОЛЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ЛЕМКОВИНЫ

евелике село Увисла на Тернопільщині. Веселы будинкы скочуют ся з малої горы до головной улиці. Праві же впритул до ферм підступат ліс, а з протилежного боку гет доокола розпростерли ся шыроky ланы.

Славит ся Увисла не лем економічно мыцным господарством, умілима робітниками, яky штороку виросщуют щедры урожаі, а і вихованцями сельской школы. Діти колгоспників проклали собі шыроку дорогу в сьвіт знань. Агрономы, зоотехнікы, медикы, бібліотекарі, інженеры, технікы, што працюют в колгоспі, — то сут выпускники місцевої школы, котры, здобывши спеціальну освіту в технікумах і вузах, повернули ся до рідного села.

По войні молодеж одважыла ся поступати до інститутів хыбаль што в Чернівцях і Львові, штобы быти найближше до домівкы. А от гнеска Михал Новицкий ищы в девятой класі вирішил, што подаст заяву до Московского університету. Дехто одмавляв: кади тобі, лемкови, до Москвы, — в їхній сьвідомости тяжыло, што отец был неписьменным. Лем хлопец виявив ся впертим: през рік поїхал до столиці одтамаль повернув ся юж студентом хімічного факультету. По закінчнні навчання залишыв ся працювати в столиці Радянского Союза. Гнеска Михал Новицкий — доктор наук, професор едного з науково-дослідных закладів. Він выдрукував кілька книг, має дуже учнів, деякы юж стали кандидатами наук. Його сын — уроджений москвич, гнеска вчыт ся в аспірантурі.

Штолїта ціла родина гостит в селі. Михала можна зобачыти в поли коло комбайна, на яким зберат хліб його брат, на току і пасіці. Ходит в гості, сам іх залюбки приймає, ловит рыбу...

В селі мешкат дуже выходців з Лемковины. Жыли раньше, переселившы ся ту по войні, осібно, одчужено од місцевых людей. Лем потім вшытко ся змінило. Завоювали авторитет шыросьтьом, великом pracowитосьтьом. Серед сільской Рады народных депутатів они становлять векшість. Директор школы — лемко, голова правління колгоспу, головный агроном, головный инженер — лемкы. Переселенці ни в чым не одчувають себе обмеженима. От хоц бы право на освіту.

М. Ориск з о своїм скульптуром

1948 року жаден русин в Увислі не предплачувал газеты, не был читательом бібліотеки. Причына была єдна — неписьменніст. Товдышній директор школы Анна Степанова, яка приїхала ту працювати з Росії, організувала курси для вивчення грамоты.

Тепер дуже лемківських родин мають власны бібліотеки. В книгозбірні Йосифа Косилевського, який навчил ся чытати в 36 років, праві півторы тысячы найріжноманітнішой літературы. Купує їх не лем він, а і донька Орися — учителька, ей діти. Єден з внуків Йосифа Косилевського — студент Київской сільськогосподарской академії.

В сільській Раді підрахували, же з Увисли вышло дванадцет інженерів, восмеро лікарів, двадцет штырі агрономы і зоотехнікы.

Серед уродженців села сут юристы, економісты, лікарі, учителі. А вшыткых фахівців — праві ста спеціальностей. Жыют они в многих містах Радянского Союзу.

Славится Увисла і своїм лемківським етнографічным ансамблем. Найстаршому аматору 73 roky, а наймолодшому — 16. Сьпівакы не раз успішно выступали на многих сценах району і области. Науковці зо Львова часто приїжджали до села, абы записати сьпіванкы і танці в выконаню ансамблю.

Праві же тридцет років тому Михал Новицкий разом з ровесниками Олексійом Балицким, Петром Багрійом, Оленом Баган і іншым створили тот невеликий фольклорный ансамбль. Потім він поповнил ся новима учасниками. У нього цікава програма.

Заможню жыют гнеска мешканці села. Ту нее жадного будинку, споруженого до 1960 року, вшыткы они три—штырі кімнатны, з верандом, підсобнымы приміщенямы, літньом кухньом. Они красномовно засьвідчуют, што достаток жытелів постійно зростат. Минулого року в Увислі справили новосіля в два рази веце родин, ніж пятнадцет років тому. І ищы характерна прикмета: молодята през рік—два по весілю обовязково будуют власну оселю. І никто кредиту у державы не бере — выстарчат своїх коштів.

Щаслива доля в переселенців з Лемковины.

Они мають можніст будувати нове жытя і быти його полноправными господарями.

ДОСЬЛІДНИК ІСТОРІІ І КУЛЬТУРЫ ЛЕМКІВ

(До 60-річа народжыня Івана Красовского)

Серед знаных досьлідників історії і культуры лемків обох склонів західных Карпат єдно з провідных місць занімає історик, етнограф, журналіст і громадзкий діяч Красовский Іван Дмитрович.

Народив ся 22 жовтня 1927 року в селі Дошно Сяноцкого повіта на Лемківщині в селянській родині.

Його отец — різьбяр на дереві і музикант — мріяв, хоє єдного з пятерых дітий «вырядити в люди» і старав ся, жебы сын став достойным продовжувачом лемківского роду. Мати навчыла ищы малого сына любити рідный край, природу. Хлопец вчыв ся барз стараннім як в початковій школі, так і в учительській семінарії в Криниці. По

переселінню в 1945 році на Україну продовжив науку в бібліотечній технікумі, юридичній школі і на історичному факультеті Львівського університету ім. І. Франка, який закінчив в 1957 році.

Ищы студентом розпочав опрацювання теми «Вызвольный рух на Лемківщині в XVII ст.», в якій розповів про борбу лемківських народних мстителів — збійників під керівництвом славного отамана Андрия Савкы. Тота робота породила в автора глибоке заінтересування історією рідного краю, культурою лемків. Она дала початок дальшым ґрунтовным розробкам, присвяченим Лемківщині.

Почынання молодого науковця підтримав на республіканській науково-етнографічній конференції в Ужгороді член-кореспондент АН УРСР К. Г. Гуслистый. Выслушавшы доповідь І. Красовского «Лемкы — етнографічна група українского народа», вчений запросив доповідника до Києва, посприяв му в прикріпленю до Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії АН УРСР для написання кандидатской дисертації о лемках. Хтоди К. Гуслистый подарував гостюві власну книжку «До пытанья про утвореня українской нації» (Київ, 1967) з дарчым написом: «Вельмишановному Івану Дмитровичу Красовскому — славному лемкови — на добру згадку з найліпшыма побажаннями міцного здоровля і великих усьпихів на ниві етнографічної науки. 7 марця 1969, м. Київ». Завдякы порадам К. Г. Гуслистого, І. Красовский опрацював монографію «Материальна культура лемків північних скло-нів західных Карпат».

При помочы професора Ужгородского державного університета П. П. Чучкы І. Красовский в 1985 році завершыв роботу над науковом монографією «Прізвища галицкых лемків в XVIII ст.», в якій піддано аналізу 5 тисяч прізвиск. Робота заперечує теорію о т. наз. «волоскій кольонізації» західных Карпат і стверджат безусловне походження лемків од східных словян та їх приналежніст до українского народа. Монография была позитивні оцінена вченима Українкой РСР. Варто одзначыти, же І. Красовский за 10 років праці підготовив і видрукував на лемківській сторінці «Нашого слова» (Варшава) великий цикл статей «З історії та культуры лемків» (1000 статей) для «Популярной енцикльопедії Лемківщины».

Іван Красовский знаний тыж яко публіцист і журналіст. За 30 років в періодичных виданях України, Польщы, Чехословаччыны і прогресивных виданях країн Заходу надрукувано понад 300 його статей з історії, культуры і літературы лемків. Заслуговує на

Иван Дмитрович Красовский

схваления старания І. Красовского в ділі популяризації творчости лемківських письменників В. Хиляка (1843-1893), Г. Гануляка (1883—1945), Б. І. Антонича (1909—1937). Матеріали нашого земляка часто появляли ся на сторінках «Карпатской Руси» і «Лемківських календарів».

Поряд з науковом діяльністюм прібує свої силы І. Красовский тыж на ниві художньої літературы: пише нарисы, оповідання. Сьвідчыням того є його історична кіноповіст «Андрій Савка» про лемківських збійників, опублікувана в журналі «Дукля» (1—2, 1984) в Чехословаччыні. Єст надія же повіст діжде ся екранізації.

З нагоды ювілею жычыме нашому землякові доброго здоровля, силы і енергії, жебы в другім шістдесятрічу принюс якнайбівше корысти рідному народови, а нам радіст і задоволенія з його трудів по історії рідного краю.

П. Козутов

В

селі Раково, в глухій куточку Закарпаття, якоси побывав знаний український поет-академік Павло Тичина. Коли Петро першираз почув о тім на уроці української літератури, він навет отерп од несподіванки. Павло Тичина... і в їх селі? Раково лежить в таких вертепах гір, в таком оддаленю од велелюд-

ных дорог... од літературных дорог... Не, такого не може быти. Але учителька переконала, же такой приїжджав. І не просто, щоби помылуватися краєвидами, а послухати, як плаче, як ся сміє, як танцує, як выграват скрипка в руках сільского гусяря Штефана.

У тім же році величенька родина Ходаничів была украй здивувана: заміст звичного дитячого дарунка матери на день уродын Петро написав ей верша... А през рік, коли юж Петро закінчував п'ятий клас, принюс матери вирізьбленого з вільхы високоголового чоловіка, який чимси припоминав Тичину.

Домашни замыслили ся: водкиль тото в їх Петра? В родині навет в четвертом коліні ник не писав вершів, ник не різьбил. Тато хоц і працював з деревом — лем лісорубом, і до-тонкого різця його руки были занадто загрублi і зятяжки.

Няньо плекав мрію, же Петро вивчит ся на тракториста і не буде ся мучив, як він по бутинах з конем, витягаючи із вузьких і глыбоких зворів тяжки кльоци буків і ялиц.

Лем Петро чоґосы не зоставыл ножа-чепелика і шматков липи, ясеня, клена... І чым далі, тим цекавши, тим барже чудернацьки, выходили з-під його зграбних рук колысы страшны і могутны карпатскы божества — Даждбог, Велес, Перун, Стрибог. На кутиках няньових уст теплила ся од того дива усмішка.

Якоси до села приїхав Золтан Баконі — знаний руководитель ужгородских юних художников, з рук якого вышов в світ не еден талант (його вихованці zdobyли золоты медалі на международных выставках дитячого малюнка у Делі, Бухаресті, Парижі). Він запросив Петра приїжджати до Ужгорода на занятя образотворчой студії при обласном Палаці піонерів.

Мынуло кілька літ. І син запросив тата до Ужгороду оглянути його дипломну роботу «Оновлена земля», яком мав закінчыти свое научаня в художньо-прикладном училищу. Пильно смотріл Ходаньч-старший до кожного рисунка із триптиха сина і... всядивай познавал себе.

Діти колгоспників села Ганичы
Тячівського району Закарпатської області

От «Садівники». А хыба ль не він так із сельчанами на пагорбах за Раковом садив першый колгоспный сад? Або «Вівчары». Гей чи една полонинка великой Рівної здоптана його ногами. Был і лісорубом, і вівчарем, і садівником, і теслем... Лем де ж свято? Хыбаль сын забыв, што буден не быват без свята, хыбаль не знає, же то нову хижу завше прыкрашают молодом смерічком або берізком. Та ище з китичками, та ище й за памбликами. Але є «Свято». И він водыв пальцем по лицах барельефу: де то він? Але хыбаль вздрієш то у мигтіню разпашілых в танцю лиць, хыбаль визнаєш у буден грубуватой, зосередженой, заклопотаной лице тепер під святошном, ище і з сонячним пером, клеванев, під вышиваном сорочком. Та ище і з молодечим усміхом, та ище і з розправленими плечами.

Ходанич-старший загостив до Москви, куди його запросив до себе на випускний вечір юж у Літературний інститут імені Максима Горького Петро. Тільки письменників він підряд і в книжці ніколи не видів. А ту вшитку живы, знають ся з його сином, витають ся з ним за руку... Тото, старий сільський чоловік, ніяк не міг звикнути ся з тим, же син укончил єдиний в світі Літературний інститут, і близко знайомый із стількома знаными письменниками.

Ну, а юж потім было гет незвичной: сын подарував у зеленой обкладинці книжечку, на якій стояло: Петро Ходанич. І трохи ниже: «Тиждень у горах». Чого тиждень — преці цілої житя — вшитку свої тридцять п'ять Петро жие у горах? Розгорнув, жеби найты водповід на того запитаня, і ще більше здивувався: повіст.

То лем кілька штрихів до портрета молодого лемка — члена Спілки художників СРСР і Спілки письменників СРСР, працівника Закарпатского художнього фонду Петра Ходанича.

Федір Зубанич

НЕ СИВІЄ ЛЕМ ПАМ'ЯТ

ародив ся Степан Гавроняк 1920 року в селі Посада Яслиска коло Рыманова у бідняцькій родині. Няньо Гриць был человеком прогресивным, чытав газети «Сельроб», «Вікна», «Лемко». Розказував дітем о новім жыттю, котре настало у Радянскім Союзі послі побіды Жовтневой революції 1917

року. Обурювала го політика соціального та національного гнобління, яку проводив уряд буржуазной Польщи.

1939 року вибухнула друга світова війна. В окупованой Польщи фашисты начали наводити «новый порядок». Ясні же люде в краю не хтіли мирити ся зо знущаньом ворогів, всіяко чинячи ім опір.

Не стояв збоку боротьби з гітлерівськими загарбниками і Степан Гавроняк. Патріоты, збирали ся в партизанскы загоны, нищили желізны дороги, телефонowy і телеграфны дроты, знищували спискы на здачу селянами контингенту, розклеювали антифашистскы листівкы.

Осінь 1941 року. Коло Рыманова фашисты зробили лагерь для радянских военнопоненных. Людий трымали в голоді і холоді — просто неба на сирой землі.

Народны мстытели розробили операцию по вызволію полоненных з неволі. Через Ивана Орысыка, котрого німці примусылы працювати в таборі, встановили контакт з конспіративном групом вязнів, розповілы ім о своїх плянах і узгоднили спільный плян акцій. Роздобылы зброю та ножиці для різання кільчастого дроту, призначылы ден і годину початку операції. Єднак сміливців ждав провал. Провокатор про вшитку сповістив фашистам. Почалися арешты.

Степан потрапив до рук гестапо 19 січня 1942 року, якраз на Йордан, коли мама вернула ся з водосвятя. В хыжі зробили обшук, побили маму, а Степана в кайданах повезлы до Кросна. Катувалы до півсмерты, домагали ся, жебы він выдав товаришів. Але Степан мовчав. Тогды його одправылы до концлагеру смерти «Освенцім».

Тяжко споминати Степанови Гавроняку роки війны. Чловек, котрый понад два роки був у ляграх смерти «Освенцім», «Бухенвальд» був приречений на смерт, имя котрому замінылы нумером 102856, не може спокійно бесідувати про минуле.

Выснажены, голодны, неприбраны люде працювалы од свита до свита — в дощ, сніг, лютый мороз. Немічных і хворых кыдалы у всепоглынаючу пащу крематоріів. Прибывалы все новы транспорты з жертвами. Так миналы дні, тыжні, місяці...

В стичню 1944 року частину в'язнів, спосеред яких був і Степан, перевелы в Бухенвальд працювати на фабрыці, яка готувала таємну зброю — остатну надію фашистів. Од перевтомы і хвороб в'язні масово вмералы.

А так ся хотіло ім жыти, бо юж пахло весном, юж теплішали сонечны промені, юж тріщали брунькы на деревах, на проталинах почала зеленіти трава. В небі все частіше появлялы ся самолёты, котры бомбардувалы войсковы обекты, наганялы страху на фашистских катів.

Рано 20 квітня близко двадцаты тысяч в'язнів вышыкувалы в колону і почалы виводити з лагеря. Колону велы деси на захід. Єден з в'язнів, котрый знав по-німецку, почув бесіду конвоірів о розстріл. Виберати не було чого — треба втікати. Коли стемніло, Степан і його товариш, выбравшы зручный момент, скочылы в урвиско. З останніх сил переплылы річку. Але де ся подіти в такім убраню? Вирішылы ити до села. Скрадаючы ся, добрелы до стодолы крайної хаты і глыбоко закопали ся в соломі. Неспостережены пролежали штырі дні. Нестерпный голод і раны примусылы довірити ся дівчыні, што працювала у бауера. На їх щестя то была українка — Марійка зо Львова, яку гітлерівці примусово вывезлы на роботу до Німеччыны. Она врятувала їх од голодной смерти.

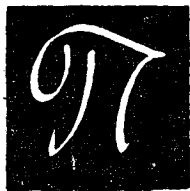
Шли остатні дні війни. Двадцять шестого квітня втікачі уздріли американські танки. Степан, а також інші в'язні, що тої ночі вирвалися з колони, вийшли на вулицю. Американські вояки перебрали і накормили їх. Лагер, у котрім ще кілька днів тому залишилися хорі і слабі невольники, був порожній. Фашисти закопали вшитих живих до землі. Закопаних одкопали і з честю перепоховали. Одбувся траурний мітинг, на котрім колишні в'язні з різних країв Європи засудили злочини фашизму.

Лем на початку літа Степан вернувся додому. През деякий час у Пустомитах на Львівщині однакшов рідних і близьких, що переселилися з Лемковини на Батьківщину — Україну.

Зачалася у Степана Гавроняка нова сторона життя (о такім мріяв його нянь Григорій). Оженився з односельчанкою. Побудував хату, загосподарював. Выростив дві доньки. Світлана — ветеринарний лікар — робить на птахофермі, Люба — інженер. Мешкають вшиті разом, як-то повімо, у благополуччі і злагоді. Пенсіонер Степан Гавроняк радіє за долю своїх дітей. Найбільше його життя, жеби на землі був мир і молодому поколінню не пришлося ніколи за знати страхів війни.

Петро Козутов

СВІТ ЗАХОПЛЕНЬ ВОЛОДИМИРА ЯРЕМИ

ротоіерей Володимир Ярема оддавна цікавить ся мистецтвом — архітектуром зокрема. О тім легко можна здогадатися, коли зайти до його садиби, що в єдном з передміст Львова.

Книгозбірні на першому поверсі будинку може позаздрити наукова бібліотека. На полицях стоять книжки з мистецтва, історії, багато томів художньої літератури. Дос дуже видано на рідній лемківській мові. Бібліотека виразні систематизована на розділи і підрозділи. На кожен книжку заведена картка з коротким анотацией. Зберігають ся тут нескілько тисяч малюнків, фотографій і репродукцій.

Володимир Ярема — колоритна людина. Уродився 9 грудня 1915 року в селі Глідно недалеко Березова, на Лемковині. Родина тата Василя була барз бідна. Два морги кам'янистої землі годували п'ятеро душ. З дитинства Володимир виявив спосібності до науки, мав дар до малювання. Сільську школу закінчив на одмінно.

В. В. Ярема

Прагнув учитися далі. Єднак нужда стала на перешкоді його мрії. Безуспішними виявилися старання викладача Марії Анін і деяких представителів інтелігенції.

Незадовго сталася подія, яка вплинула на життя Володимира. 1930 року в рідній селі розмальовували церкву. Попросився хлопець помічником до маляра Павла Запорозького. Тот скоро оцінив можливості Володимира і доручив намальовувати орнаменти.

Після ремонту церкви Володимир пішов ногами до Львова (бо на потяг не мав грошей), де стрівся з художниками Михайлом Осінчуком і Павлом Ковжуном. Утрюх розмальовували церкви в великому місті. Трималися разом, доки була робота. Незадовго їй не стало, і тогды вернувся хлопець домі.

Коли набив певної практики, Володимир почав розмальовувати церкви в своїй околиці. Так і заробляв на хліб, покы в марці 1938 року не забрали його служити до війська. Небагом выбухнула друга світова війна. Воював на польсько-німецькому фронті на північ

од Карпат. Коло Выслыци його войскову част розбыли, Володимир потрапив до неволі.

Минув тяжкий, тривожний час... Закінчила ся друга світова війна, в якій німецький фашизм зазнав цілковитого краху. Мирні дні, нарешті, прийшли у Європу. Лем, зазнавши страхів війни, люде остріше усвідомлювали собі, же мир треба сохрانیти, як найцінніший скарб.

Небавом Володимира призвали до лав Радянської Армії. Там зауважали способности солдата-лемка до співання і диригування. А, отже, і доручили йому організувати самодіяльний хор. Новостворений колектив виступав перед воїнами і скоро здобув в них популярність.

Після демобілізації Володимир Ярема приїхав до Львова, де на тот час юж ся переселили жена й родиче. Працював в музеї українського мистецтва і одночасно вчыв ся на заочнім одділеню Ленінградської духовної семінарії.

10 серпня 1947 року Володимира Ярему руковоложыв у сан священника архієпископ Макарій. Відтоди протоіерей Володимир був настоятелем парафій в Щирцю, Подгірцях, Кам'янці-Бузькій, а з 1958 року — настоятель Петро-Павлівської церкви у Львові.

Має він п'ят дочок, двох синів. Ростут дванадцяттеро онуків. Вшиткы діти укінчили вишчы учбовы заклады, працюют. Жена Юлія — вірний друг і помічник Володимира Яреми, котрій він дуже завдячує в своїх життєвых і творчых успіхах.

Цілий тот час Володимир Ярема наполегливо вивчат музейну справу. Знайомит ся з фондами музеїв Радянського Союзу і за границею. Купує на ту тему видання ріжними мовами. Цікавит ся храмами і монастирями Західної України, Криму, Молдавії, Грузії, Болгарії, Палестини і інших країн.

Львівський мистецтвознавець працює над систематизацією західноукраїнського церковного будівництва і походження вшиткых типів церковных будов од початку виникнення аж до гнеска.

Головным своїм трудом Володимир Ярема уважат «Студії і матеріали до церковної археології і історії мистецтва західноукраїнських єпархій». Юж подготовлены до друку — «Великоморавскы, ческы, угорскы, польскы і західноукраїнскы ротонды», «Ротонды і романское будівництво в Галицко-Волинскім князівстві», «Кирило-Мефодіївскы традиції в церковній архітектурі», «Найдавніны образы на заходных землях України», іншы роботы.

Петро Когутів

СЬПІВАНКА ПРО ДОЛЮ

арія Тырлич любила дерева од маленькости, а Туря-Поляну з дівочых років, одколи ту, з Гуты оддала ся. Особливо тої весняной поры, коли і ясени, і дубы стоять у тремтячім очікуванню зеленого дива, готовы каждой поры порснути у світ тисячамы своїх галузок. Тогди юж оповивають ся Карпаты зеленым розмаєм.

Мы їхали до села Оленьово — до брата Марії Тырлич. Бесідували о рідных горах, о їх богатстві — лісах. І я выдів, якої то доправды было щире хвилювання простої верховинської жени о якыси там дерева коло дороги, яким і не родити садовину, з дощок яких для єї дітей, а чи внуків не вигемблювати колысанку. А коли мы поясняли, же до тых дерев весна приходит пізніше, она заспокоїла ся. А трохи пізніше ніби і гет забула о тім хвилюваню, бо почала співати:

На широком полі висока тополя,
Ходило дівчатко до милого двора.

В такый спосіб ишла далі бесіда знаного київського фольклориста Степана Мишанича, з яким мы завітали до Перечына з Марією Тырлич — колгоспниццею, ревном зберігачком предківських скарбів — співанок, коломийок, приповісток, народных балад. Після тривалых розмов і співання, коли юж, здавало ся, вшиткы співанкы з єї голосу были записаны, вона запропонувала:

— Ой, людоньки добры, што мы сі ту сидиме: надворі весна, а гнеска неділіця, поїдеме в горы, до мого брата Михайла — там і співати ся буде ліпше...

І треба повісти — што то было правильної рішени, бо гори перед Оленьовим... де там перечынським, бо сонця там, бо рясту там... Тільки зелень ище не така сміла. Зато мудро хтоси сказав: у горах чистіший звук, більше співанок.

Сидимо в садку. Вынесены лавиці, дбайливо прикриты капамы, гуде ніби бджілки в яблуневом цвіті, магнітофон. Відтак бесіда иде о невичерпнім фольклорнім надбаню, о виданю збірок співанок, балад, казок (яких немало увиділо світ в українских видавництвах) перешла на життя. Припомнуло мі ся минуше... Вчули ся мі страшны вибухы бомб і снарядів, і увидів єм межде тим гримкотіньом струнку фігуру вісімнадцятирічної дівчыны, яка нарівні з му-

Письменник Дмитро Бедзик на зустрічі з активістами
народної хорової капели «Лемковина» з Львова

жами-односельцями пішла у битву з фашизмом за свої свободні і щасливі Карпати. На такий тривожний час випала юніст Маріі.

Учити ся не було коли, хоч нова власт, за яку борола ся і словом, і справом, якраз одкрывала для верховинців вшитки двері навчальних інституцій, утворювала новы.

У неї зміны в житю были невелики — еден ден робота на луках або в поли, другый — в лісі. На иншы зміны сама не сміла, сама себе тлумила, обрывала: на ей руках найстаршой в родині было ище п'ят братів і сестер.

І было мало не так само, як вона потом засьпіват Степанови Мищаничу, штобы на сторонах книги народных балад «З гір Карпатських» уродила ся ище една поетична сьпіванка ей души:

Врала Ганка сывым волом
Под зелененьким явором
Ще борозду не доврала
Юж ей мамка заводала:
Ганько, Ганько, под додому,
Воддала-м тя, не знам кому.

Так і життя уплыват: у вічній роботі, у ненастанних клопотах — за громадской, за своє, што, власні, для неї завше ест понятєм єдиним.

Выступ «Лемковины»
в Музею народной архітектуры в Києві. 1985

Той молодой весняной дньни мы барз мало бесідовали о днях минувших. Не пасувало воно до завітненого саду, до жовтых маков, білих конопельок, синявых фіалок і ище всякого иншого зілля, о яким повідали Мариніні сьпіваньки. Мы слухали ден нинішний, який бринів соками у стовбурах і галузках, вибухав юж новима і новима бруньками, який дзвенів од бджолиного гудіння, вереску пташат, дитячого лементу, дзюрчання розвеселых потічків. Вшитко того было в сьпіві Маріі Тьрлич.

УЧЕНИЙ З ЛЕМКІВСКОГО РОДУ

ліан Френчко робит старшим інженером Інституту прикладних проблем механіки і математики Академії наук УРСР, што розташований во Львові — українськім місті, котре має дуже цікаву і давню історію. Молодий учений походить зо старовинного лемківського роду. Він — жвавий, всебічно обдарований і освічений чоловік, а з таким все цікаво

побесідувати.

І от мы идеме вулицями Львова. Неспішно простуєме вулицьом Коперника, а відтак — коло бібліотеки імени Василя Стефаника.

— Кілько щасливих днів пробув я у її затишних залах. Кілько наукових і житевих істин відкрили фоліанти ей богатшого книжкового фонду. — Не без захоплення выголошує Юліан, припоминаючи свої студентські роки. — Я закінчив механіко-математичний факультет Львівського університета, робив викладачем лісотехнічного інститута, потім — аспірантура і наукова робота. І так проминуло майже двадцять літ... Отже, як-то повідають, в том місті я прошов повний курс свого «житьового університета»...

Восмотрючы ся в архітектуру домів, бесідуючы о органічнм поеднанню стилів, течій у мистецтві (хоц місто знає дуже буремных епох), мы зашлы на площу Рынок. Мій гід захоплено, зо знаньом справи оповідав о тім, як львів'яни охороняют пам'ятки исторії і культуры, які величезны кошты виділят для того держава.

Пришло ся мі быти у Франції, Польщы, Чехословакії, Болгарії еднак, поживши там певный, навет барз короткий час, мене все кортіло скорше додому... — продовжує Юліан. — Припоминат мі ся чудовий выраз котрогося поета, што улюблене місто, як криголам, входить в людске жытя...

Родина Френчків 1945 року переїхала на Україну з Польщы. Трохы пожыли на Ворошыловградщині, потім оселили ся на Львівщині, в Бориславі. Тато спочатку робив шофером, потім — машиністом на фабриці, одкиль і вишол на пенсію.

В повоєннм часі жыти было тяжко. Лем поступово загоювали ся заподіяны війнм раны. Спільно з бориславцями переборювала труднощы і родына переселенців. Вшыткы діти Френчков, як то ся мовит, вышли в люди, здобыли выщу освіту. Володимир гнеска — доцент Львівського політехнічного інститута, Василь — інженер автобусного заводу, Мирослав — старший інженер тресту «Львів-деревпром», Надія — медычна сестра єдної з бориславських лікарень.

Вшыткы четверо братів, переїхавши до Львова, замешкали в єдному будинку — мають кооперативны квартиры. Вечерами часто стрічають ся в трикімнатнм помешканю Юліана. За горнятком кави, у теплих, задушевных бесідах проводят свій свободный час. У выходны дні люблят на власнім авті Юліана вирушаты на природу: посидіти з вудками над річком, позбрати в лісі ягоди та грибы.

...Того вечера, коли мы переступили поріг оселі Юліана, нас гостинно стріла його жена — Марія. Потім — пришли і браты.

— Моя Марічка — тыж лемкыня, — зауважив, одрекомендовуючы жену, Юліан. — Вона укончыла економічний факультет

Львівського держуніверситету і гнеска робит математиком-програмістом в нашім інституті. Отож ми з ньом — колеги.

У вшыткм дало ся одчути, же Марія — повна господиня в домі. «Сильна половина» охотно виконувала każde розпоряджіння. Взагалі, одзначають брати, кухня — то єї хобі. Приготовлены невстравы на смак наравду не мають собі рівных.

Наприкінці вечері якоси выникла бесіда о спорті, завзятыма любителями якого выявили ся вшыткы. Перепало «на оріхы» футболістам «Карпат». Не обминулы увагом і філігранну техніку майстрів фігурного катання, того надзвичай популярного в цілм світі виду спорта.

Відтак бесіда зашла о опернім мистецтві, бо якраз по телебаченю транслявала ся передача про сьпіваків — Миколу Кондратюка і його сина. Вони задушевно і тепло сьпівали «Два кольори». І нібы доповняючи єї зміст, на екрані кольорового телевизора яскравіло ріжнобарвья вышиванок.

В родині Френчків барз люблят книгу. Стіны в комнатах закрывають стелажы з творами класыків як вітчизняного, так і заграничного красного письменства. Зобрано майже повну «Бібліотеку світової літературы», серію «Житя славетных», што виходит у київском видавництві «Молодь». На полицях — твори Шекспіра і Шевченко, Франка і Достоевского, Драйзера і Толстого, Сервантеса і Лесі Українки. Вшыткых не перелічиш — настілько обємна книгозбірня. Дві полиці спеціальні одведено для казок, окремы стелажы занимає література про флору і фауну.

Навет судячы з бібліотеки, неможливо ясні окреслити коло захопленя єї власников — широко ерудованых людей. В тім я ся переконав того вечера. Господарі свобідно розпочинали або ж подтримували бесіду на ріжны темы.

В моєй бібліотеці налічує ся понад три тисячи томів, — розповідат Юліан. — Зберам юж штирнайцят років.

Што одразу впадат в очи — у бібліотеці панує деякий безпорядок. Значит же, книги постійно читають, вони учат, хвилюють, «жыють» разом з власниками і в празныки, і в будны дні.

...Так під час моєй гостины в Україні, на землі родичей, я мав щасливу нагоду зазнакомити ся з чудовом сучасном лемківском роудином. І гнеска я з великом приємностью споминам своїх новых друзів.

НЕ ЗАРАХОВУЙТЕ ЛЕМ КІЛЬОМЕТРЫ...

Ф

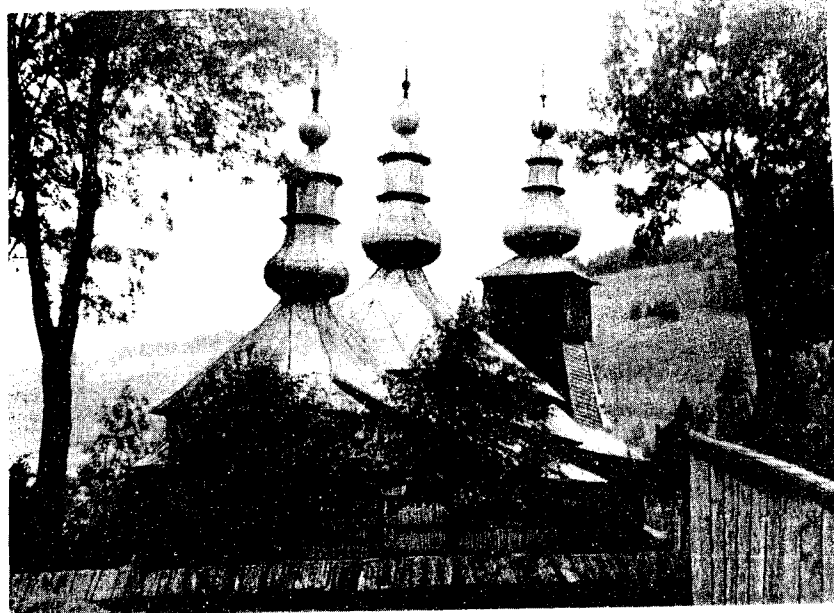
е зараховуйте лем кільометры, але чыňte добро, тіште ся молодым жытьом, вчыїте іншых і сами ся вчыїте.

І зас, як і в попередных роках, стежками Лемковины мандрує наша молодіж. На початку назначыла собі она зустріч в Білянці на Західній Лемковині.

І одтамаль на схід сонця рушыв рейд «Карпати 85». Идут молоды хлопці і дівчата, студенти і учні середніх шкіл, идут з плецаками на хырбетах, в котрых несут і власны хыжы (шатра), а юж напевно тапчаны, идут невеличкыма групами горі-долів лемківських сіл, бесідуют з людьми, мандрують шнурочком попід Кычерами і Магурами, мочат ноги в потічках, заслуханы в неповторны акорды грайливой воды, купают ся в річках, передерают ся непрохідныма париями, одпочывають на зеленых, завітчаных полонинах, помагают зобрати сіно в кіпки перед дождем, простуют похылены старовинных хресты, обновляють мальовничы придорожны капличкы, фотографуют церковці, а вечером за селом, або серед села палят ватру і разом з місцевыми ровесниками дають концерт.

Но і розфантазіював ся наш Фецьо — повісте. Може так, а може і не. Не — бо так повинно быти і часто густо так е. Подібно як і «Лемківскы ватры» такы молодіжны мандрівкы мають вальоры і вакаційного одпочынку, і познавчы, і вальоры громадской і культурной діяльности. А каждая діяльність в нашім жыттю залежна од охоты і здібности певной группы люди. Серед нашої молодежи такы люди сут як видиме, молодіж хоч раз в році прагне ся зыйти в більшій кількості, а таком нагодом сут молодіжны мандрівкы, при тім свідомішы вчат рідной мовы тых колегів, котрых родиче або не могли, або не хотіли в новых умовах жытя і замешканя навчыти материнской бесіды. Молодіж, мандруючи горами, познає рідны стороны своїх побратимів, а часто своїх родичів і місце вічного спочынку своїх предків.

Што здобудут, чого ся навчат, што корысного зроблять молоды мандрівники по Лемківщині — дуже залежыт от них самих, од їх активности, но і од організатора мандрівкы — активістів зо студентських середовищ, котрым належыт ся щыра подяка за їх великий труд.

Церков в Ястрабику на Лемківщині. 1980 р.

Більшість мандруючої молодежи заходить, як до того часу, звідти Музей лемківской регіональної культури і памяти военной в Зиндранові, Музей, як знаме, діє на суспільних засадах. Ту молоды люди з ріжних закутків краю познають хоч частинку матеріальной культури лемків, історію борні лемків з фашизмом під час остатньої войны і повоеванны події на тых землях, особливо пекло войны ту в Карпатах в 1944 р. під час історичной Карпатско-Дуклянської операції.

Молоды туристы часто дискутуют з простыма людьми на селах і з лемківскыма активістами о ріжних проблемах, котры интересуют обі стороны. Вшытко то разом служыт ліпшому познанню ся і підносить свідомість як едних, так і других, дає задоволення і корыст. Прагнуло би ся ту додати, же як гірскы мандрівкы уліпшыти, усунути дотеперішні хыбы. Знаме, же частина молодых туристів маюж досвід, але серед мандрівників єсть дуже і таких, котры в горы идут перший раз. Отже, тым початківцям треба помагати, дораджати, всыти їх, жебы рейд был для них якнайкорыснійшій. Вірю, же лемкы в горах нашу мандруічу молодіж як можуть — гостинно принимают.

Што бы вартало дорадити наймолодшым, а досвідченым мандрівникам пригадати? Отже, більшу увагу звернути на охорону па-

Церков в Полянах на Лемківщині. 1980 р.

мяток матеріальної нашої культури. В кожному селі є свого роду місце музейне — цментар (а цментарів на Лемковині немало, в більшості занедбаних, заросених, без опіки, бо є села, в яких од війни юж ніхто не живе), кілька ж то на цментарях і при дорогах скривлених і поламаних хрестів, капличок, що од старости ся розлітають. Неодна мандрюча група могла бы такы памятки

Церков в Бересті на Лемківщині. 1980 р.

поправити, одновити, привернути їх до жытя, впорядкувати цментар. Повісте: но добрі, але як і чим таке штоси робити? Отже, можна знайти ци то до солтиса; ци до польських ксендзів або наших священників і попросити їх о поміч, о кус ціменту і знарядя до роботи, бо то тыж і їх справа. Треба вірити, же вам в тім допоможут. Може едни ся заганбят, же на їх терені не вшытко в порядку, іншы

будут ради, же сут люде, котры ся зацікавили нищючюма памятками.

А же можна так робити, послужу ся прикладом з минулорічного рейду. До Зиндрановы завітала група молодежи, ведена Богданом Туцким з Перемишля. По звидженю музею звідують ся, што бы могли зробити для села. Заночували, одпочили, і робота для вшиткых скоро ся нашла. Єдны упорядкували, усунули непотрібні дерева і крякы на старім, памятковім цментари з 1873 р., а іншы помогали при будові новой церкви. За єден лем ден зробили они в селі барз дуже доброго і оставили серед люди барз добры спомины. Іщи єден приклад. Під час єдного з попередніх рейдів студентска група, ведена Ольом Сивак і Евгеном Місцлом, більше як тыжден помагала при ремонті музейных будинків і консервації експонатів. Їх поміч записана до історії Музею.

Але декотры группы заходили до села юж пізно вночы, змучены і хыбаль голодны, переспали в стодолах і рано пішли дальше, без спітканя з людьми, з місцевом молодежом, без огнища і спільного поспіваня, но і без близкого познання місцевости. То так виглядало, як бы лем кілометры зараховували, як бы тоты кілометры были для них найважнішы.

Не добрі тыж, коли молоды нашы мандрівники носят в плецаках «сорокпятипроцентову», та коли бы ей лем носили, але они ей, як повідають, «нищать», а як выпють ей задуже, то она робит з нима барз негарды чудасії, і з них люде ся сміють, показують їх пальцями і довго о такім памятають. Коментаря ту не треба, але повторю іщи раз: не добрі, ой, не добрі, мої молоды приятелі, так робити, бо хоц, як то повідають, же вшитко ест для люди, але тыж повідають, же што за дуже, то не здорово. Мам надію, же таких мандрівників, під котрыма хвіст ся горы, мешканці Лемковины спотыкати не будут.

Учасники мандрівки «Карпати 85» споткали ся в Мокрім на Східній Лемковині і там сой оповідали о своїх пережытках, а я ім жычу, жебы мали што оповідати не лем під час спотканя в Мокрім, але і дома, і через цілий рік, аж до наступной стрічы в горах.

Ф. Гоч

ІЗ НАШОЙ ПОДОРОЖИ ДО ПОЛЬЩИ

Ци стоїт хатка мала,
Где-м ся виховала,
Где родина, мила моя,
Зо мною ся прощала?

11-го липця о годині 8-й вечера з внучком Вирджыньом вылетіли-сме з «Кенеди аеропорту» до старого краю. Хоц в самолёті было барз приємно і удобно, не могла-м не одчувати дивны чувства возбужденности і радости. Шум моторів самолёта змушав мене то подримати, то обатурити ся, але спати я нияк не могла, бо думкы мої полетіли гет в Карпаты навет прутче, як бы міг того зробити наш модерный самолёт. Трудно было повірити, же скоро одвижу рідный край, где-м провела хоц трудне, але зато щасливе дитинство. Думкы о родині, о знайомах, о ріднім селі Ізбы турбували мое серце. І кельо пытань колотило ся в моїй голові про рідный край, котрого я не виділа юж веце, як четверт віку: Ци пізнам рідну сестру? Ци удаст ся мі поїхати в Карпаты, жебы поглянути на рідне селечко? А што чекат мя в Ізбах? Ци яблінка, яку-сме з няньом посадили, іщи росне? Ци найду стежку, яку штоденно чухали мої дітячы босы ножкы? Ци встрітит мя старый чловец, што порускы — «Буд здрава, Сандрычко», як тото любовно робили наш няньо.

Самолёт, здавало ся, неподвижно сьїдил на перині хмар, білых як молоко, но зато барз прутко летів, бо Вирджыня, красива дівчынка, забавляла мене дост довго. До краю іхала она першый раз, як туристка, бо ей серце і душа переплетены з культуром і мовом американского народу. Вкінци взяло ей на сон.

Рано о десятій годині ми прибыли до Варшавы. Богдан Пласконь, сын мойой сестры, з уйком своїм, Петром Гурейом, моїм швагром, привиталися з нами. Очы нашы залилися слезами.

Петро Гурей приїхав до Варшавы своїм автомобільом. Я была рада видіти, што лемкы в Польщы купують авта, же не бідують, як часами нам о тім гварят нашы школены політыкеры. Наше авто польской марки мчало ся улицами Варшавы. Трудно было повірити, же тото модерне місто лем сорок років тому было знищене до остатньої цегли. Вирджыні тіж сподобало ся то прекрасне польске місто. Она не могла начудувати ся, якы чысты сут улиці. Квітя украшало каждый метер головної дороги.

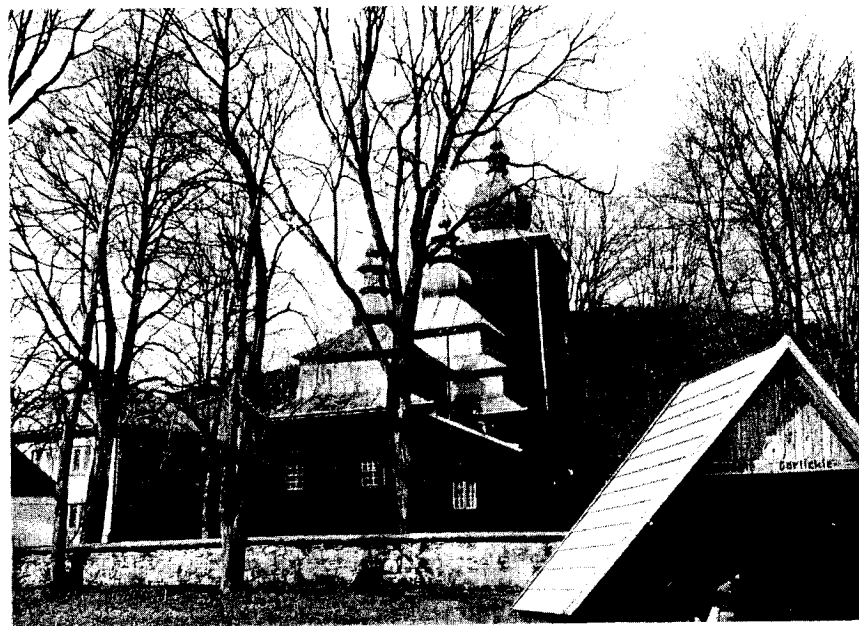
Їхали-сме пятсто кілометрів до села Миколайовске, яке находится в поближы славного місточка на Заході — Лігниця. Было

цікаво поспостріти на польскы дороги, фармы, тягаровы авта, тракторы, машины. Очы не пропустили ничего, а серце раділо польскому народову, же він робит прогрес. Мы, рускы люде, все жычыли і жычыме ім того гнескы.

Прибыли-сме до Лігницьї о осмій годині вечером. В тім гардім польскім місточку на переселеню жые много лемків. Родина і друзі зустріли нас щиро і любовно. Пізнала-м свого брата — Теодора і три рідны сестры. Єднак, молодых лемків не могла-м пізнати, бо прощали-сме ся барз давно ішы в Карпатах. Товды дітми они были. Декотрых при грудях своїх матери держали. Але час робит свое. Днес всьї дорослы люде, і декотры завели свої родини.

Найвеце лемків жые за Лігницьом в дост великім селі Миколаевском, котре мы одвиділи і где провели дуже часу. Із нашого села Ізбы жые там веце, як двадцет родин. Всі они мої давны приятелі і знайомы ішы з дітинства. Было барз приємно їх видіти, з ними побесідувати, разом потішыти ся і поспівати. Миколаевскы лемкы были барз рады нас видіти теж, бо штодня запрашали нас до себе «на гостину». І якы прекрасны гостины устроювали они для нас. Принимали нас жычливо і культурно. Столы были гарді прибраны, ішло все было барз смачне і гарді уложене на столах. Лем зме здужыли сісти за стіл, і юж роздался сьпів, який наводил на мої мысли рідны Карпаты і родинны сьвята в маленькій хаткі, окруженій зеленыма горами, памят о яких до гнеска огріват мое серце. Трудно было повірити, же-м сьїдила за столом в польскім селі, а не в хаті вітця свого в Ізбах. І мысль о тім, же судьба моя змусыла мене товчы ся по сьвітї шырокім, наводила слезы на мої очы. Барз ся мі сподобала гостинніст миколаевских лемків. Зараз одчула-м їх щыріст і доброту. Сподобало ся мі, же миколаевскы ізбяне не забыли вспомнути за мир в своїх іскренных, доброжычливых тостах, бо і мы, американскы лемкы, люде доброй волі, тіж хочеме миру і бореме ся за мир, як кто може. Вшыткы ізбяне повідали, же жые ся ім добрі і, если на сьвітї буде панувати мир, то будучніст своїх дітей буде ішы красшом.

Як я виділа, то миколаевским лемкам жые ся добрі на Заході. Наоколо видніются дома, великы, мурованы. Нема такого газды без великого подвіря, без великой стайні і стодолы. Многы завели собі обшырны сады. Рільнычы машины стоят в великих гаражах. Некотры газдове кромі коней мают власны тракторы. Направду, в Карпатах за паньской Польщи о тракторах або модерных машинах в свій час аны думкы не было, а як бы отважывся дехто говорити о машинах, то люде бы ся барз сьміяли над ним.

Церков в Устю Рускім. 1981 р.

Урожайна лігницька земля. Жыто і пшениця, як фалі на морю. Великы ланы цукровых буряків розпространяли ся передо мною. Я собі думала: кельо праці тото вшытко, што я виджу, вымагат од люды. Сельскый нарід тяжко працуе, але зато жые богато: мяса, ярины і овочів всі мают дост. Коло каждого дому розпространяют ся овочовый сад і огород. Ест дост садовины для свого ужытку, ішы ест што на ярмарок вывезти.

До родини мы як раз приіхали в добрый час. Сыно юж было покошене і зобране, а зерно ішы не пристало. Тото дало нам можливіст устроїти екскурсії по Лігницьї і Вроцлавлю, походити по улицях і склепах тых двох великих міст. В склепах ест вшытко під достатком, лем в остатні трудны для польского народу часы вшытко подорожало. Хоц одежда дорого коштуе, польска молодеж, як всі люде, барз гарді уберат ся. Мушу повісти, же нарід в Польщы працьовитый. Зараз видно, што многы полякы барз дбают про народне господарство і будучніст своей країны. Они тяжко працюют. Але виділа-м тіж таких, што хотят скористати з працьовитого люду, їх недбальство і лїнівіст барз ся мі не сподобали. Родина повідала мі, што в остатні часы чесны люде патріотично выступают против недбальства і всякого роду вызысків.

Свій побит в Лігниці моя внучка барз любила. Вирджыня всяди хотіла залісти, часами аж мі ся хтіло сьміяти: до стодолы, жебы худобі сына подати, до курника, жебы накормити кур і качок. Барз ся їй сподобала лемківска і польска молодіж. І хоц Вирджыня не могла бесідовати по-нашому, всі якіси порозуміли ей. Она все была окружена молодежом і до одізду домів з слезами в очах обіцяла ім, же за три роки она зас до них приіде.

Видно, же брат і сестра одчували мое жыччя поіхати до гір, жебы іщы ход раз в своїм жыттю одвидіти рідне село Ізбы і церков, яка славилася на цілы Карпаты. За вечерьом Параска Пласконь предложыла родині поіхати до Ганчовы на лемківску «Ватру», юж славну навет в Америці, а одтамаль до Криниці, до Усьтья Руского і до Ізб. Почувшы Параскіне предложыня, я не могла втримати себе, выповіла-м вшытко, што серце тайло до того часу. Наглі вшыткы розбесыдовали ся і стало всім весело і барз легко на серцю, бо каждый із нас хотіл побыти в ріднім селі. А мі ся здавало, же Карпаты мя клычут, же тягнут мене до себе. Барз ем ся бояла, жебы дахто не захворів і нашы планы ся не попустили.

Идеме на Лемківску ватру

Авто птахом летіло, а я не могла повірити, же посылі долгых должезных років нарешті приіду в Карпаты, одвиджу тоты місця, где минуло мое дітинство. Барз рівно неслося наше авто по модерных асфальтуваных дорогах, што тягнули ся веце як 500 кілометрів з Лігниці аж до рідных гір. По дорозі на Лемковину якіси меньше-м выділа през выгляд авта, як по дорозі з Варшавского лотниска до Лігниці. Розум і серце не давали спокою. Але, як же можна было быти спокійном, кед сме іхали в рідны горы, преці-ж каждый фалаток поля, каждый крячок, każde деревце, якы мигали пред моїма очами, як бы біжучы до заду,— не были подібны на милу всім нам карпатску природу. Бо барз красна природа наших гір. Знала-м і была-м певна, же коли лем вйідеме в обятя рідных гір, то зараз серце почне ся прутко быти, а очы почнут плакати гіркыма слезами.

Наглі рівнына зачала тратити свій гладкый, часами скучный вид. Навет повітря стало сьвіжійше. Плуцам было легче дыхати, лем очы заливали ся слезами постійно, і жебы видіти чудо передо мною, мусылам почухати їх руками не еден, але пару раз. Хотіло ся мі сьміяти ся, хотіло ся мі плакати, бо передо мною, як бані нашої церкви в Ізбах, раптом піднесли ся в гору величезны горы.

15-ліття ансамблю піснї і танцю «Лемковина» (ПНР)
На выставі «Лемкы выступають». 1984 р.

Ой Боже, мій коханий, то тоты самы горы, в котрых ем росла дівчынком. Кельо ем ся ту набідувала і нераз наплакала, але і натішыла ем ся ту тіж. Горы, мої рідны, чы одчувате, же вернула-м ся до Вас, же приіхала-м погласкати мягку травку під лісом, где-м любила одиноком сьїдити годинами, жебы наслухатися і намиливатися сьпівом пташыны, журчаньом поточків і веселыма голосами хлопців-пастушків, же приіхала-м надыхати ся хоц іщы раз в своїм жыттю вашим сьвіжым воздухом і напити ся вашой сьвіжой чыстой водичкы. Зас слезы льют ся з моїх очей, зас серце рыдае.

З Лігниці мы выіхали о годині 2-ій рано. Приіхали-зме до Ганчовы аж о 12-ій годині в полудне. Ишли зме през село і зараз ем одчувала, же тут жыют лемкы. Здавало ся мы, же каждую хату знам, же треба постукати в двері каждого дому і привитатися з людьми по рускы. Хотіло ся мі повісти: «Будте здравы, господарю, і вы, газдыньо, як жыете, ци всі тут здравы і веселы, ци пізнаете мене». Хоц того зробити не могла-м, але приємно было так думати.

В кінці села встрітила нас польова доріжка, ведуща нас на гору, і велика надпис «Лемківска Ватра». Хтоси любовно і лемківском друшом ей намалював, бо каждая буква, каждый выкрут літеры передавав важніст того великого сьвята і повідав впертіст лемків в Польщы жыти і плекати рідну культуру, красну сьпіванку,

веселый танец і миле рідне словечко. Каждый з нас тішыв ся, же нарешті зме ту, на гірці, на великій поляні, обгородженій шыкарно рівныма дручками. Пізнійше довідала-м ся, же «Ватру-85», як і попередны дві «Ватры», організував спеціальний організаційный комітет і Рада всім нам відомого ансамблю — «Лемковина». По їх вирішеню «Ватра-85» одбылася 20-го, 21-го, і 22-го липця в селі Ганчова.

На полянці медже селами Ганчова-Высова в сторону села Ріпки, на так званім «біваковім полю», были устроены шатра, і великий пляц з боку был юж наполненный автами і автобусами. Видно, же люде зіждалися на тото велике народне съвято день наперед. Там почували і веселилися они. І тут мое серце нарікало, бо нам тіж треба было приїхати в пятницу, ден пареде, жебы на правду ничого не пропустити, жебы повеселити ся так, як лемкы веселят ся, жебы съвяточный дух Лемківской ватры в полноті одчути, пережити і повезти зо собом до Гамерики нашим людьом в подарунок.

В суботу, в першый день фестивалю, мали-сме дас годину часу походити по поляні, познайомити ся з окуружностью і приемныма людми. На тото съвято лемкы зіхалися з цілою Польщы, бо они вшыткы сут любителями рідной землі, рідного і дорогого слова і сьпіванкы. То была на правду публика, бо приїхало веце як три тісячы людей. І яка приемле атмосфера склала ся. Одчувала-м штосы барз гарде і глибоко зворушливе. Просто было барз трудно повірити, яка культурна і красна крайова молодеж.

Што чуты на Лемковині

Поміж великой публікы «Ватры-85» не было жадных неприятностей. Вшыткы люде были ввічливы еден другому, То была една велика руска родина.

Ясны проміня сонця огрівали нас, але пташкы, як бы знепокоены, пролітали з дерева на дерево, і здавало ся мі, же хотіли підсказати, што погода мат ся змінити. Они як бы желали попросити нас, штобы наше настроїня не змінило ся хоц бы дощ ляв, як з відра, жебы зме ся тішыли тим, што зме разом, під одкрытым небом рідных Карпат.

В толпі помітила-м старых друзів, яких не виділа-м з дїтинства. Зас встрічы, зас радїст і слезы. Яка то радїст быти в Карпатах разом з своїма людми, почути рідну бесьїду, сьпіванку і шум сме-рек і річок, дыхати повітрём карпатских лісів... Так, як колись в

дїтинстві, на лемківській Ватрі в Ганчові оджувала-м єдніст з горами і з народом.

Коло першой години пополудны амфітеатр цавком заповнився. Люде сьїдили де хто міг. Наступило урочысте одкрытя фестивалю. І ту я подумала, што дійсно «Ватра» єст великом культурном подїєм нашого народу в народній Польщы: Одновыв ся дух народный, любов до предків своїх, їх історії, сьпіванок і бесьїды. Мі зробилося ясно: я зрозуміла, што поклонників красы і богатства рідной культуры і традицій медже лемківском молодежом в Польщы гнескы єст барз дуже. Гордятся они вшыткым, што свое, не встыдают ся. Тото, на правду, єст барз красне зявиско. І Ватра тому єст сьвідком.

Підчас врочыстости, всім нам відомый художный колектив «Лемковина» перешол през цілу сцену, високо над головами молодых артистів на заднику выдніли ся слова Івана Русенка, якы все іщы будят нашы серця і розумы сьїгати за красшым, высшым, за універсальном правдом:

«Мы бідны уж з діда, прадїда,
То духом ход будме богаты.
І чести не дайме здоплати,
А віры не зломит нам біда.»

Фестиваль одкрыв прекрасном промовом Іван Фудзяк. Як в Лемко парку на нашім фестивалю, програма «Ватры 85» тіж была посьвячена перемозі нашого народа над німецьким фашызмом. Мудры сут нашы передовы люде, де бы они не жыли, бо дбают про свій нарід, його прошліст і будучніст. То было не випадковим, же програма «Ватры 85» почалася спотканьом з лемками-добровольцями руской армії і войска польского, з партизанами, лемківскыма борцями з фашызмом в остатній чудовищній войны. 1985 рік — то 40-літя перемоги над гітлеровским фашызмом над найгіршым ворогом цілого нашого народу.

З сцены «Ватра 85» лунали сьпіванкы і музыка. Слухалам фольклорників, джерельно чыстых. Сьпіванку нашого народу они одчували сердечно. Барз гарді выступал ансамбль «Лемковина», який по своїй чыстїй фольклористиці дуже подібный на наш хор «Карпаты».

Госьті фестивалю мали змогу брати участ на конкурсі історії, географії і культуры нашого народу. Навет конкурс «Дівиця Лемковины» одбывся удачно, даючы лемківскым красуням можливіст выставити красу і талант перед парїбками. Барз гарді грали

оркестры «Одограй» и «Окмел». Під музику оркестры «Там-Де-Лем» мала одбутися танечна забава.

В неділю плянували ся выборы кандыдатур на «Лемка Року 85», конкурс сьпіванкы і музыків-аматорів, конкурс рецитації, і урочистый выступ ансамблю «Лемковина».

В понеділок о девятій годині рано маса лемків зойшлася уложыти квітя під помником полеглых партизанів в Устью Рускім. Лемкы в Польщы барз гарді шанували памят о погыблых борцях з фашызмом. Пізнійше одбывали ся два матчы сьятківкы і пилкы ніжной, а о 3-ій годині пополудни было плануване офіційне закінчяня «Лемківской Ватры 85».

Під вечір нетерпливо очекували-сме найінтереснійшый спектакль — устроїня «Лемківской Ватры». Серед прекрасных карпатських крайобразів збоку подальше од амфітеатру было уложене сухе дерево, што было схоже на гору. Велесотня толпа люди окружыла ватру, як бы очекуючы появлїня чогоси надзвичайного, чогоси прекрасного для цілого нашого народа, як бы дахто мал повідоми-ти люди, што настали такы часы, коли люди сут братами, границ нигде нема, лем мир і братство володіє сьвітом, а просты люди, трудолюбивы, чесны, будуют хаты на землі вітців своїх, в яких приймают щиро і сердечно братів як зо сходу, так і з заходу. На велике несщесьця, як раз коли ватра огнем засыяла и почала огрі-вати люди, коли проміня жычливости почали всьікати в людскы серця, небо потемніло і зорвала ся страшна буря. Громы гриміли, блискавиці різали на кускы надійне небо карпатске. Ой, прикро было на серцю, прикро. Не могла-м не зрівняти тоту бурю з нападом на руску землю фашыстской Німеччыны, не могла-м не подумати о тім, што ся стало з нашим народом в огненных роках і зараз по войні...

І як сильно падав дощ. Ніт то не была навет злива. Ніт, то была Лемковина, вірна дочка Руси. Она одозвалася до народа, заговорила до наших сердец, барз бідных споневіряных, і зарыдала гір-кыма слезами, так, як матеры плачут, коли судьба одорве дороге жытя од семейства несподівано, нагло. Першый раз за довгы роки маса лемків зыйшлася під синім небом Лемковины, під тым самым небом, где діды і прадіды нашы одвіку покорно повторяли «Отче наш», сьпівали сьпіванкы про любов до руского народа, гмерали за єдніст з рідным народом, што жые на Выході і за справедливіст в сьвіті словянскім.

Ватру дощ проливный загасил до останьой іскоркы, люди поховалися в шатра.

Поляна была як єдна велика млака, лем того не прешкаджало молодежы гуляти, любовати ся природом. Наоколо мене був сьпів. Українскы, словенскы і польскы пісні сьпівали люди. Незамітно ми-нав час. Настала ніч. Спокій покрыв нашы горы, нашу ганчовян-ску поляну.

Вночы раптом зас буря, зас громы, зас блискавиці. Дощ ляв як із цебра. Сильный ток дощевой воды підмывав шатра, незва-жаючы кто там спит — діти ци взрослы люди. Нарешті до нашого авта прибїгла Вирджыня, мокра, перемерзнена. Шатро ей кузинів было підмыте потоком бурі, і вшыткы молоды люди нашли ся в зим-ній млаці. Барз мі дивно было, же нихто з ним не захворів. Певно гірске повітря бодрит люди і не дават ім хворіти.

Над раном дощ зник, где не где лем сьліди позосталися. І хоц сонце іщы ховало ся за проходлячыма хмарами, проміня його украшали нашы горы небывалом красом. Зелень на деревах то златом, то срібром сьвіркала. Помалы і хмары зачали розходити ся. На шырокім небі они тратили ся, зникали, і выглянуло сонце — тепле, ясне. Заясьніла радїст в повітря. І яку радїст одчувало мое серце. Радувалася ціла Лемковина. Она гварила до мене тихым шептом про братерство і дружбу, про любов і мир.

Виділа-м дуже люди до ниткы премоченых, ходили босо, з но-гавками закаченыма по коліна. Пішли зме з сестром Емільом до потічка ся умыти. Ой, як красьні там было. Вода была чыста, зим-на, з різким смаком. Дуже мое серце было вдячне Лемковині і за-говорило гу ній: Мамцю моя рідна, не мат не сьвіті од тебе ліпшой, милішой, сердечнійшой. Гірске повітря — то твое дыхання, гірська вода — то слезы твої, красный выгляд твоїх квітів — то ест твое лице, пахучы поля — то запах твойой травы, журчання річок і шум лісів — то бесьіда твоя. Нарешті мое серце ся успокоїло і од гнеска готова-м помирити ся зо своїм льосом і нич на землі, ниякы богат-ства, ниякы скарбы не мают значыня пред лицьом нашой взаїмной любови і вірности. Зеднати ся з тобою на вікы, кохана Лемковино, буде найкрасшом кульмінаціом присутности мойой на землі. Огнистый голос якысх сьпіваків поблизу од нас і слова сьпіванкы «Лемковино, краю ты наш» помогли ся мі обатурити. Умывшы свою твар в потічку, Емілія нарвала гірского квітя для мене в пода-рунок. Барз вдяча-м была їй за того, бо то немогло стати ся в ліп-шім моменті мого жытя. Сей красный букетик квіточків Лемковины нигда не зв'яне, бо ношу го в серцю, і там він остане ся до остатніх днів мого жытя.

В авті урадили зме ся оставити Ватру. Было барз прикро про-

щатися з Ватром, з рідним краєм. Не раз ся наплачу, як дітина, коли вспомну остатны прощальны минуты.

Авто рушыло в північнім керунку, а велесотня товпа, милой всім нам лемківской молодежи продовжала съвяткувати Ватру. І здає ся мі, ніхто із нас, хто мав нагоду побывати на Ватрі, не престане съвяткувати ей, бо Ватра ест то жытя нашого народу.

Олександра Шиплей.

ПЕРША НОВОПОБУДОВАНА ЦЕРКОВ НА ЛЕМКОВИНІ

Ілька років тому Польске телебачення в рамках ознайомлення суспільства з релігійныма справами в країні показало, якы были початкы побудовы православної церкви в Зиндранові коло Тылявы, недалеко відомого граничного переїзду медже ПНР и ЧССР в Барвінку. Было показано, як місцевый настоятель з Федором Гочом принимали першы жертвы на побудову нового храму.

Храм, заміст знищеного під час войны 5-купольного, мав быти 3-купольний. І многы лемкы, як і глядачы той передачы, мали великы сумнівы, ци дійсно тота будова буде здійснена, тим веце, што в селі Зиндранова жые лем горстка люди, а і то, же сут поділены. Жертвы на церков, хоц были сердечны, але были невеликы, а на показаном телевизором проекті церков выглядала барз бідненько.

В липні 1985 р. одбыло ся закінчєня той побудовы и посъвячєня нового храму. На тоту врочыстїст прибыли: митрополит Василій, єпископ Адам із Сянока і єпископ Ніконор з Оломоуца (Чехословакия), чыслєнны священники і дуже вірных. Присутнима были лемкы навет з Америки. Богослужінє вело ся церковно-словянском мовом з українском вымовом, вшыткы проповіды — українском бесъдом. Прекрасно съпівав хор. Для рускых люди в Польщы то была велика насолода.

Новозбудована церков и Зиндранові ест 3-купольна, з прекрасном дзвіницьом із цеглы, покрыва бляхом, із збережыньом стилю архітектуры, властивого Лемковині. В середині гарда деревяна панель, іконостас зо старої церкви, гарды съвічники... Вбуду-

вана в натуральне оточєня прекрасного природного пейзажу Лемковины.

На церкви вісит одлита таблиця з інформаціом, што церков побудована в чест патрона св. Владимира з нагоды 1000-літя хрєщєня Руси и 1100-літя християнства на Лемковині.

Храм обшырный і барз гардый, буде притягати до себе чыслєнных вірных і туристів, адже находит ся він недалеко од відомого нам всім музею культуры лемків Ф. Гоча. Буде тіж можливіст, што-бы даякы експонаты релігійного характеру помістити в новій церкві, што придаст ім іщы векшой красы.

Хочє ся побажати, жебы таких люди, як в Зиндранові, на кождім одтинку жытя лемків было якнайвеце. Лемкы Зындрановы, незважаючи на вшелкы труднєсти, якы были і завсє будут, згуртували ся і закінчыли велику народнорелігійну справу, потрібну для самобытного етничного жытя лемківской народности в Польщы. Лемкы Зындрановы не нарікали, не жалували ся, не чекали, же «хтоси» ім даст дашто милосътьом ци зробит, а ствбрили вшытко то самы.

Перша новобудована церков на Лемковині то іщы єден доказ, же лемкы в Польщы хотят жыти як нарід на своїй отцовській землі, розвивати свою народну культуру і хранити вшытко прекрасне, што было передане в їх руки власныма дідами і прадідами. Тіж, то ест іщы єден доказ розгорнутого сакрального будівництва в народній Польщы ріжных віросповідань. Если попередньо таким прикладом были посъвячєня новых костелів католицкого обряду, то тепер таким же прикладом може послужити факт побудованя православної церкви в Зиндранові.

ВЛАДЫКА АДАМ

о важної події лемків в Польщы належыт реставрування (одновленя) в 1983 році найстаршой на Україні православної Перемиско-Новосанчівської єпархії з осідком в Сяноці.

Початкы Перемиської єпархії сягают кінця IX столітя, коли Прикарпатя належало до Великоморавської державы, а Перемышль був осідком славянського єпископства. В 1668 році владыка Антоній перенюс свою резиденцію до Сянока і з того часу до єпископского титула Перемиский долучено і Сяноцкий.

Епископ перемышльський і новосанчівський,
або єпископ Лемківщини — Адам

Перемиско-Сяночка єпархія проіснувала до 1691 року, коли то під тиском польського короля і Ватикану православ'є було скасовано, а народу навязана унія. Єднако дух православ'я на Лемковині дримав століттями, народ як зеницю ока зберігав традиції, звичаї і обряди православної церкви. В межвоєнний час шістдесят дві парафії на Лемковині вернули ся до православної віри предків.

Уряд Польщи 30 вересня 1983 року видав декрет о одкрыті Перемиско-Новосанчівської єпархії з осідком в Сяноку. Православны лемкы звернули ся до митрополита Василя у Варшаві высвятити на єпископа і призначити на кафедру в Сяноці декана Олександра Дубця.

Олександр Дубец, лемко з діда-прадіда, народив ся у селі Фльоринка 14 серпня 1926 року. Здібный хлопец рвав ся до науки, але материалы можливости родичів были ограничены. За фашистской окупації Дубців споткало велике горе. В 1942 році гіт-

леровці в bestialьскый спосіб замучыли Василя, тата Олександра, в Освенцімі. Нелегкыма были і першы рокы по війні. Знедолена переживаннями в 1955 році померат Марія — мати Олександра. Варшавску духовну семінарію і ХАТ Олександр закінчыв одмінно, і повернув ся на Лемковину священником зо званьом магістра богословія на парохію до Висовой. В 1966 році О. Дубця призначено деканом Лемковины з осідком в Сяноці, де він проявив себе вірным сыном свого народу, старательным не лем о релігійны, але і культурно-освітны справы. Перед самим Йорданом в 1983 році митрополит Василій постриг протоєрея Олександра в монахы з іменем Адам, на Йордан його возведено в сан Архимандрита, а 30 січня в митрополичому соборі св. Марії Магдалины в Варшаві проведено хіроманію в єпископы. 30 жовтня єпископа Адама призначено на кафедру Перемиско-Новосанчівської єпархії з осідком в Сяноці.

Так восторжествовала історична правда православных лемків на рідной землі, а першим владиком призначено гідного сына нашого племени Олександра Дубця.

П. Лем

ТАМ ЗА ГОРОМ, НАД СЕРЕТОМ....

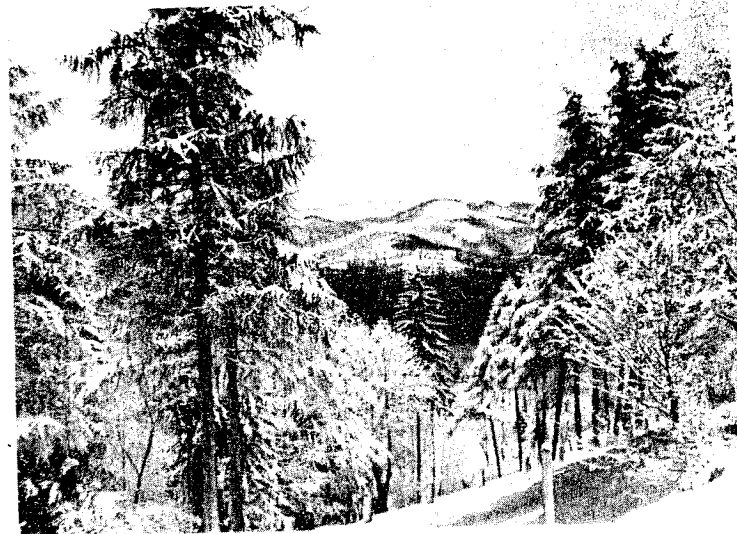
інь ішов неквапно, але няньо его не підганяв. Сипало ся юж листя з вишень, што стояли доокола дороги в німій самотности, а на вшыткы стороны німіли поля, очекуючи першого снігу. Нібы карточка з верша нашого края, талановитого лемківського поета Богдана-Ігора Антоновича:

Дозрівають довгі дні, як ярі ябка,
лине листя з лип,
плине воза скрип...

То юж потім, ставши студентом Львівського університету, Володимир Пелех довідат ся о творчости того поета — «дітвака з сонцем в кишені» і, прочытавши його «Осінь», спомне свою подорож на татовім возі восени 1945 року. Подорож, яка привела їх родину до галицького села Зубів, што на Тернопільщині. Там родичы достали хыжу і поле, де сіяли збіжа і садили бандуркы. Мали і свою корівку, яку привезли з собом з берегів Сяну. А коли през кілька років місцевы селяне рішыли провадити господарку спільныма силами, Григорій Пелех одним з першых одвів свого коня разом з нехытрим реманентом на колгоспный двір.

«Чого родиче zostали ту в Зубові? Певні, того, же воно чымси наминало їм рідный Жаготин в Перемишлянскім воеводстві, де я ся народив,— розповідат Володимир Пелех.— Розкыданы по під гором хыжы, долом — річка, а за нев — ліс. У тых місцях природа была щедра на красу. І, найважливіше, на щырых, добрых людий, котрых мы стріли на новім місци».

Понад сорок літ збігло од хтоди. Гнеска за плечами Володимира Пелеха юж багатий життьовый досвід, котрый помагат му в журналістській роботі споро находити спільну мову з людьми, глыбоко осмыслювати тоты процеси, што одбывають ся в штоденнім плінні часу. Бо перше, чим взяти ся за перо, він перешов добру життьову школу, котра має дуже спільного з біографіяма його ровесників. Закінчыв культосвітний технікум в старовиннім галицькім місті Тереховлі, але попрацювати в клубі не встиг. Йому — молодому, енергійному — хотіло ся чогоси більшого, де можна по-справжньо-

Вид на горы Карпаты

му випробувати себе. І сын зубівського колгоспника, разом з іншими ентузіастами надзбручанского краю, їде на Донбас будувати шахту. Потім вирушат на цілинны землі. На станцію Кайран-Куль, што на півночы Казахстану, де знов ся бере за будівельну справу.

Єдним словом, Володимир Пелех пришов у журналістику, юж маючы за плечами вагомый життьовый здобуток.

Родина Володимира невелика. Жена Марія закінчыла університет і зараз викладат українську мову і літературу в середній школі. Сыны Сергій і Вадим ходят до школы.

Часто у суботу і неділю — особливо літом — ціла родина навідує ся до Зубова. Ту стрічають ся з односельчанами-лемками, якы поселили ся на берегах Серету сорок років тому. З Пацулами, Паливодами, Войтовичами, Паславськими... Вшыткы — жиют у великих будинках, робят у місцевім колгоспі «Радянська Україна», мають в хыжах добро і достаток. Много з них закінчылы выщу школу. Обидва сыны Паливодів учыли ся в Львові. Тадей закінчыв зооветеринарный інститут, а Володимир — політехнічний. Тепер хлопці мають юж свої родини, але часто приїжджають на береги рідного Серету, жебы уклонити ся отчому порогу, одвидіти родичів-пенсіонерів.

Зберут ся сусіды під яблуньом в саді, сядут за гостинный стіл і затрепоче птахом сьпіванка:

Ой чорна я, чорна
Як тая чорниця...

І співвають тоту співанку всі: і родиче, і діти, і внуки. В народну нашу співанку закоханы вшиткы, бо з одного они кореня — українського, бо з одної галузкы квітучой — лемківської.

БОГДАН-ІГОР АНТОНИЧ — СПІВЕЦ ЗЕЛЕНХ КАРПАТ

В липцю біжучого року минат 50 років од дня смерти знаного поета з Лемківщыны, талановитого співця зеленх Карпат Богдана-Ігоря Антонича. «Його (Антонича) доля,— писав теперішний український поет Дмитро Павличко,— повела ся з ним як немудра і легковажна жена. Она любила шаленіст молодого натхніня, та коли оно зачало уступати місце змушнілому слову, привела до поета свою подругу — смерт і штовхнула го в ей обняття». Одышов од нас поет, який так і не зміг на повну силу розкрити свій творчий взлет, коли мав ледво 27 років».

Б. І. Антонич народив ся 5 жовтня 1909 року в селі Новиця на Лемківщыні в родині священика. З причинны военных подій, і переслідувань зо стороны польских властей, родина Антоничів была змушена втікати з Новиці і деякий час жыла на Пряшівщыні. Антонич закінчыв гімназію в Сяноці, де едным з його учителів був знаний маляр Лев Гец, пізніший засновник музею «Лемківщина» в Сяноці (1930).

Юж в дітячы рокы проявила ся лірична натура будучого поета. Він не лем грав на гусях, але сам komponував музичны творы, яко гімназист зачав писати вершы.

З 1928 по 1933 рік Антонич ся вчыв у Львівськім університеті. Перед університетскыма друзями він часто выступав з читанням своїх творів. Хтоди з ним ся познайомив і лемко-публіцист Петро Когут, што перед другом світовом війном тыж ся вчыв во Львові.

В 1931 році виходит перша книжка Антонича «Привітання жыття», яка одразу привернула увагу до автора зо стороны львівської літературной громады. Закінчыння університету співпало з выходом в світ другой збіркы поезій Антонича «Три перстені». Тота книжка

Богдан-Ігор Антонич

поставила автора до першого ряду західноукраїнских письменників.

В «Трьох перстнях» ест твір, який ховат в собі ключ не лем до розтлумачення збіркы, але і вшиткой творчости Антонича. То «Елегія про співучы двері». Ту взгляд поета намагат ся охопити одразу прошле і теперішне свого краю, рідной Лемківщыны. Голос людской муки почув Антонич ищы над школярскыма вершами. В «Елегії» тот голос ся вырвав юж з груди самого поета. Його Довбуш продовжат тотым голосом оскаржувати люди, які присвоїли сой добра верховинців, їх землю, їх кривавицю, їх історію.

За штырі рокы (1933—1937) Антонич написав ищы три книжки, але лем една з них «Книга Лева», вышла за його жыття (1936). Дві іншы — «Зелена Євангелія» і «Ротації» — посмертны видання, датованы 1937 роком. На тот час припадат робота Антонича над оперном драмом «Довбуш», над численныма статтями, над романом «На тамтім березі», який не був закінчений.

Антонич в своїх поезіях широко розглядає взаємини людей з природою, дає прекрасні зразки фольклорних метаморфоз. Він глядає в остатках слов'янської міфології на Лемківщині поетичного розв'язання своєї проблеми. Його «пейзажі споминів» глибоко пройняті лемківським кольоритом. За барз короткий час досконалим вивчив не лем літературну мову, на якій писав свої твори, але і англицьку і вшитки слов'янські мови.

6-го липця 1937 року Антонич гмер. По операції на пендицит захворів на запаління легкых, што підкосило го навікы. Коротке жыття він оддав борбі за вселюдські ідеали дружбы і братерства. Він не міг мати нич спільного з мракобісами і фашыстськыма прихвостнями. Він николи не приєднував ся до обмеженців і екстермістів, што сіяли медже людми ненавист до вшиткого, што прекрасне і прогресивне.

Про значіння творчости Антонича для Лемківщини правдиво зазначив проф. М. Неврлі (ЧССР): «Нихто ищы перед Антоничом і нихто ищы по нім не оспівав так любовні Лемківщину як він» (Вступ до зб. «Перстені молодости», Пряшів, 1966).

Громадзкіст України оберігат пам'ят о поеті. Його твори друкували ся в альманасі «Ден поезії» (1963). В журналі «Жовтень» (2, 1964) была надрукована стаття С. Трофимука «Поет весьняного похмілля» і добірка вершы Антонича. В грудню 1964 року Львівська телестудія передала літературний нарис про поета. Але найліпшым памятником співцію лемківських Бескидів была збірка творів Антонича «Пісьня про незнищеніст матерії» (Київ, 1967) зо вступном статтьом Д. Павличка.

«В храмі його (Антонича) творчости, — робит висновок Д. Павличко, — будут, напевно, стояти і наші правнуки і... будут они разом з поетом співати хвалу сонцю, жыттю, людині...»

Іван Красовский

ЕЛЕГІЯ ПРО СПІВУЧІ ДВЕРІ

Співучі двері, сивий явір,
старий, мальований поріг.
Так залишилися в уяві
місця дитячих днів моїх,
так доховала пам'ять хлопця
затмарені вже образи,
такий обмежений став обсяг
тієї пісні, що дрижить,
яка зворушенням хвилює,
та все ж без зайвої сльози
пейзажі споминів малює.
І хочу знову пережити
хлоп'ячі радості та бурі.
Швидкіш струмує в жилах

кров,

і сяють щастям очі хмурі,
в долоні легшає перо.

На кичерах сивасті трави,
черлений камінь у ріці.
Смолиста ніч, і день
смуглявий,

немов циганка на лиці.
Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
злітають до долих глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять,
і куриться із квітів запах,
немов з люльок барвистих дим
Дрижать ялиці в вітру лапах,
голосять шепотом дрібним,
течуть униз краплини шуму,
немов з гарячих пнів смола.
Сповитий в зелень і задуму,
п'є олень воду з джерела.

Квітчасте сонце спить
в криниці
на мохом стеленому дні.
Кущем горючим таємниці
виходить ранком з глибини.
Співає пуша сном кудлатим,
прадавнім шумом загуло.
На схилі гір, неначе лата,
пришите до лісів село.
Корчма мов куш, що родить зорі,
свічками палиться вночі.
З горілки б'ють дими прозорі,
скриплять іржавії ключі.
Смичком вогнистим тнуть
цигани,

розкотисто співає бас.
Пече музика, й голос тьманий,
і струн сп'янілих лютый бряз.
Тремтить на флейті пальців
десять,

музичне дерево горить.
Із бубна, мов із дзбана,
ллеться
роздзвонений гарячий крик.
Палає скрипка, тихне, в'яне,
і серце бубна співом п'яне.
І про опришків сотий раз
оповідає в пісні бас:
свячені кулі, литий пояс,
таємне зілля, дика борть,
заклята ніч і смерть в напоях,
що їх коханцям варить чорт.
Шалений місяць — мрійний
тенор
веде містичну пісню тьми.

На небі тільки сині зорі
вислухують благальний спів
людей, що, прості та безкрилі,
цілуючи в німій покорі
брудні обніжки вівтарів
устами, чорними від пилу,
що їхні губи припорошить,
моління шлють Христу і Духу,
щоб допоміг здобути гроші
на хліб, на сіль і на сивуху.

Земля не родить, віє вітер,
на полі мох, мов теплий одяг,
а люди, як в усьому світі,
все родяться, терплять,
вмирають.

Пожежі й повені проходять,
лишаючи лиш пустирі,
рокочуть війни і минають,
змінюються володарі,
літа пливуть мов гірські води,
і про опришків дощ осінній
вже тільки спомини виводить.
Чимало бур так прогуло.

Лиш ти однакове й незмінне,
далеке лемківське село.
Туди, мов стріли, шлю слова,
туди крилата пісня лине.
З села такого вийшов я,
життя звеличник — верхо-

винець.

З людей, що, щирі та звичайні,
приймали смирно долі пай
і поклонялись неба тайні
під знаком співного серпа.
І, може, був би тут остався,
як інші, покоровся сам
і, до землі німий припавши,
молився радісним вівсам,
та Той, що легкість дав сарні,
а бджолам квіти золоті

Дівчина, наче веретено,
в танку спідницями шумить.

Ще пам'ятаю на воді
дрижачі іскри ранок сіє.
Ще пам'ятаю: білий дім,
де стіни з дерева та мрії.
Ще пам'ятаю: в сонці міст
рудий хребет ліниво гріє,
неначе велетенський кіт,
що в сні ледачим очі шулить.

І дім і міст, мабуть стоять,
але для мене вже минули
і тільки спомином горять.
Неситий крук над мостом
крякав,

плило рікою сонце в світ.
Туди ходив ловити раки,
коли мені було п'ять літ.
Колола пальчики шипшина,
устами ссав солодку крив.
На зорі задививсь хлопчина,
але своєї не знайшов.

Тут сиве небо й сиві очі
у затурбованих людей.
Сльота дуднить і шиби мочить,
розмови стишені веде.
Під сивим небом розстелилась
земля вівса та ялівцю.

Скорбота мохом оповила
задуману країну цю.
Як символ злиднів виростає
голодне зілля — лобода.
Відвічне небо і безкрає,
відвічна лемківська нужда.
В таємних кругах давля Лада
ворожить хлопцям молодим.
В церквах горить Христовий
ладан

і куриться молитви дим.

РІЗДВО

Народився бог на санях
в лемківськiм містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні у Марії
місяць — золотий горіх.

БАТЬКІВЩИНА

Жовті косатні цвітуть на мокрих луках,
як за днів дитинства, в кучерявій млі.
Вилітають ластівками стріли з лука,
білі стріли літ.

Оси золоті в чарках троянд розквітлих,
мокрі зорі куряться під сизий вечір.
Ще горить твоєї молодості світло,
хоч новий десяток літ береш на плечі.

Слухай: Батьківщина свого сина кличе
найпростішим, неповторним, вічним словом.
У воді відбилися зорі і обличчя,
кароокі люди і співуча мова.

ЗАБУТА ЗЕМЛЯ

Село вночі свічок не світить,
боїться місяця збудити,
що жовтим без наймення квітом
цвіте в садах, дощем умитий.

Густа вода спливає з гребель,
де обрії спинились в леті.
У бурих кублах побіч себе
звірята, люди і комети.

Забута земле під дощами,
під оливом рудого неба.
Ця пісня серцю наче камінь,
а все ж її співати треба.

КРАІНА БЛАГОВІЩЕННЯ

Завія зелені, пожежа зелені,
і квіття курява, і солов'їні схлипи.
Столи весільні — ох — столи не встелені,
і бджіл тьма-темрява, і молитовні липи.

В ромашок спів слимак дорого ввився круто,
і ранку кіш, що в ньому птаха — сонця помах.
Задума — не задума, смуток і не смуток,
це на країні тій трагічна папілома.

Мов два дракони, сонце й місяць, зорі-галич,
і білі села, й білий жар, і білість куряв.
Шевченко йде — вогонь, людина, буря —
і дивиться в столітню далеч:
в вогні пробуджена
князівна.

Хай на очах землі печать — тьми чорна штольня.
І день не день, і ніч не ніч, і спів не віщий нам.

О земле, земле батьківська, клятьбо бездоляна,
моя країно благовіщення.

10 березня 1936

ЯРМАРОК

Мій брат — кравець хлоп'ячих мрій,
зішив з землею небо.
Горять хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию таємницю:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

20 січня 1935

СПОВІД ПІД ЧУГАНЬОМ ПЕРЕД НАРОДОМ

ортам сторінки поетичної сповіди Петра Муранки — «Муранчыско», што вышла в Польщі в 1984 році в видавництві УСКТ. Подія в історії лемківської поезії немаловажна. Преці не так дуже друкують ся на діалекті. Все ж так за остатні роки то ест юж друге лемківське окреме видання УСКТ посылі посмертної добірки вершів Якова Дудры.

Поезії П. Муранки друкують ся на сторінках многих газет, заслужено привертают до себе увагу чытачів своїм художнім довершеннісьтьом, сьвіжісьтьом і яскравісьтьом поетичных образів, колоритнісьтьом і соковитісьтьом поетичной бесьіды, теплотом, задушевнісьтьом, непідробном шырїсьтьом, граничном простотом, актуальнісьтьом тематыкы, одсутнісьтьом претензійности. Стало ясно, што їх автор — поет обдаруваный і оригінальний.

Випущена збірка ищы раз того підтверджат. За жанром — то лірика з великом перевагом громадянском. Автор емоційно і пристрасно, з тонкым художнім чутьом і праві же фактографічном достовірнісьтьом передават в ній поетичне сьвітоувиджыня, яке перешло през призму вкрай зболілої лемківської душы ліричного героя, приреченого на бездомны скытання, духовны и фізичны приныжыня, рабску безсловесніст, фаталістычне привязаня горячом лубовьом до свойой карпатской материзны.

От як высловив тото автор в поезії «Неідейный верш»:

«...як циганови на весілю
кажут ті сыну сьпівати —
сьпівай.
Тото лем сынку знай,
што правд е
тьма тем
Лем
Лемковина
една
Лем».

До речы, наведений уривок демонструе характерну особливіст автора — уміня выкорыстати, як вершотворчый засіб, насычений глибокым змістом лаконічність выслову. Треба лем вдумати ся, ліпше повісти «вчуті ся», в того заключне, выділене в окремый рядок, веце, в цілу строфу, «лем», штобы збагнути вшытке богатство по-

Иван Желем

чутів, вкладеных в нього. Та, їх ту тільки, што выстарчыло бы на окрему поетичну збірку. Так може писати лем поет позначений «іскром божом».

В кожій поетичній добірці быват верш, што выражат поетичне кредо автора, акцентуе його сьвітосприймання, інтонацію, показуе основны вершотворчы засобы. Подеколи він надават назву цілій збірці.

В рецензованій публікації таким програмным твором ест поезія «Мій верш». Його назва вказуе на то, што і сам автор так його розумів, а то, што верш стоїт першым в збірці, — што і редактор тыж. А зато вартат навести його повносьтьом:

«Гвойду до тебе мій вершу
І ворітцята затрісну
І ніхто не буде видів
І ніхто не зрозуміє
што ся в тобі діє.

Роздертой души чуганю
на тебе зашмарю
Од назрячого ока скотины
І од щырого Людины.

І будеш лем мій
І ничый інший
Од найбільшого болю
Найбільший.

У програмній заяві легко збитися на бравадну декларативність і манерне позування. Але ту немає і слідку од такої словесности. Зато в ньом дыхат свіжість інтонацій, щырість почуттів, органічна скромність і великий, барз великий біль душы ліричного героя. Тоти достоїнства притаманны праві же кожній поезії в збірці, не смотрячы на то, што векшість з них написана в формі гнесьного метафоричного верша, яка даколи створят захованы можливости для словесного псевдопоетичного вершотворства. Зато тота збірка засвідчат, што П. Муриянка органічно стоїт на ґрунт і реального жытя і глубин власной душы, а його художне чуття єст запоруком того, што поетичный формалізм николи не стане його стихійом.

Поет уміє знайти тоту грань, деталь, яка звязує в органічну єдність зміст і форму поезії, якнайповніше выражаючы його ідею.

Біль, великий душевний біль,— то єст почуťова домінанта його поезії, а, отже и жытя, яке она одображат. Але як же біль став отым всепоглинаючым почуťом? Про тото коротіцкый шедевр «Преображеніє:»

«До пеленки гмлистой молодости
тулю главу
ламлют мама голузку з ялички
ангельского гласу слухам
С нами Бог!
Мрій червене квітя зарджавіє
джерельця жадно жданий черкіт
журбон жугре
С нами Біль».

Біль і туга пронизуют праві же вшиткы поезії той книжечкы. Она заповонює уяву, хвилює серце, бодрит дух і в цілом створює оптимістичный, а не песимістичный настрій. Чом? А то єст юж секрет правдывой поезії, той поезії, з яком легше на світі жыти.

Назву видання взято од твору «Муриянчыско». Тота коротка поема в алегоричній формі розповідат про долю знищеної гнескы Лемковины і ей несміливе теперішнє одроджыня. Але автор, може і

мимохіт, охопив своїм поетичным зором значно шыршы просторы і історичны обрії, ніж сам лемківський край. Адже вся руска земля на протязі кількох століт татарского і інших лихоліт была систематично пљундрована, руйнована і обезлюднювана «дикыма свинями», а про тото завсе одроджувалася і ищы вєце розквітала. І вистояла руска земля, выжила и розцвіла та ищы і породила великий нарід і велику культуру, якы тепер знаходят ся на стадії бурного всестороннього становління, і ищы далеко не досягла апогея свого розвитку.

Дуже похвального можна было бы ищы гварити про тоту глубоко патріотичну лірику. Можна бы тіж, як того провадит ся в рецензіях, глядати в ній ищы деяких «але»— слабых місц, прохідных, недокінченых вершів і вєце. Прото невелика їх кількість не псує загального фону довершенности. Зато юж вполні дост повіджено для ілюстрації того, што літературный доробок П. Муриянки — то творчіст высокої поетичной пробы.

В верші «Надовшытко хтів бым» єст така строфа:

«Надовшытко хтів бым
плач немовлячий почути
новонародженой
мойой
Лемковины».

Того, разом з автором, прагнут і вшиткы лемкы і їх правдивы друзі. А почули в поезії Петра Муриянки не «плач немовлячий», а зрілий поетичный голос новонародженої Лемковины.

Добрі, што П. Муриянка, як поет, свідомый своей громадянської повинности, кажучы:

«Так давно-м ся не сподівав
з головою під чугом
пред тобом народе»,

бо то являєт ся запоруком того, што в будучности мы ищы не раз почуєме тот голос.

Іван Желем

ВЕРШЫ ПЕТРА МУРЯНКИ

ТАК ДАВНО ЄМ НЕ ПИСАВ

Так давно єм не писав
уж ярі час і літа тепло
уж ярі час і літа тело
на полудне зышло
за птахами втекло.

Так давно-м ся не сповідав
з головою під чугом
пред тобом народе
набырміла тугом душа як боден
ходбы як слухав
не помістити в єдно ухо

Так давно-м ся не причащав
водицьом з твого джерельця
простором твоім не дыхав
буки молитов не шептали
ялиці канон не співали
не грішыв камін моім гріхом

Так давно єм не писав
хмарам осени з Каттегату
од єгипетских пташків
од сумерийских значків
душу лемківску тяжше чытати

ДВОЮРІДНЫ

По шыбі слеза тече
осени перша
зелений іщы світ
літо от-от
лем што
Капинка смутку
і перша осени
по шыбі тече
слеза

По лици капля воды тече
солена
затуманены очы
но шыбі
за тамтом
Бездоння смутку
і перша солена
по лици тече
воды капля

КОЛЬОРЫ

Стыне над Вірхньом синій ден
зелена соснова тін
крылами астрыба
на душу падат

Выросли росы з плаканя
борозды сухы почорніли
та думка як смуток завсе біла
ятрит ся і кланят

Зыйду уж дохыж
при вечері
глядав буду в очах краденых дни стежки
як завсе не найду
як завсе і нигда
не воскресну

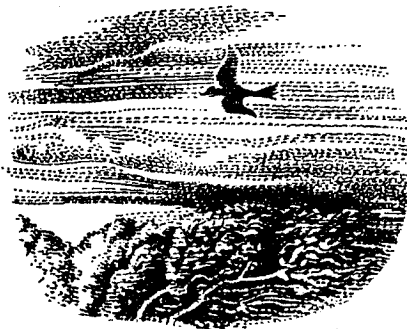
ПРЕОБРАЖЕНІЄ

До пеленки гмлистой молодости
тулю главу
ламлют мама голузку з яличкы
ангельского гласу слухам
С нами Бог

Мрій червене квітя зарджавіє
джерельця жадно жданий черкіт
журбом жургре
С нами Біль

МОЛИТВА

Розвийте ся бучкы
вам не вшытко єдно
зеленым жытьом зашумте
Мі
І за мя

КОРОТКА ІСТОРІЯ МОГО ЖИТТЯ

евеличке село Андреївка, п. Новый Санч, розположене над ріком Попрад, на границі меже Чехословакією и Польщом. Зарас по другій стороні ріки Попрада, в Чехословакії, сут расположены села, як: Легнава, Старина, Липник, а в Польщі: Андреївка, Милик, Злоцке і Мушына. Мушына была малым містечком, куда мы ходили на ярмарок кожного понеділка. Із Мушыни на сході лежыт Крыниця, знаний як славний курорт-лічниця, где находит ся много лічебных купелевых, з всякого рода мінеральными щавами, т. е. воды до пиття. Із Крыницы до Мушыни было 9 км., а до Андреївки 16 км.

Дальше на захід был Жегестів — то также здравница з мінеральными водами і боровином. За Австрії і Польщи приїзжали сюда з далека богаты панове на лічення. Мінеральна вода туты была дуже добра на різны сердцевы недуги і малокровія, а боровина на лічення от ревматизма. Была тут така спеціально чорна земля, яка огрівала тіло до певной температуры. Хвора людина лежала в таком болоті залежно от припису доктора. Так наша Лемковина была якбы скарбом здоровля, бо праві в кождім селі або другій місцевости были такы воды. В Жегестові наша молодіж мала завсе нагоду дашто заробити при гостях, котрых обслуговували дівчата, а хлопці різьбили і малювали выкарбованы палички і другы річы і все то продавали гостям. Ище мали цвіты і ягоди і продавали проїжающим, бо дорогом їздили паны із Крыници до Жегестова, або наоборот. Того часу автомашин ище никто не видів, была лем пара коней запряжена до повоза, або так зв. «брычки», і дїтьом было добрі коло дороги стояти зо своим товаром, котрый панове може і не за то куповали, же был ім потрібний, але же виділи босых і не так добре убранных дїтей, — то нераз нам дали і веце за товар, як мы просили. Послі так успішного торгу мы задоволены і веселы йшли домів і давали грошы мамі. Так проходив літний сезон: червец, липец, серпен і вересень.

Хотар Андреївки был солнечный і где-негде родила ся і пшениця, але не всяды. Давніше у нас никто не садил помідоры, огуркы або морков. Муж нашой учителькы А. Станчак перший почав садити помідоры і другу огородину. Люде говорили, же у нас тото роснути не буде. Але як почали садити, то у нас всьо росло, лем

треба было землю добре погноїти, то родили ся і огуркы, помідоры, морков, кукурудза. Перед тым наш няньо сажив лем грулі, бандуркы, буракы, карпелі і капусту.

Наш няньо Антоний Русиняк, походил із Верхомлі Вел., а мама, Антоніна, походила із великой родины Головачів. Я памятам, як мама оповідала, же іх отец был богатый, бо мав дуже поля, бо teraz уж ест 3-х господаров на том полю по моему діду. Наш дідо был довгы роки вїтом в селі, то я знам, як мама оповідала. Іх, 5-т братів, пішли до Америки перед першом світовом війном. Мама была молода, лем 16-річна дівчына, як ей выдали замуж, бо няньо был в Америці, і принюс дакус грошей, но і дідо як дознався, же до Верхомлі приїхав паробок з грошами із Америки, тай давай выдавати маму за нього, бо у жыда был довг, який треба было отдавати. Знате добре, же без жыда, здає ся, не было одного села на Лемковщині. Жыд мал sklep (лавку), продавав горілку і всякы товары потрібны людьям на селі.

Так нашу маму оженили з няньом, і были поблагословены великом фамелієм, — 7 дівчатами і 5 хлопцями. Наш няньо был обчытанным, у него все были книжки і газеты, він любив чытати. Я запамятала, же до нас приходили газеты «Земля і Воля», «Русский Голос» і иншы. Мы мали велику хыжу з світлицьом, где поміщала ся чытальня ім. М. Качковского і у нас устроювали ся завсе забавы з музыком, і за звычайом у нас завсе было повно людей — но а мы дїти так само підростали, помагали родычам.

Найстарша сестра Ганя (Анна) не мала щастья. Будучы малом, ей выслали по столец над потік, бо як знаєте, давно лахы все прали на потічку, она упала на леді і дуже потовкла свої коліна. За пару раз лежала в шпытали, і таком лышила ся на ціле життя. Тому ей тяжко было выйти замуж, бо знаєте, же на грунт треба здорову невістку, жебы была і за коня і за газдыню. Выдала ся уж старшом, але выховала 3-ое дїтей і дожыла до 76 роков. По 2-ой війні переселила ся в Херсон, где одной зимы знов упала на леді і не могла встати, ани не был хто ей помочи, так што цілый бік захолодила, потім скоро померла.

Друга, молодша, сестра Гелька (Єлена). Так як няньо мав близку родину в селі Верхомлі, — він хотів дівкы повывадати замуж без «віна» — жеби хлопцям, моім братьям веце остало. Няньо знав, же на Верхомлі дуже «віна» не треба, — тай давай дівча там. Тогды я мала заледво 4 роки, але памятам, як Гелена плакала, коли ишла до шлюбу. Ёй сьпівали: «Пришли нам ту верхомляне, з довгыма гунями і взяли нам Гельцю з чорными очами»...

Василь, найстарший брат, помер молодим на запаліня. Петро, молодший, йому дали половину ґрунта і ще одного «янка» на сплаток. Петро, брат, учився у стрька Русиняка на дьяка, він так-же учився в Мушині за кравця. Був добрий кравець, шив людям убрання, а вони все му помагали в господарській роботі, зато йому уж легше было жыти. Павло остався дома на господарстві. Він оженив ся, а невістку достались із Верховлі, богачку, із родини Мейских, котрых нашы люде уважали за богатых. Правда, же Павел, був сам дуже спосібный і робітный; сам кував свої коні, а каждую річ при господарстві сам змайстрував, а к тому ище і лю-дьям пецы мурував.

Сестра Марися зас вышла замуж до с. Милика. Она любила хлопця в нашой Андреївці, але тот хлопец ище не хотів ся женити. Марися не хотіла ити за Гриця до Милика, але няньо не дали собі ани слова повісти.

— Там маш ити, где я кажу. Будете вшиты ту дома на купі сидіти? Там поїдеш, бо я тобі зле не хочу, — і зробили зальоти або заручины. Я так добрі памятам, як пришли до нас сватове-зальотники до «світлиці», а мы, решта меньшых, сиділи в пекарні, і Марися з нами.

Пришли к нам няньо і кажут Марисі — зараз приход зо мною до світлиці. — Она, така слухна, не хоче нияк ити, і мі было ей так жаль, але я бояла ся дашто няньови повісти, же чого ей так силуе, же видит сам, же она не хоче. Але зас, з другой стороны, я в душі тішила ся, же у нас буде весіля, тай я ничого няньови не повіла.

І так Марися, нехотячи, на силу отдала ся. Она все потім, в неділю, приходит домів, і все плаче, же няньо ей так отдав і же она свого хлопа не любить.

Я тогды ище сама не знала, што значит любов, бо я была тогды лем дітина, але мі было дуже жаль, як обі мої сестры, една з Верховлі, а друга з Милика приходят домів, і все плачут і нарікают няньови, же їх з дому выгнав. А няньо все ім кажут: «Та за кого быс ту вышла замуж? За такого, што ґрунта нема? І як бы сте жыли? А там, як една, так і друга мате ґрунт, і люде вас поважают, бо вы шолтыскы. Я николи ище не знала, што то означат шолтыска, хоц мы і были якыси шолтысы. Аж тепер я гдеси дознала ся, же шолтысы то были богатшы люде, бо мали бівше і ліпши земли от других. Но, але і тогды тото слова «шолтыс» не мало ниякого значня.

Молодший брат Янко так само учився за столяра, він робив шафы, столы, выгляды і ріжні меблі, зато і йому уж было легче на

господарці. Він так-же добре ся оженив, но і сестра Варвара была уж замужем.

Брата мого Стефана забрали німці на роботу і в дорозі він захворів на червінку, котра тогды бушувала, і так він деси помер. І сестру Мильцю так само забрали до Німеччыны в 1941 році. Она там пережила вшеляку біду через війну, потім дістала ся до Америкы и жие тепер в Чикаго, Илл. з 4-ма дітьми. А наймолодша сестра Юлья, она за молоду повдовіла, тепер на переселеню, мае 3-х сынів, котры покінчыли школы в УССР. Мають добры работы і жыют добрі.

* * *

В нашім селі Андреївка, пов. Новый Санч, была учителька з роду Хияк, Елена, а ей сестра Манья была довгы roky учительком в селі Баниця. Потім наша учителька Елена выйшла замуж так-же за учителя Антона Станчака. Він був руского духа, а за Австрії був офіцером в армії. У них не было дітей, а знали, же у нас было много дітей, — і попросили моїх родичів, жебы дали мене до них служыти. Мама охотно на то згодила ся, бо діти были старшы и молодшы от мене, то я не была така потрібна, штобы мене бракувало дома, а дома треба было кормити і одягати, то родиче з охотом отдали мене під опіку учителькы.

Учителька, пані Станчакова, чогоси дуже полюбила наш дім. Думам, же мі было втогды около 9 років. Мама завязали мої лахы в бондзлик, до хусточки, тай гварят: «Иди, дітино, там тобі буде добрі, лем слухай своїх панів».

Наше село было невелике і до школы от нас не было далеко. Пришла я там і пані Станчак взяла мене до покою, казала мі сісти і повідат мі так: «Слухай, Стефцю, от днеска ты будеш жыти у мене, тут ест всьо, — показуе на велику шафу і іншы річы. — Мы нич николи не замыкаме, і ты, храни тебе Боже, жебы ты дашто взяла. Як тобі дашто треба, то скажи мені або пану, мы всьо тобі даме».

Може втогды, як я служыла у панів Станчаків, я ище не знала світ, аж они мене поучали, як треба в хаті чыстоту тримати, научыли мене варити, прати і прасувати. Дисципліна была завсе дуже тверда, бо учитель Станчак, певно, думал, же он ище при войску, а я його подчинена. І хоц я мала у них всьо, што мі было потрібно, бо я завсе была найкрасше убрана і лице мала симпатичне, бо істи дома я николи так не іла, хоц і у нас дома николи голоду не было, але у Станчаків я все мала білий хліб, як звычайно у панів. І так с той стороны было бы всьо добре, — але штож, мої ровесничкы дів-

чата ходят на вечірки, идут собі на музику і танці, а мі не вільно було нигде виходити. Часом я скрито дагде полетіла, але то скоро треба було вертати ся, бо пан буде сварити.

Правда, што тогды пан Станчак учыв нас представліня, а брат мій Петро і я завсе мали головны ролі в представлінях і хоц я была ище молода, але на сцені грала найліпше, бо пан Станчак так мене выучыв, што нераз мала слезы в очах, але співати мусіла. Раз Янко (Иванко) нагнівано каже: «Та я його (пана) даколи дачым замалюю, чтого він над тобом такы збыткы робит.»

В нашім селі робили так само вечірки, была старша група дівчат і хлопців і молодша. Тогды я належала до молодших дівчат, і мене завсе тягло на вечірки, бо там завсе был Янко, котрого я любила. Він часом приходив під нашу стіну і ждав на мене, коли я выйду на двір, — но даколи я і не могла выйти, жебы дашто побесідовати. А вечірки были недалеко, лем 3-та хыжа от школы, то нераз я посуду лышала на полиці, а сама потихонькы отверам двері што на двір. Помыі я выливам, а миску підкладам під двері і лечу як шалена, хоц бы лем на минуту або дві на вечірки. І так то было не раз і не два, аж едного разу я певно была довше на вечірках, а коли прилетіла домів, то пан каже, а где ты была?... і ударив мене в лице. Я собі тогды заплакала, і не зато, што він мене ударив, бо мене то не боліло, але із жалю, же чого то мі не вільно было там ийти. Мое сердце мало хтоди такый жаль, што я не годна того почутя ани описати.

По даякім часі я гварю мамі: «Мамо, я не буду дальше служыти в моіх панів, а прийду домів». — «Ой, дітино, не роб ты того, та видиш сама, убрана ты як никто в селі, — аж другы ті завидуют. Лем ты будь там дальше і слухай і роб, што тобі кажут». — Я подумала собі, же може треба ліпше послухати мамы, треба буде ище дакус дальше терпіти і слухати.

Едного разу в селі была музика. Ой, што за радість мают вшыткы дівчата, лем я бідна неутішна, бо знам, же мене не пустят. А там будут хлопці, а по меже ними і мій Иванко, котрого я так люблю і сердце мое рвет ся, што на крылах бым полетіла быти там з ним разом, хоц лем на хвилинку. Але я навет не могла никому признати ся, же я люблю того Янка-Иванка, бо дві моі старшы сестры ище дома неотданы і братья не женаты, а ту мі смаркатой недорослой дашто о таком думати. Не дай Бог, жебы ся дома дашто о таком дознали.

Гдеси в тих роках 1928—29 начав ся небывалый релігійний рух на Лемковині, люде начали повертати ся на прадідну православну

віру. Так і в нашій Андреївці перешло троха людей на православя, але не вшыткы. Зато зробив ся роздор меже нашыма людьми, — то была така якбы домова війна на вірі. Я памятам, як на православных напали уніяты, бо так называли тих, што не перешли на православя, а остали ся на унії.

Тоты, што перешли на православя, были якбы вецє руского духа, тамты уніяты як українці. Наше село Андреївка і Милик то была една парохія, і в Милику був тогды священник Бугера. Він завсе, коли мы православны робили представліня або забаву, то голосив в церкви, жебы никто не ишов на наше предприятия. Но в тоты часы мы были сильны, бо із других сел, як Щавник, Крыниця і инших вся молодіжь приїзжала до нас, і мы завсе мали великий успіх в наших предприятиях, бо і нашы хлопці не слухали свого попа Бугеру і приходили на нашы забавы.

На другу неділю Бугера устроїв сам забаву для своих вірников, — но никто із наших людей не ишел на їх забавы. Дуже часто приходило до серьезных спорів і суперечок помеже православными і греко-кат. уніятами, але наши православны все их поборювали. Нашы православны побудовали свою церковь в Милику, так што мы завсе переходили коло уніятской до нашої православної церкви в Милику, але і андреївскы хлопці завсе ишли за нами дівчатами до нашої, хоц до Милика было дальше, бо там дуже гарно співав хор.

Для мене самой важной было, где ишел Янко, — але він завсе ишов до православної, хоц зато мав дома часто неприятности от его мамы, бо его няньо помер коли він був ище малым хлопцем. А мама не за то уж кричала на Янка, же иде до православної церкви, но за то, бо мусіла лышати обід для него на позднійше, аж коли люде выйшли по службі із православної церкви. І через то Янко не раз был покаранный, што може часом він і обіду не дістав. Але для мене то была велика потіха, же Янко ишов до православної церкви, за то я его любила, хоц він був бідный хлопец. Няньо його помер, а їх осталося 5 малых сынів при мамі і была там біда, бо мама сама не могла заробити на дрібні діти. Коли Янко пішов служыти до людей, він мав заледво 7-ый рік, а коли він уже підріс векший, то пішов до Жегестова і там начав по троха заробляти. Грошы, якы заробив, давав домів мамі, котра купила до дому што треба было, і аж тогды начали ся ліпшы дні в їх хаті.

Дальше я не хотіла быти в учителькы, так пришлам домів, але і дома я довго не была, бо зараз пішлам до Жегестова до едной пані бавити дітину, і она взяла мене зо собом до Кракова. Пані была

полька і она брала мене до костела, где я нияк не любила. Незадовго я познала ся з єдном українском дівчином, што недалеко од нас мешкала, і она взяла мене до церкви. І хоц я мала идти до церкви лем на вечірню, бо аж по полудни я была свободна от работы, але для мене тогды быти в церкви было найкрасшим скарбом. Я была така задоволена, бо чую своїх людей і свою отправу, і хоц то была греко-католицька церковь, але для мене была приятніша, як костел, где я ничего не розуміла, што там ся отправлять.

В Кракові я перебувала за півтора року і знова вертам ся назад до своїх рідных зеленых гір Карпат. Ой, горы наші горы, вы зелены Карпаты. Не можна ани пером описати такой душевной радости. Кругом доокола видно чудесны горы, зелены розложисты лісы, в котрых всяка пташина выпіває чудесны мелодії, а в поточках знов чыста криштальова вода собі журчит, або черчит по камінцях.

До Жегестова я приїхала желізницею о 6-ой год. рано, а із жел.—дор. станци до Андреївки было 4 км.,— тай взяла тлумачок з лахами і иду собі за дорогом домів,— но і якбы не чудо, по дорогі несподівано встрітила я мого любимого Янка, як він ишов до работы. «Ох кого я виджу, мою любу Стефцю,— ой який я радый, же ты верташ ся домів.»— Гварит він.

Пришла я домів, отпочнула трохи з дороги, потішила ся з родным, тай думам, што дома я не можу ту на купі сидіти, бо сут ище дві сестры старшы і дві молодшы вдома. Тай пішла я до закладу «Здрою» в Жегестові просити директора, жебы мене прийняв на роботу подавати гостям воду мінеральну, де завсе услуговали наші дівчата. Як раз перед тым была дівчына з нашого села, што теперь выдала ся. Директор знал мого няня дуже добрі,— тай каже мі, штобы я пришла от 1-го мая, коли начинат ся літушний сезон. Там треба было почыстити і праві цілый місяц робити задармо, але зато, як приїхали гості на сезон, тогды мы добре заробили. Там мы переважно неділями все уберали ся в лемковскы строї (одежу), видно госты тото любили і за то давали нам доброго типа (подарок). Я робила там за 5 років, але потім і люде были мі заздростны, а і другы хотіли там робити, так штоо потім нас робило двое дівчат, але на зміну,— єдна в єден, а друга в другый ден. Я там заощадила собі троха грошей, але із того я мусіла отдати до дому, бо єдній сестрі трафляло ся выйти замуж, то треба было грошей, коня або корову купити на віно, а я все ім каждому помагала, і як няньо казали, так мусіло быти.

Мій Янко, Иван Головач, родил ся ту в Америкі, і его родиче принесли го ище малым до старого краю і там він виховав ся і вы-

ріс замолоду. Він на 20-м року жытя дістав од родини шифкарту для выїзду до Америки. День перед от'їздом він зашов до нас повісти: «Будь здрава, Стефцю. Я іду до Америки».

Нихто не знав того, што діяло ся в моім серцю. Я замкла ся сама до хыжы і там довго-довго плакала, і ніхто не знав о тім, же я так любила Янка. Правда, же гдекотры хлопці і дівчата дашто знали, бо по вечірках Янко нигде не сів, лем коло мене, і веретено сукав, жебы довша нитка была. Або, коли мы ишли домів з вечірок, то він все отпроваджав мене аж під самы двері, где часом мы і довше собі постояли. Но, але же Янко був бідным хлопцем, можна было повісти же найбіднішым в селі, і хлопці не раз меже собом говорили, же чого то Стефка его так любить? Так они не можут жєнити ся, бо він нема жадного ґрунта.

Але не меньше і Янко любив мене,— він все, коли смотрів просто в мої очы, тихо кажет: «Ой, Стефцю-Стефцю, як я тебе люблю.» Але і напавду наша любов здавала ся даремна і безнадійна, бо єдно,— Янко нема ґрунта, а друге — што няньо мене не дадут за нього, бо штож мы будеме робити, а теперь Янко і так от'їжат до Америки.

Я до смерти не забуду того дня, як дівчата і хлопці проводжали Янка в дорогу, а я не могла піти, бо жаль мое серце тиснув і я лем плакала, і от плачу было мі легче.

Звычайно, як в кождім селі, так і в нашім був жыд, він мав корчму з напитками, но і склеп с товарами як на селі. По дакотрых селах мали уж наші люде свої склепы (крамниця), так в Милицу Ванцьо мав уж єден склеп, а потім заложыв в Андреївці, в нашій хыжі, другий склеп. Сам Ванцьо привозив товары з міста, а моя молодша сестра продавала.

Торговец, по народности жыд, був дуже злый і прібував продавати свої тунше як мы,— але наші люде і так лышили ся при нас. Пізніше він закрыв свій склеп.

До здрою я не пішла уж до работы, осталася дома. Потім Ванцьо отпродал нам склеп і тогды я начала в склепі робити. Не была то легка робота, бо за товаром треба было їздити аж до Нового Санча. Коли наші коні были свободны, мы їздили сами своєм фуrom. До Санча треба было їхати цілу ніч, жебы рано на часі быти в місті, закупити што треба, наладувати товар на фуру і знов на другу ніч повертати домів.

Не так довго, бо ледво два роки мали мы склеп с товарами, і хоц наш склеп розвивав ся дост добрі, бо і я пильнувала сама, і братья Петро і Павел помагали, але і того было замало. Брат Павел мав

цегельню і тяжко робив при випалюванню цеглы, а то не така легка робота, і хоч мы вшиткы разом до купы робили і складали, і нихто з нас не доказував, же то мое, або твое, лем все мы говорили — наше.

Але гдекотры люде были заздростны і называли нас богачами, а мы завсе вшиткы тяжко робили, бо і на господарці были два коні і худобина, так же роботы было завсе надост.

Тымчасом я доставала письма от Янка із Америки, хоч і не так часто, але переписка завсе ишла меже нами. Мені трафляло ся выйти замуж, але я не хотіла выдавати ся. Аж потім дакус поздній ше, якоси я набрала отвагы і написала Янкови, же так і так, і кажу: «Хоч то може і не красно на дівчину просити, ци ты думаеш приїхати по мене до краю?» На то я достала отповідь, же ніт, бо там він познал едну дівчину, то може буде з ньом женити ся. Больше я до Янка не писала, бо думалам, може він юж жонатый, та і я не буду собі завертати голову. І так минуло пару літ, як мы перестали писати до себе.

Аж потім на весні 1939 року, як раз на самы Зелены свята, мы дівчата і хлопці і много других людей сідиме собі у нас на подвірю, бо то звычайно завсе коло склепу-крамниці много людей. А Янко крутит ся коло нас і кричит на мене: «Як ся маш, Стефцьо?» Я ани го не познала.

Скоро за ним збігли ся всі люде до горы, где жил Янко, на вышнім, бо мы жили на нижнім кінці села.

Я сама по правді, не хотіла пойти до їх хаты,— думам, він знае, где я жыю і як хоче, най прийде до нас, і такой зрана на другый ден пришов до нашого дому і зарас мене запытав ся, ци я мам да-якого хлопця. Я повіла, же ніт... «То добрі,— гварит він,— бо я приїхав по тебе». Він зараз сказав моім братьям і няньови, же хоче женити ся. Няньо, што правда, був дуже радый, бо знав, же Янко оженит ся без «віна», але і так кажут: «То добрі, але штож ты будеш хотів?» Янко зас гварит: «Я не хочу ничего, лем вашу Стефку.» «Но, тай так скоро погодиме ся.» Ани мене ся не звідали, ци я хочу, або пойду за нього, але няньо ище додав: «Но аж тепер нам будут люде заздростити...»

Няньо з Янком все приготували на весіля. Під час Петрова поста были «оголоскы-оповіди» в церкві, а наше весіля отбыло ся на свято Петра і Павла.

Незадовго по нашім весілю мы поїхали до американского консула в Варшаві, бо мы думали і хотіли їхати разом до Америки, але нам там сказали, же Янко мусит вернути ся найперше сам до

Америки і оттамаль прислати всі документи про мене на выїзд в Америку. Заледво по двох тыжднях нашої женячки мій Янко оставив мене, свою стареньку маму і братів і вернув ся назад до Америки.

Тымчасом несподівано почалася нещастна війна, і так почалася друга част мого житя. Не знали мы ничего, ци мій Янко доїхав до Америки, або ніт, бо казали люде же тота шыфа «Баторы», на котрій поїхав Янко, была розбита на морі, другы знов інше, так само почты у нас были закрыты, бо німцы наступали на цілу Польшу. Начала ся паніка, люди втікали, найбільше полякы біжали на схід. Потім, на деякий час успокоїло ся, коли до нашого села прийшла чехословацка армія.

В Мушыні склепы были розбиты, люди всьо вытягают і каждый бере собі што хоче,— едным словом, анархія.

По пару тыжднях зас пришли німці,— ох, якы они были страшны і як мы бояли ся їх. Найперше заарештували мого брата Павла, пришли до склепу і казали замкнути і пытают за братом, мы ничего не знали. Він був при конях, коли ввышов до хижи, зарас му рукы звязали і забрали го до Жегестова. Там го тримали за 4 дні і выпустили домів.

Коли німці заняли нашы села, то лемкы скликали великы зборы (віче) до Крыниці, где собрала ся велика маса народа. Тут мали рішати, штобы внести просьбу до правительства, жебы нашы учители, якы были перенесены на польскы села, вернули ся на свої стары учительскы місця, бо польскы учители не знали і не могли учыти нашы діти по рускы.

Мій брат Павел як раз в тот день приїхав за товаром до Крыниці, і пішов послухати в чім діло. Хтоси наскаржил на брата, же был на вічу в Крыниці, за што го арештовали, але вины на ним не нашли і пустили го домів.

Німці газдували в нас от 1939 аж до 1945 рока,— было то тяжке, страшне пригноблене житя, коли жителі наших гор сталися правдивыми рабами.

Найперше позміняли нашы особисты доводы (пашпорты), в яких записано было имя и назвиско, якої кто народности: поляк, руский, жид або інший. Нам неможна было писати або называти-ся руский, лем украинец.

Забрали всю молодеж на примусовы роботы до Германії. На людей накладали новы податкы і всякы контингенты і забирали у них господарскы доробкы і продукты. За даякий час не можна было ничего привезти до склепу, бо были так званы приділы (ограниче-

ня), для того були назначены «мужы довіря», так што і в склепі не было што продавати.

Потім я дістала позвоління на продаж горілки, пива і вина, то я провадила корчму. Но, то не было довго, бо скоро бракло і того і на села не давали веце горілки. Тогда я пішла до Крыниці робити в молочарню. Там я робила в канцелярії. З Андреївкы нас робило трое молодых людей. Я записувала, а потім выраховувала, хто і скілько здав молока, якість (сорт) молока і інше.

Мою молодшу сестру вывезли німці до Германії на роботу, а в 1942 р. пришли до села украинскы националисты в німецких мундирах і заарештовали Петра Головача (Мамкова), Стефана Головача, Петра Головача (Коваліва), Петра Головача-Скасора, Исидора Копача, Ивана Кулина, Ник. Семчишака, Ивана і Теодора Крыницких. У них здається, нашли церковны книжки і біблію,— то была їх вина. Назад домів не повернули ся лем Петро Головач—Ковалів і Кулина Иван, оба они тепер на Україні.

В молочарні, в Крыниці, я робила аж до прихода Червеной Армії, котра прибыла до Крыниці на самый Новый Рік, в час раненько 1945 рока, і освободила нас із под гитлеровской неволи, найгоршей в истории нашего бідного народа.

Переселение лемков до Радянского Союза

Декотры нашы люде лемкы переселили ся до Радянского Союза зараз послі напада Гитлера на Польшу в 1940 року, але потом по какойси причині пересеління было скоро затримане. А тепер знов, як только прийшли до нас рускы войска, так зачали говорити за пересеління людей. Так за місяц марец і квітень всяди записували людей, і то не лем самы люде, але цілі села записували ся на выїзд до СРСР. Так і до нас была выслана делегация до Горлиц, жебы і нас переселили.

Пришла весна і ніхто не хоче орати ани сіяти, бо всі чекаме того выїзда, аж до червня, коли мы начали выїзжати. Наше село Андреївка призначено їхати до Кировоградской области.

Мы забрали з собом што могли: коні, коровы, вівці, свині і проче, а в міжчасі мы наварили для свинь і коров великы бочки груль (картофля), приготували пашу для худобы,— годуеме коровы і доїме,— а для себе мы напекли повны міхы сухарів. Коли всьо было наладувано на возы, мы вывезли вшитко на желізну станцію до Нового Санча. А там зном мы мусіли ждати пару тыжнів, бо не было вагонів товаровых.

Мы сварили ся, же чом они нас так довго затримуют, а они кажут, што не можут надост вагонів дістати, бо така велика маса народа выїзжат, нашто они ся не сподівали. Наконец дочекали ся тых вагонів, наладували, што было і ідеме дальше до границі. Коло Перемышля затримали поїзд і всьо провіряют. А мій няньо, то так як тот кондуктор, што всьо хоче знати, хоц тогда мал 72 роки, він мусів всьо видіти. Я завсе мусіла просити і наганяти го до вагона, жебы дагде ся не стратив по дорозі.

І як раз трафило ся гдеси уж недалеко от Кировограда,— смотрю і глядам, где подів ся няньо? Та што я тепер почну, плачу і ламентую, де я мушу вертати ся по няня на остатню станцію. Пішла я до начальника станції і кажу, же тато мій остався на станції і я хочу вернути ся по него... А він отповів: «Не бійся, донечко, тато ту приїде і сам».

Я попросила Ивана Мурина, краяна із нашего села, жебы він остав ся зо мною чекати на няня, він остав ся зо мною і там мы обое переждали цілый день... Я взяла троха сухарів і баньку з водом, штобы ся посилити,— аж тут под самый вечер іде поїзд, а няньо сидит собі на верху лем в кошелі і капелюх на голові. Я здалека няня познала; він заплакав, і я плачу і гварю: «Видите, няньо, я вас все просила не выходить з вагона, а тепер наш транспорт уж отіхал, а мы сами не знаме где». А тут тепер знов друга біда.

До жадного вагона в поїзді мы не можеме ся достати, бо страх, што там народа напхано,— на сходкы з боку мы обое молоды ише бысмы выскочыли, але няньо, як старша особа, того не зможе. Але на щастья дало ся нам упросити одну жінку, што взяла нас до свого вагона, коли я оповіла ей кто мы, і што мій батько загубив ся і зато мы свой транспорт запізнали. Мы знали, же ідеме до Кировоградской области, но до якдой то станції — мы не знали. Так поїзд знов отіхав, а мы трое остави ся на станции довідати ся за наш транспорт, і так наконец нас повідомили, же станція звется Куцовка, і так над самым раном мы доїхали до нашей станції.

Мы были дуже рады, же нарешті мы злучили ся разом. Там люди выгружали уж вшитко з вагонів. Нашы першы враження были жалюгідны бо там по военнім фронті знищення было страшно, а мы такого у нас не переживали, і николи такого знищення не виділи, зато нам все показало ся страшно. Тепер всьо заросло лободом по коліна. Земля і не орана і не оброблена, лем зарослена. Гдекотры люде зачали плакати і нарікати, же на што мы ту приїхали. Потім пришов к нам еден член з районного комитета і він розділив нас і показав, где кто мае їхати. За ним потім приїхали по нас старшы

жінки з волами, возы стары, потрепаны, што потребують направи, та і на волах (быках) мотузы поторганы, што сами бундзы повязані. Жены зас босы, а спідничкы маюць вшыты із німецькых фалатків резинового полотна, такого што на шатра або цельты,— такі обнищені бідны люде. І як же мы можеме нарікати на нашу незавидну ище біду.

Они розділили нас всіх на групи і забрали нас, не знаме где кто, по пару родин до кожного села.

Приїхали мы там уже на самы жнива. Заходиме до хаты, хижы — ліпанкы з глины, то што ж зробиме; мусиме даяк жити. Мойого брата Петра діти плачут і кажут: «Няню, та мы вдома в стайні мали ліпший вигляд (вікно), як ту в хыжі». Но што ж зробиме, мусиме привыкати.

Лем там обходили ся с нами дуже добрі,— они, хоц сами бідны, але зато дуже чесны и гостеприемны. А треба всім знати, што тогды в цілом селі не было ани єдної коровы, не было молодых хлопців ани дівчат. І не было кому поле обробити, бо лем старики остали ся дома в колгоспі. А ту треба было хліб зобрати і державі здати, а то было дуже трудне положення і для нас, бо нашы лемкы до тих часів не знали інакше, они по старому хотіли мати сыпанец і пивницю повну, а тут ніт видока на деяке поліпшєня.

До того як раз в тім року выпала страшна посуха, земля зосхла і потріскала глибоко і був великий неурожай. В тот час также багато поляків переселяло ся до Польшы,— а были слухы, же може і нас пустят назад домів, і на правду были випадкы, же где-якы нашы люде начали вертати назад. На початок нам не вільно было выїзжати з села і часто міліція наvertsала людей з дороги назад. Але потім зас люде масами вертали ся на Тернопільщину, надіючы ся повернути до наших сторін в Карпатах. І гдекотрым штука удала ся,— но не всім. На Тернопільщину з'їхали ся масы наших людей, але біда не было надост хыж для людей, а ніхто не хотів прийняти до себе переселєнця.

В тоты часы у Східній Галичині были ище сильны группы буржуазных самостійников, што вірили і надіялися ище на тоту «Самостійну», і они переселєнцям творили всякы пакости. Они крали у нас всьо, што лем могли. Як примір, у мого брата зарізали теля в стайні і забрали такой на возі зо двора. До другого брата прийшли зас в ночы до його хаты і як бандиты-грабіжники забрали му всьо, што было в хыжі. Тоты «наци-самостійники» саботажували всякий прогрес, бо тогды закладали ся «колгоспы» і нашы люде, хоч-нехоч, ишли і записували ся до спільной господаркы, бо гдєж

інде піде, коли їсти треба самым, а й дітьям треба дати, і робили як знали і могли,— а самостійники із злости мстили ся і на людях і творили шкоду на господарствах — подпалювали зерно в скиртах (стіжках), звезене і готове дло молочєня, або навет часто убивали добрых трударів або голову колгоспу. Но, але як вшиткому приходить конец, так і тоту біду мы пережили. Днеска там всьо тихо, і ніхто не боїт ся спати ци в дома, або і на полі.

Потім позднійше із Тернополя мы переїхали ближе коло Львова і тут нам всім дали зараз хижы, мы были задоволены і каждый із нас почував ся добрі. Мало-помалы погоїли ся повоеванны раны і днеска ніхто не бідує, діти пішли до школы і вышколили ся на добры роботы або высшы посады. Тогды і я робила в колгоспі, котрый выслал мене до школы на курсы бухгалтера. Я працювала потім счетоводом в колгоспі аж до мого виїзду до мого мужа в Америку.

Но, не так то легко было для мене достати ся до мужа в США. Через тоту нещастну і прокляту войну нам забрало цілых 17 роков в ожиданію, і нашы найкрасшы роки пропали даром.

Муж мій Янко зарас, коли вернув ся до США, выслав апликацію і всі документи для мене просто до Варшавы в Польшу, но, як было спомнено, Гитлер уже занял Польшу, а так само США і аліянты выступили против Гитлера, і так знов послі побідоносной війны Радянського Союзу было наше переселєня із Польшы, так што із того всього вышла суматоха і замішаня.

Скоро по переїзді до Радянського Союзу і з переселєня, я подала просьбу до совітских властей о позволіня выїзда до мужа в США, а также і Янко вносил прошеня до наших властей, но нам отказали, але треба знати, што тепер знов створена была т. зв. «холодна війна»,— так што помеже Америкой і Радянським Союзом также не было дружной кооперации. Но мы ніколи не тратили надії і завжди вірили, же приде час, коли мы будеме разом.

Але, коли мені отказали на выїзд із СРСР, то я начала сама думати о будучности, бо я жыла разом зо сестром, то я побудовала собі хату, а тымчасом мій муж із США часто посылал прошеня о выпуск мене до мужа.

Коли по смерти Сталіна місце занял Булганін, то Янко знов написав просьбу до него і Булганін тогды дав дозвіл на мій выїзд до Америки. Тогды я дала свою хату брату Петру, в которой він до днеска жые, а він дав мені грошы на дорогу.

Мій переїзд із Радянського Союзу до Америки

Наконец треба було поїхати до Москви і там я знов мусіла ждати три неділі, бо ще яких то документів бракувало. Із Москви я надала телеграм до мужа в США, што в такий і такий ден я вылечу аеропланом до Америки.

Коли я сіла на аероплан, я была дуже хвора, але скоро была пересідка в Штокгольмі (Швеція). Там мы ждали пару годин на другый великий аероплан. Я сіла собі при столі сама, аж тут підходять до мене штырі мужчины, што говорили по російскы.

Они знали, же я приїхала на радянскім аероплані, тай пытали ся мене, где я їду? Они попросили мене до стола і ввыводили ся кто і што я за єдна. Я розповіла їм свою історію, што роджена я была в Польщі, што по війні мы переселилися до Радянського Союзу, што муж мій в США,— коротко оповіла їм свою історію, як я знала.

Они з великим інтересом мене выслушали, а єден із них повідає: «Да, это правдивая любовь» — два рази собі повторив. Мы ище долго вели бесіду, потому мені дали пілюльки, жебым на аероплані не была хвора. Здає ся, же то были якыс радянскы дипломаты, і я до днес жалую, же я не спитала, кто они сут? Попрощали ся і всі пішли до почекальной кімнаты. По деякім часі нас знов перемістили до другого аероплана по черзі на свої місця. Вночы пришла до мене стюардеса і показує на лужко, ци я хочу спати? Я виділа, же она і другим людям розстеляла лужка тай подумала, же чом нїт, таж і я хочу спати. Правда, я добрі выспала ся цілу ніч, а на рано она казала мені підписати ся. Я не знала, нашто треба было, але я підписала. Уже по приїзді они прислали Янкові рахунок на 53 доляры. А як бы я знала, же за лужко треба платити, то я не пішла бым спати на лужко. Таж я не єдну ніч не спала, і на таку розкош я бы была собі не позволила. А то перший раз в життю я спала і за одну ніч заплатила 53 дол.

Повставали мы раненько, бо як раз гдеси около 8-ой год. рано прилетіли до Нью-Йорка. Я не спішила ся выходити із аероплана думам, най там другы выйдут перше, а я так довго ждала, то і тепер зачекам. Але як уж послідны люде выходят, та і я забрала свою валізку і спішу за нима, жебым знала, где ити.

Вышла я із аероплана і позерам всядиль по людях, але мого Янка нигде не видно. Перейшла я всю переглядку там і назад, но Янка там нїт. Всі люде на яких ждали свої рідні уж ся поросходили, лем я остала ся сама.

Што мі было робити,— свідома што англійской бесіды не знам,

але пригадала собі дакус німецкой бесіди із часов оккупации Лемковины. Всі приходять до мене, видно, жаліють, і говорят,— но я їх не порозуміла. Потому, я познала одного, што там был із нашої обслуги на аероплані, тай повіла ему як знала, што мій человек (муж) должен тут быти. Він отышов от мене, і за хвильку я почувала, як по голоснику він кликав мого Янка. Я порозуміла только імя Джон Головач, яке він повторил декілько раз. Потім вернувся до мене і на мигы руками показує і говорит, што його нїт... Не могла я собі нияк вообразити, чом то Янко не прийшов по мене. Всякы мысли кружат ся в мойой голові, подумала я собі, таж я 17 років ждала на тоту зустрічу з Янком, і днеска я тут на місцы, а його нїт, не прийшов мене встрітити.

Проводничка на аероплані все приходила до мене, видно хотіла мні помочы,— но але што ж, як человек не розуміє бесіды. Она тепер кликала мене пойти їсти, бо то было уж гет по полудны, і я рішила пойти з ньом до ресторанту. Официантком робила, певно чешка або іншого словянського роду, што уж дознала ся за мене, бо каже — «яке хочеш крава месо?» — Я зараз зрозуміла, же она звідала ся ци я хочу волове мясо, тай отповіла, най же буде і крава, а в душі я знала, што їсти і так не буду, бо думалам як бы дати знати о собі Янкові? Так я гварю той дівчыні, ци не могла бы дати телеграму або позвонити телефоном до мого мужа. Я дала ей адрес і номер телефону до него. Тота дівчина полетіла зарас до канцелярії, і за пару минут закликала мене і дає мні трубку телефона.

Я была уж дуже знервована од довгого ждання,— взяла я трубку до рук тай кажу:— «Янку, та гдеж ты, та чом же ты не приїхав по мене на станцію, так як і другы люде? Я ту жду от 8-ой години рано, а тебе нигде нема».

Он зачал поясняти, чом,— але я і так не зрозуміла его — чом, тай знов звідала ся:— «Як довго тобі возме дорога приїхати по мене?» — Він каже, што дві години часу... і я жду дальше, ище ждала о много більше, як дві години, бо то была неділя, коли був великий авто-транспорт (трафик), што затримовал его в подорожі.

Причину, чом Янко не приїхав по мене зарас, я аж потім дізнала ся. Він був на службі пожарником (файермен) міста Пассейка, Н.-Дж. Він мав добрі знакового приятеля, конгресмана Кенфилда, котрый помагав йому і доложыв багато труда, штобы мене доставити тут до США. Он завсе просил Янка, штобы як только достане даяку відоміст о моім приїзді, жебы дав му знати, бо він также хотів быти з Янком на аеропорті при нашій зустрічі. Як тільки мы скончили нашу бесіду по телефону, він зарас позвонил до конгр. Кен-

филда і разом поїхали по мене на аеропорт. Было то уж дост под вечер, коли мій Янко з букетом живих цвітов в руках встрітив мене.

Скоро зявили ся фотографы з репортерами газет, робили із нас з конгресманом фото-знимкы і хотіли знати за нашу історію. Конгресман Кенфилд нас забрал до свого дому, где мы мали вечерю. Уж было дость поздно вечером, коли мы приїхали, а радше повісти, привезли нас до нашого будущего дому, в Пассейк, Н.-Дж.

Незадовго потім, під конец шкільного року, коли братанок мого мужа, т. е. его брата Йосифа из Манвил, Н.-Дж., с успіхом і добрыма маркама закінчив школу, мій Янко в честь його братанка устроив малу гостину в нашім Лемко Парку, на котру він запросив близшу родину і многих наших людей, з якими я запознала ся.

С того часу я із мужем завсе помагали, а і тепер ище по нашим силам стараеме ся завсе помагати, бо мы знаме свое народне любити і шанувати...

А тепер, на закінчення сей короткой історії мого житя, треба, хыбаль, представити мого Янка — мужа Ивана Головача. Він от початков нашої народной організації Лемко-Союза, трудив ся при отділах в Пассайку, Н.-Дж. Він все брав живу участь в організаційній роботі попри блаж. памяти Георгию Шуфлаті і Ивану Горошаку. Під час з'їздов Лемко-Союза був президент. Його wybierали головным председателем Лемко-Союза. Він также занимав многы іншы уряды в Лемко-Союзі, був організатором, або як член директорії Лемко-резорта служыв свому народу.

І тепер з моім мужем трудиме ся по можливости наших сил, так для Лемко-Союза, КРАЦентра, як і для нашого Лемко резорта.

Обоє собі добрі усвідомліеме, што без організації наше народне житя, наша народна творчість, наша культура пропала бы в англо-саксонскім морі.

Коли я видалала ся за мого Янка, я не знала, же він представлят з себе такого свідомого народного діяча. Я дуже горда за мого Янка і щаслива, што маю такого мужа. Я рада ищы і тому, што він і мене заохотив взяти участ в народній роботі, бо я з досвіду можу сказати, што нема ничого кращого, як трудити ся для свого народа. Мы тепер переживаме, як я зауважыла, критичный переходовый період, коли наше місце має заняти тут народжена молодіж. Я переконана, што спільныма усилиями нам удаст ся вирішыти і тоту проблему. Найважніше для нас не дати себе поділити, меньше слухати масны бесіды всезнайків, котры думают криком і шумом вирішувати народны діла. Іх, еднaк, як то показує житя, можно буде вирішити лем здійснїям програмы Лемко-Союза.

З МОГО ЖЫТЯ В ІЗБАХ

е раз ніжный вітер ласкат нашы горы, поля і гробы наших предків, завіряючы іх в том, што іх потомкы, хоц товчут ся по світі, вспоминают свою отчизну і дбают за свою спадщину, хоц долю свою, многы до гнеска не можут признати щастливым.

Цы можна забыти своє рідне село? Гладкы поля, пахучы лісы, крякы, гвітя, быстры рікы і хырбеты рідних гір — вшытко свое миле, знайоме серцю і не дає спокою. Преці там в Карпатах переїшло наше дітинство, там спочывають кости і моїх власных родичів, дідів і прадідів.

Не забуду круты стежки
І чырчання быстрых річок,
Серце кличут сині вершы,
А к полудню співы птичок.
Славлю імя, за горами
Серед поля, славы гідне,
Гей, за Вами серце гыне,
Ізбы! Село мое рідне.

В західній части Карпат на гладкім гірскім терені під границьом Чехословакії, отдавна стояло руске село Ізбы, хутор якого граничыл з другыма лемківскыма селами. От півночы на всхід Ізбы были окружены селами Баниця, Чертіжне, Ріпки, Высова і Білична. Село Білична было поважне і, як символічно, оно лежало медже двома горами. Зо всхідньої стороны Ізб стоїт гора Острый верх, а з полудневозахідного боку рве ся вгору могуча гора Вацкова, котра на полудни своїм хырбетом отділят Ізбы от Чехословакії і хотара Фрычкы. От полудня в західньо-північнім керунку Ізбы лучыли ся з хотарами Телича і Мохначкы. Остатне село было дост велике і зато лемкы ділили його на дві части — вышню і нижню Мохначку. Хотары Чырной і Баниці тіж граничыли з Ізбами. Ту помедже тима селами, як в гнізді,— мое рідне село Ізбы.

По сей день в Ізбах стоїт една знаменита будова — церков, построена мозолистымы руками наших дідів. Їй архітектура подабат ся каждому человеку всхіднього віроісповідання. Хоц би з той церкви остали ся лем поламаны муры, то кто посмотрів бы на ню, зараз бы познав, якы люде ей будовали і якы жылы в ей объяттях. Архітектура церкви Ізб руска: таку церков можна найти в Києві, в Новгороді, як і в самій Москві.

Векша част Ізб і Біличной належала священнику і шолтысу. Зараз обок паракіяльной землі при самій церкві і клібані тиснуло ся поле, от прадідів принадлежавше нашій родині. Господарьом той землі был Самсон Ван — мій дід, человек малого росту, але зато сильной волі. Повідали люде, же він барз гордився своїма сынамі: Олександром, Штефаном і Володимиром. Люде тіж гварили, же він понад вшытко любив свої дівкы Марію і Олександру. Але, як того вымагали лемківскы звичаї, на свое господарство Самсон мусів женити свого найстаршого сына. Він оженив Олександра на дівці Теодора Пласконя, чья хыжа стояла на нашім полі в нижнім кінці села. Олександр барз любив свою жену Ружу і був для ней добрым мужом. Лем півтора року по весілю 1922 року родился ім першый сын — Григорий, три roky пізніше, мі было суджено познавати світ і завчасу узнавати радіст і горе.

Коли почав я познавати своє рідне гніздо — нашу хыжу і близких мі людий, рідного вітця юж не было в живых, але зато його образ розвивав ся в світі воображень маленького хлопця. Не лем близка родина, но і многы селяне часто про вітця бесідували і гварили, яким співаком він був і як гарді на гармоніі умів грати. Не раз бабця, ласкаючи мою білу голову і смотрячы на Гриця, казала, як наш тато бы ся тішыв нами обома. Слухати такы красны слова о нашім дорогім вітци мы з Грицом барз любили.

Люде повідали, же наш тато был добрым кравцьом, бо з цілого села приходили до нього краяти ногавкы, шыты гуні і керпці. Же він коня знав підковати і худобу міг лічыти, тіж говорили люде. Не еден раз я чув жалі за татом. Памятам, як ем звидувався у бабці, чом не мам тата, як другы хлопці. Кончыну свого вітця і не міг памятати, бо як він гмер, мі минув лем першый рік.

Час минав прутко. Лем мама не раз в єдном і тім же місци тихо плакала за татом. В нашім домі ніхто другый не отчував отсутніст тата так, як мама. Остатися вірном до нього было найвекшым ей жычыньом. Хоц мама не хотіла ся оддавати і о тім я довідав ся пізнійше от брата. Лем під сильным натиском бабці, чье сердце боліло за своїма внуками, згодити ся до женячкы была склонна што раз веце. І так по волі нашої бабці мама выдала ся за уйка Владека; якого по сей дань я барз люблю за його шыріст, доброту і не вычерпану любов до нас, до мене і до мого брата Гриця. За вшытко прекрасне, чого він посідав, до гнеска называм го няньом, красным лемківскым словом, котрого достойный правдивый отец: человек вірный, добрый і любящий своїх дітий. Назвати го другим словом нігда не позволит мое сердце.

Новы родинны обставины, здавало ся, принесли небывале щастя і радіст — бо як же было не тішыти ся, вырвавши ся із объятий смутку і горя. Наша хыжа зас была наповнена родинным шумом: голосном бесідом, веселым сміхом, а часами і радосным сьпівом. Веселый тон сімейного жытя наглі затьмарився — настало друге нещастя, і не было суджено довго побыти разом з нашим мамом няньови Владекови.

Як мама сильно захворіла, мі ледво минув четвертый рік. Як давно то было (!), а перед моїма очами на своїй постели лежыт хвора мама, гарда, мила, але барз слаба от хвороты. Она лежыт, як лежала товды, юж веце, як пятьдесят років тому; час от часу слабым мягким голосом выгварят нашы імена: Семку! Грисью! Жаль торгат мое сердце, як торгав товды в моім дітинстві. Мамцю моя, ты чуеш, як кличе тя твоя дітина, отдавна осирочена, позбавлена твоїх теплых объятий? Повела мя доля на край світа, а земля, котру слезы твої просякли, кличе мя, каждый день кличе! Там певно росне буйне квітя тобі на вінок. Цы запах їх дават тобі задоволіня? Там птахы сьпівають і річкы дзюркочут. Цы тішат тя веселы їх сьпівники? А береза біла висока, што вірно стоїт роками на гірці коло тебе, хранит тя от сонця і вітру буйного? Як приду ку тобі, мамцю, я даз раз приду, розповіч мі, о тім вшыткім, і я розповім ті вшытко, што мучыт мое сердце і нераз не дават мі спати.

Єдного разу вранці, коли ціла родина сіла за стіл снідати, мама от болю начала торгати кошелю на собі. Тото небывале явліня вызвало страх во мі, і Грисью почав плакати. Успокоївшы ся мама просила хліба з маслом і хоц бабця зараз выповнила ей просьбу, мама не положила тот хліб в свої губы, горячы, сухы. В хыжы настала тишына, за столом ніхто нічого не ів: царило небывале мовчання, навет Гриц затих. Затихло жытя, і здавало ся, каждый із нас предвидів неминучу правду о жытю. За хвилю бабця підішла ближе ку мамі, поблідла, і ту з ей грудий вырвав ся голосный, басыстый гіркий плач, якого я передтым ніколи не чув. Ани дід Самсон, ани няньо Владек не утримали своїх слез. І Гриц, обнявши мене, гірко зарыдал, а теплы його слезы покотили ся на мое лице.

Гіркий плач мого брата наповнив мое сердце правдивым дітинским жальом. Його мила твар показала мі ся барз покривдженом, што возбудило во мі незабываєме внутренне противорічя. З єдної стороны мі ся хотіло плакати і повісти йому, як я люблю його; а з другой, неясне почуття збудження опанувало ціле мое тіло. Нагла смерт мамы не быша барз страшным явліньом для штырічнього хлопця. Мі ся здавало, же мамця спит, і вшытко, што діе ся коло

мене, ест чымси тимчасовым. І, як лем люде розыйдуться по домам, то я побіжу ку мамці, буду цілувати ей теплы мягкы руки і красны личка, а она... она притулит мя до грудий своїх, поляскає мою голову і буде колисати мя на руках, покля не проснуўся от глубокого дітинского сна. Проникали такжэ неясны почутья страху і небезпекы через мое серце. Штосы не давало спокою, бо інтуітыўні ем зрозумів, же остатні події на ціле жытя оставят глубоки сліды по собі... Аж далеко пізнійше я словамі міг описати тоти жытьовы почутья: першый раз в жытю своїм я столкнуўся з природньом сілом, яка обнимат бессильну дітину і ставит ей на перекресток двох доріг і, кады не піде тота дітина, то чекат го непевніст...

Стінный годинник, куплений татом Олександром на рынку в Чехословакіі, стоял мертво. Зеркало, обернутое до стіны, не смотріло на маму і не отбывало ей гарду блідну твар. По середині хыжы, на высокій лавці, в труні спочывало тіло мамці, сусідками старанно умите і убране в красиву одіж. Перед мамом нерухомо стоял зимный крест, желізный, а веселе польове квітя, нарване маминыма товаришкамі, і яркый блеск свічок в высокых блестящих підсвічниках окружали маму вінком. Зо стін долину на ню смутно смотріли іконы, а селяне і близка родина зо слезами в очах прощалися з ньом і очекували звуку дзвонів нашої церкви.

Зостарена твар няня Владека, здавалося мі, повторяла кождому, хто посмотрів на нього, же тоти похороны не будут такыма, якыма были другы похороны в нашім селі; же вшытко, што ся стане в селі, возбудит такый гнів в Ізбянах, же грядущы потомкы доведут вспоминати тоти незвычайны часы. Селяне Ізб предвиділи, же приемну мелодію дзвонів своей церкви они не почуют за якысий час, бо похороны мамы як раз выпали, коли на Лемковині нарід бурно глядал свою принадлежніст, правдиву, народну. В Карпатах, по многих селах, кыпіла народно-релігійна борьба; лемкы цілыма селами переходили із уніяцкой церкви в православну. Ізбяне гварили, же они не сут гіршыма от других лемків. Ардан Маційовскый бунтовал селян проявити свою вірніст до Києва, до Москвы. Під впливом о. Димитрия Хыляка Ізбянам удалось перейти на православіє, але зато під каром 500 злотых ім было заборонено вступити до своей церкви, котру католицка ієрархія отказалася ім вернути.

От брата я пізнійше довідався, што група молодых ізбянів пробували добратися до дзвонів, але ворота церкви не піддалися їх поштовхам. Жебы от сна розбудити дзвони, хлопцям треба было ся підняти сходами догоры на дзвіницю. Замок і ворота они не хо-

тіли ламати: преці їх власны дідове будовали тоті муры, ставили бані і рускый крест. Огорчены, хлопці вернулися назад до нашого дому.

На третій день, о десятой годині рано, люде з цілого села собралися на панахыду на загороді, коло нашого дому. Для службы вшытко было приготовлене завчасу, але не без замішательства. Пізнійше я довідався од людий, же Заяц, уніяцкый ксьондз з Баниці, рано в тот день широко отворив нашу церковь, навет замітав сходы мітлом коло воріт, жебы наши го виділи і пришли просити отслужити похороны. Збунтувавшымся газдам того дало можливість войти до церкви і вынести з ней потрібны річы для похорону. Перед алтарієм, окруженным крестом і коругвями, стоял о. Димитрий Хыляк, тихо чытаючы жалобны молитвы. Потім він начав службу. Хыляк бажав запевнити нарід в тім, же хоц служба отправляється під голым небом, она не ріжнится от літургій в церквах Києва або Новгорода; він хотів повісти, же рускы церковны традиції сут яко ішы еден сильный перстень, який лучыт лемків з рідным народом на Выході. Службу Хыляк так гарді отправлял, же здавалося мі, він стоял високо на сцені, деси в театрі великого міста і отгравал ролю в драмі, котра не была отлучна от його выразительно созидательной натуры.

Няньо барз любив оповідати о тім, як Заяц, уніяцкый клерик, отважылся прити на похороны, жебы одоброти церковны річы. Видно, він не міг пережыти того, же няньо отважылся попросити Хыляка, релігійно-народного бунтаря, отслужити першы православы похороны в селы. Мы з Грисьом барз любили-сме слухати його оповідання хоц може не вшытко так было, як розподав, нам ся хотіло посміяти і призабыти наше горе.

ТАЛЕРГОФСКА ТРАГЕДИЯ

алергоф — рівнина в Австрії, окружена зо вшитых сторін горами Альпами. Під час імперіалістичної війни ту австрійська військова власт спеціальні для галицких русинів створила концентраційний лагерь.

Перший транспорт з двома тисячами арештованих прибув до Талергофа 4 вересня 1914 року зо Львова. Штырі доби тримали людей просто неба, морили голодом. 12 вересня привезли ище арештованих зо Сянока. Из Західной Лемковины інтернованих повезли з міста Горлиці 14 вересня. В каждый товаровый вагон жандармы набивали по 40 осіб. 18 вересня арештованих перевезли до Грацу, а одтамтиль під сильном охороном погнали до лагрю.

Талергофський концентраційний лагерь складав ся з трьох секцій по десят бараків у кожній, окружених кольчастым дротом і сторожовыма вежами. В бараку перебувало 150—250 людей. Отож, ріжного часу кількіст арештуваних была од штырьох і пів до семох і пів тисяч. По національности они переважно вшиты были русинами (українцями).

Зо 120 населених пунктів Лемковины інтерновано веце як два тисячи людей, переважно селян, з яких 170 померло в Талергофі. Зо села Фльорынки вивезены Курилло Василь і його сын Курилло Теофіль — автор «Дневника лемка з Телергофа». Зо села Ізб інтерновано релігійного і громадского діяча Дмитра Хиляка, з Крыныці — 27 людей, медже нима знаного своїми симпатиями до революційной Росії Миколу Громосяка, з Лабовы вивезены родины Дуркотів, Вислоцких, в їх числі знаний громадський діяч і писатель Дмитро Вислоцкий — Ваньо Гунянка, з Сянока — 27 осіб, переважно інтелігенції. Дуже селян забрано з сіл Вільхівці, Висова, Радоцина, Ждиня, Регетів Ныжний, Гладішів, Лосе, Бортне, Ропиця Руска, Загір'я і інших.

През погане іджиня, брак елементарных побутовых умов, арештованы тратили силы і часто хорували. Антисанітарны умовы породжували масові епідемії тифусу. Лем під час одной ночи на 17 січня 1915 року померли 14 лемків. Всього жертвами тифусу стали близько трьох тисяч людей.

Интернованих примушували робити ріжны работы. Найтяжчі доводило ся тым селянам, котры не мали грошей і не доставали жадной помощи од рідных. Вшиты листы контролювала суворая цензура на почтовы одправління, часто губили ся адресуваны арештованим пакунки.

Нелюдскы знущання поступово робили ся закономірністю. Єдного холодного дня, послі лазні, 500 арештованих выгнали на мороз і примусили ждати на убрання. За найменшу «провинність» жовніры підвішували винного на півтора години до стовпа. Теофіль Курилло в своєму «Дневнику лемка из Талергофа» споминав в записи за 28 грудня 1914 року:

«Главный комендант табору оголосив, же до того часу власти карали ударами плетеной нагайки. Од тепер вартовым одданий наказ проколювати багнетом каждого впертого і непокорного...»

Императорским рескриптом од 8 марця 1917 року было оголошено о ліквідації талергофского концентраційного лагерь. Протягом весны інтернованих звільнили.

Талергофська трагедія зоставила глибокий слід у свідомости народу Західной України. Довго не высохали слезы на очах багатьох матерів, отців, жен, дітей.

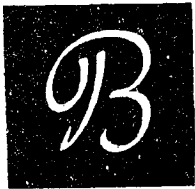
Події, пов'язани з арештами і умовами перебування арештованих у Талергофі, одображены у «Талергофскому альманасі», три выпуски якого зявились в 20—30-х роках у Львові.

31 жовтня 1928 року в памят жертв концентраційного лагерь во Львові одбывся Талергофський зізд. У его роботі взяли участ нескілько тисяч представників з ріжных куточків Галичины, Лемковины, Закарпатя, Волині, Холмщины. Было рішено продовжувати видання Талергофского альманаха. На зізді обрали спеціальний Талергофський комітет, члены якого мали зберати матеріали о Талергофі і їх досліджувати.

Народ свято шанує памят во загиблых в роки першой світовой війны. Коло пам'ятника Жертвам Талергофу на Личаківськім цментары во Львові постійно пломеніють букети живых цвітів. Вшанувати памят загиблых приходят і львівяни, і гості того прастарого міста.

Иван Красовский

ТАЛЕРГОФСЬКІ ПОМИНКИ В СЕЛІ КАМЕНОБРОД, ЯВОРІВСЬКОГО РАЙОНА НА ЛЬВІВЩИНІ

неділю 9-го вересня 1984 р. о год. 3-ой по полудни отбыло ся открытя памятника 70-ти повішеним в 1914 р. і двом талергофцям, умершым в Талергофі. В могилі 70-ти покоят ся 58 селян зо села Зушиці і 12 селян із сіл Великополе і Порічча.

Коло памятника зобрали ся діти, внуки і правнуки погыбшых і селяне дооколишніх сіл шанувальники памяти погыбшых. В тотых помынках приняли участь 40 людей зо Львова і 15 людей із лемковской кольонії селища Рудно.

Панихиду служыв священник-лемко о. Орлик, настоятель прихода Добростаны зо своїм хором. В поминках приняли участь понад 500 людей. Могыла на полі села Каменоброд была украшена живыма цвітами, горіло множество свічок. Після панихиды священник Орлик сказав зобравшим ся, же він уже третій раз служыт на тій могилі. Сьогоднішній великий здвиг народа являет ся доказом того, же покійники заслужыли такой памяти. Після 70-ти літ удостоили ся такого памятника, на котрім читаем всі імена погыбшых. — «Вічная ім память».

Після того до зобравших ся людей промовив Гавришков Корнилій.

Він сказав:

— Шановны громадяне! Сегодня зобрали ся мы, жебы открытьом памятника вшанувати память 70-ти невинных жертв австро-мадярского произвола, котры покоят ся в той братской могилі. Их імена мы чытаем на тых гранитных плитах. Прошу вас минутным мовчаньом вшанувати память погыбших!

70 літ пройшло од початку першой світової війны, котра для галичан, закарпатців і буковинців стала великом історичном трагедійом. В 1914 р. цісар Франц Йосиф призвал всіх мужчин до 42 р. житя в свою армію. Послав їх убивати своїх братів по крові на австро-російський фронт і в Сербію. Колы галичане, буковинці і закарпатці, яко австрійскы жовніры, умирали на фронтах за цісаря — їх родичів, братів і сестер, звинувачених в шпionaжі, озвірілы австро-венгерскы воякы і офицеры вішали на придорожных телеграфных стовпах, на деревах або шибеницях без суда. Другых гнали і везли до тюрмы, жебы потім вывезти їх до концлагерів в Терезині або Талергофі на страшны муки або і смерт.

Од 1914 р. выросло юж третє покоління, котра мало знає, што переживали і як страдали їх діды і прадіды в тоты трагичны роки.

Двайцятє сторічє принесло народам страшны бурі і потрясіня. В першу світову війну все словянство і прикарпатскы русины перенесли страшну Голгофу. Після другой світової війни по сьогоднішній день ище не повысыхали слезы матерей, вдів і сирот. Друга світова війна своїми гитлерівскыми звірствами перевысила звірства першой.

Народна мудріст голосит, же нихто не забытый і ничого не забыто.

Мы не забыли тых, котрых кости лежат в тій великій братській могилі. Як бы они встали, то розказали бы нам, як їх вішали австро-венгерскы злочинці, як їх жены стали вдовами.

Рано 8-го вересня оставших ся несчастных жен і дітий повішених — босых, голодных, в літній одежі, під штыками, повели до містечка Мостиска. Дітий і слабых посадили на возы, а решту погналы дальше. Дошли до колейовой станци в Перемышли, там їх посадили в товарны, брудны вагоны, голодных і спрагнених. Нещастных повезли до станції Пшеворск. Там до вагонів підходили военні і говорили: «Хто католик — поляк, выходьте з вагона, а хто русин, то оставайте ся в вагоні».

Настала страшна паніка, часть нещасных выйшла із вагонів, а оставші поіхали дальше і очутили ся в Талергофі.

Австро-венгерскы окупанты покорили в своїм часі славянскы народы, они натравляли едних против других, выкористовуючы релігійну нетерпимість. В Галичині они выкористовали греко-католицку церков (уніятську), стараючы ся розпалити велику ненавист галицких русинів до єдинокровных братів православных в Россії. В той цілі они насаждали в тій церкві митрополитів і єпископів, котри вірно служыли Австрії і проводили в житя єї планы.

Австрія провела в житя свої планы, і народ Галичины бив поділений на два ворожы таборы. Єдни вірно служили Австрії і цісарю, воювали против Россії в рядах т. зв. «Січових Стрільців», а других, котры надіялися на єдинокровных братів зі Сходу, Австрія вішала або вывозила до концлагерів.

Вернім ся до трагедії, яка мала місце ту 70 років тому.

Після тяжкого рукопашного бою в присілку Иван-Франко (Янів) австро-венгерскы воякы загнали ся в село Зушиці з криком: «Вы всі руссы, шпіоны, зрадники, выходьте зо своих хыж». Зогнали вшытких жытелів села, і під штыками гнали їх весь день і пе-

ред вечером пригнали змучених, побитих і голодних, около 200 людей, на то місце, где мы сегодня стоїме. Одділили мужів от жен і дітей. Жен одвели в сторону, а над мужчинами начали каїнову роботу: без суда і слідства начали вішати нещастних. Вішали каждого осібно на єднім і тім же дереві. Жертву кололи штиком і кидали в яму. За одну ніч было повішено 70 людей.

В селі Повитно готовили другу форму звірства — зогнали всіх жытелів в церков і што-то задумали зробити, однако атакуючы рускы солдаты ворвались в село, а австрийцы втекли. Рускы солдаты освободили людей. Тоты сами солдаты похоронили повішених в Каменоброді.

Таке звірство австрийці зробили і в селі Запытові, где повішали 15 людей, а дальшым звірствам перешкодили рускы козаки, котры підішли до села.

В Перемышли мадярскы гонведы порубали шаблями 44 людей, в тому числі 17-літну гимназистку Марию Мохнацку.

Про австро-мадярскы звірства над нашим народом уже много написано, но ище много осталось работы для істориків. Імена погибших і пострадавших повинни быти записани для будущих поколінь...

Наш народ сегодня хозяйін на своей земли і строїт свое життя без австро-польских панів і графів, ім не кланяє ся і рук не цілує.

Внуки і правнуки погибших в першу світову війну живут сегодня новым культурным життям, всі они грамотны, многі занимают ріжны адміністративны посты. Селяне будуют прекрасны дома і юж забывают о соломяных стріхах. Автомобиль вже не є новістю на селі...

Колесо історії не вертат ся. Мы жычымо спокійно трудити ся і жыти своїм життям. Будеме стояти непохытно на стороні правды і недопустиме, жебы чужый чобіт доптал нашу землю, орошену слезами і кровію наших предків, жебы матери і жены оплакували своих мужов и дітей.

Віриме в побіду мира і справедливости. Нас обеднала Великая Русь і уже николи не отдаст нас чужеземцям.

Дорога молодіж! Принимай од нас, стариків тоту могылу і памятник під свою опіку, вивчай історію свого народа і будь вірна своей Вітчизні!

К. М. Гавришков

«СВІТЛО-СВІТЛОЮ ЗЕМЛЕЮ РУСКОЮ»

назвав Київску Русь незнаний нам автор поетичной памятки давньоруской літературы «Слова про загибель Руской землі», написаной в першій третині XV столітя. Він мав для того вшыткы підстави.

Давньоруска держава Київска Русь ся утворыла в VIII—IX столітях нашої ери, коли поляны, сіверяны, древляны, волиняны, дреговичы, кривичы, словены і іншы східнословянскы союзы племен зорганізовали ся наоколо Києва. Поступово на цілу територію Східної Європи поширює ся власт київских князів, што обкладают населення данином і підпорядковуют его державному судочинству. Єдночасно закінчує ся формування давньоруской народности, што населяла Київску Русь.

Вітчизняны літописцы і чужоземны хронікы змальовуют Київску Русь могутньом державом юж починаючы з середины IX столітя. На початку його 60-х років она рішыла ся поміряти силом з Візантійском імперією. Звитяжны русичы під проводом київского князя Аскольда здійснили єден за другим три морскы походы на Константинополь і примусылы грецкый уряд укласти з нима «угоду миру и любви».

Дальшый розвиток Давньоруской державы припадат на X столітя. Зміцнювала ся центральна власт, проводили ся реформи, будували ся все новы і новы міста. Выростав і прикрашав ся стольный град Київ. Розвивали ся ремесла и торгівля, збільшувала ся площа оброблюваної землі. Економічна сыла давала можніст київскому урядови проводити активну і незалежну зовнішню політику.

Давньоруска держава у першы roky X столітя зас скерує списы і мечы своїх воїнів проти Візантійской імперії, яка прагнула поставити Київску Русь у становиско васала, перешкождала торгівлі руских купців по Малій Азії і на півдні Європы. Войско київского князя Олега 907 року обложыло Константинополь і грецкый імператор змушений був сплатити контрибуцію і надати пільгы рускым торговым людям, якы од тоди могли вільно приїжджати до столиці Візантії.

Дуже славных сторін вписано до славной історії Руской землі князем Святославом (правив од 964 до 972 р.). Завдячуючы его стараньом до складу Київской державы був вернений давно загарбаний хозарами східнословянскый союз племен вятичей, потім розгромлене хозарске войско. Він хотів утвердити ся на

Дунаї, провадив выснажливы війны з Візантією — і загинув од рук хыжых кочівників-печенігів, підмвлених підступними греками.

Розквіт Давньоруской державы повязаний з іменем Святославового сына Володимира, прозваного в чудовых памятках давньоруского епосу — билинах — «Красным Сонечком». Роки Володимирового правління на Руси (бл. 980—1015) можна назвати героїчним, богатырським часом історії східного словянства. Успішно завершило ся будівництво державы, почала ся складати яскрава і самобытна культура давньоруской народности, поеднаной спільнотом походжыня, єдніством суспільного, економічного і духовного жытя.

Сут вагомы підстави твердити, же в роки князювання Володимира Святославовича на Руси установила ся ранньофеодальна монархія. Централізація державы на тот час была позитивным явлінєм, што стимулювало розвиток суспільства. Літопис фіксує тоты події короткыма словами: «И почав Володимир княжыти у Києві один». Тоди остаточні склалася територія Давньоруской державы, што одповідала загалом етнічним границям східних слов'ян.

Апогею свого розвитку Київска Русь досягла за час князювання сына Володимира — Ярослава, прозваного за свою вченість і державный розум Мудрым (1019—1054). Была зміцнена державна єдність Руской землі. Од ей південных границ одогнали захланых печенігів, дали відпор ватажкам литовских племен, што зазіхали на західны землі рускы, повертали до складу державы загарбаны польськими феодалами Галичину і Волинь.

Київска Русь міцніла і розвивала ся і при наступных Ярослава, серед яких найбівше славном постатьом був Володимир Мономах, што розгромив інших кочівників — половців, які загрожували самому існуваню Давньоруской державы.

Могутність і міжнародный авторитет Давньоруской державы проявляли ся тыж і в шыроких дипломатичных звязках і угодах.

Київска Русь XI — першой третини XIII столітя набыла найбівшого розцвіту культуры. В Києві, Новгороді Великім, Чернігові, Полоцку, Смоленску робили школы і бібліотеки, были переписуваны книжки, створювали ся шедевры мозаїчных і фресковых картин, ювелірной справы, різьблення по дереві і кости. Будут ся прекрасны палацы і храмы, наоколо міст могучы укріпліня. Навет нинішних людей дивуют тоты малочислены памятки культуры Київской Руси, што ся сохранилы до нашого часу.

Нестор-літописец.
Різьба на дереві
И. Мердака.
1982 р.

Першый
русый книгопечатник И. Федоров.
Різьба на дереві И. Мердака, 1985

Таким була держава давньоруской народности Київска Русь, што розкынена од Білого моря до Чорного, од Карпатских гір до Волги.

«ТО ЕСТЬ СТАРІЙШИЙ ГРАД В ЗЕМЛІ ВО ВСІЙ-КИЕВ»—

так было сказано о стольном граді Давньої Руси одним з учасників міжкнязівських усобиць Східної Європи кінця XI століття. Мислимо, же слова тоты повів знаменитый Володимир Мономах, што завше ся журив про оборону рідної Руской землі од ворога, прикрашав і зміцнював Київ.

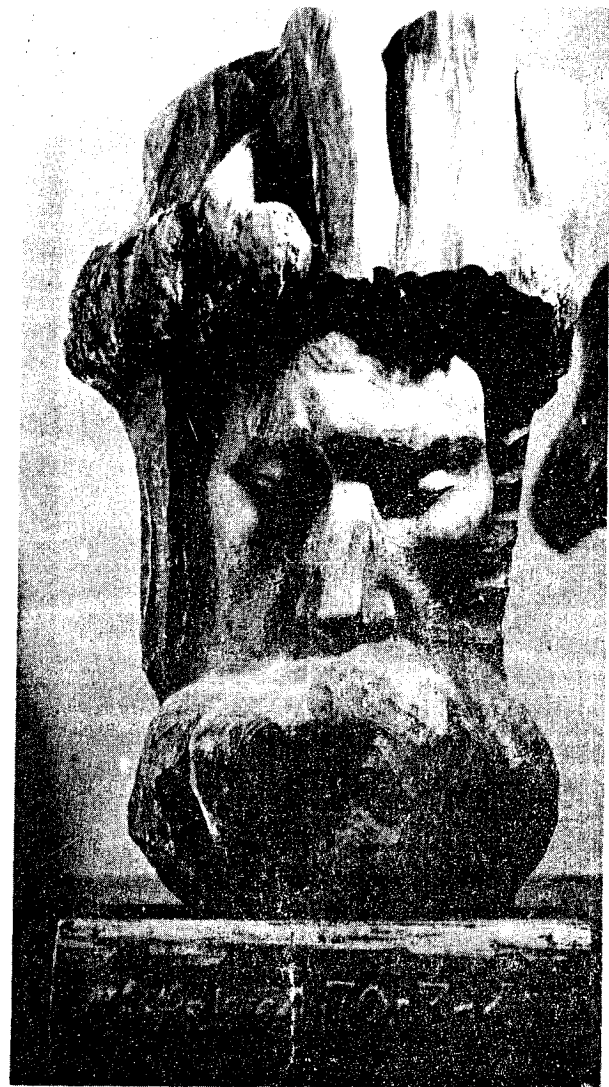
Не випадково 882 р. князь Олег назвав Київ «матерю городов руских»: місто было не лем головным, а і найдавнішим в Рускій землі. В остатнім десятиліттю вчени встановили, же Київ выник при кінци V ст. нашої ери, задовго до появи інших міст на Руси. Він був столицьом могучого східнословянського племінного союзу полян, якому належало чільне місце в започаткуваню Давньоруской держави — Київской Руси. Як свідчат остатны досліджыня істориків, Київска Русь выникла в часі VIII—IX ст.

На перших часах Київ був навеличком фортецьом зі жменьком населіня і нечисленном залогом. За неглибокыма ровами і невысокыми валами были притулены купки непоказных деревяных хыж і напівземлянок. Лем в X ст. місто ся розрастат, починат ся будування камяных палаців і храмів. Археологам пощастыло розкопати остаткы розкішного палацу князя Ігоря і его жены Ольгы, прикрашеного мармуровыма колонами і розмалюваного фресками.

При кінци того самого X ст. Володимир Святославич будує першый київскый дітинец, што знаний в історії під назвом «Міста Володимира». За его могутними валами, на котрых височили дубовы стіны, будували ся все новы і новы палацы і церкви. Перед збудованом при кінци X ст. розкішно оздобленом Десятинном церквйом розкынена была головна і урочыста площа Києва, котру князь прикрасив бронзовыма скульптурами, посеред них была і четвірка коней.

В Києві княжыв великый князь, што правыв державом за помочом посадників, котры перебували в великих містах Руской землі: Новгороді і Чернигові, Суздалі і Полоцку, Володимирі—Волинском і Білоозері. Київському князєви підкоряли ся вшыткы иншы князі, члены его родини. Так было заведено при Володимирі, і тот порядок утримав ся і за його наступників.

Зеніта свого розквіту Київ досяг за сына Володимира — Ярослава Мудрого. Він князував на Руси од 1019 до 1054. В тоты роки обнесена укріпленнями площа міста зросла у сім разів. Велетенскы валы «міста Ярослава» не мали собі рівных у Київській

«Руска правда».
Різьба на дереві И. Мердака. 1982 р.

Руси. В них было прорізано кілька воріт, головны я яких называли ся Золотыма — певно зато, же правила парадным вїздом до міста, а на їх склепінях стояла церков Благовіщення з золотом баньом. У Ярославовы часы в Києві было збудовано дуже монументальных будов. Окрасом міста і цілою державы був Софійскый

собор — величезна будова з бездоганими пропорціями, розмальована яскравими фресками і щедро оздоблена сяючими, так якби сонце, мозаїками.

Київ був першим на Русі культурним центром. У місті були школи, вивчалися науки, робили многочисленні бібліотеки, ту був написаний головний руский літопис (спочатку Найдавніший, потім «Повість временных літ» і Київський звід), створювалися інші пам'ятки красного письменства, переписувалися і прикрашувалися книжки.

У вшитих галузях мистецтва і художнього ремесла київські майстри вели перед. Вироби київських малярів і ремісників розходилися по всіх землях Русі, були широко знані за її границями. Ідеся тут о образах і речах з перегородчастими емалями, сканню, зерню і черню, коралі і крижыки, прясла і замки. Без перебільшення можна повісти, же Київ був своєрідною академією для майстрів з інших міст і земель Давньої Русі. Недармо побывати в Києві була заповітна мрія кожного руского человека.

На вулицях і площах найдавнішого східнослов'янського міста завше вирував багатомовний людський натовп. На Київському торгу можна було увидіти «гостий» (купцов) з Візантії і Італії, Угорщини і Польщі, Чехії і Персії, країн Арабського Сходу. Натомість київські торгові люди часто гостювали в «заморських» землях. Їх стрічали у Константинополі і Буді, Кракові і Регенсбурзі, Булгарі і Дамаску.

Могутність і високий міжнародний авторитет Давньорускої держави змушували багатовладців багатьох держав Європи прагнути поріднитися з родиною Ярослава. Київська Русь була поєднана династичними зв'язками з Візантією і Германією, Польщею і Угорщиною, Норвегією і Англією. Спомнений нами Володимир Мономах, наприклад, був сином улюбленого сина Ярослава Мудрого Всеволода і візантійської царівни Анни. Сам Мономах був оженим на англійській принцесі Гіті і видав дочку Марію за сина візантійського імператора Діогена — Лева.

Навіть коли в 30-х роках XVII ст. Давня Русь поринув у вир феодальної роздробленості і її державна єдність порушувалася, Київ зостав вштыкым визнанням її центром. Як і давніше, утвердитися в Києві було вінцем жычень кожного руского князя. Тото красномовні описав північноруский літописець у середині XII ст.: «І хто не полюбит київського княжіння, оскільки вся чест, і слава, і велич, і голова вштыкым землям руским — Київ!»

«ПРИДИ КО МНІ, БРАТЕ, В МОСКВУ»

З тьма словами звернувшись 1147 року ростово-суздальський князь Юрій Долгорукий до чернігівського князя Святослава. Тоді над Київським Руссю бурхали хуртовини феодальної роздробленості. Боярство і князі різних давньоруських земель прагнули высвободитися з-під руки київського великого князя, а найсильніші місцеві володарі зачали навіть зазіхати на київський «золотий стіл» (престол).

На той час великим київським князем був внук ушавленого Володимира Мономаха — Ізяслав Мстиславич. Коли Святослав Ольгович спробував зопхнутися з київського стола, Ізяслав вигнав його з Чернігова. Святослав мусів втечы «за ліс», у далеке межиріччя Оки і Волги. Там він став табором у містечку Лобинську, де і застали його послы Долгорукого з пропозицією заіхати до Москви — Юрій хотів підтримати Святослава проти свого ворога Ізяслава.

Історики рахують, же Москва за часів Юрія Долгорукого (він помер 1157 р.) була добрим умоцненим містом-фортецею — князь збудував її на західних границях свого князівства, певні, незадовго перед тим, як тото місто перший раз спомнене в літописі під 1147 р. Лем довший час Москва зіставала в тіні нової столиці того князівства — Володимира на Клязьмі, пишню розбудованого сином Долгорукого Андрієм Боголюбським. Аж при кінці XIII ст. вона стає центром невеличкого удільного князівства, што входило до складу Володимиро-Суздальського князівства.

Незважаючи на варварське знищення Москви ордами Батия в січні 1237 року, місто не лем спорося одроджує, а і з часом починат одігравати штораз бівшу ролю у політичній жыттю Східної Європи.

В середині XIV ст. Москва стає столицею Московського великого князівства. Своім піднесінням вона зобов'язана творчій праці простих трударів: ремісників і селян наоколишних сіл. Дуже було зроблено для зростання Москви в роки князювання внука Олександра Невського Івана Даниловича (1325—1340). Його прозвали на Русі Калитою (шкіряний гаман) за багатство, ошадливість і любов до збирання земель. Йому ся удало дипломатичними способами послабити залежність Московського князівства од Золотої Орди, підкорити своєму впливові цілу Північно-Східну Русь, навіть далекий Новгород і Псков.

За часів Івана Калити Москва була обнесена новими укріпленнями.

нями, в місті появили ся першы камяны будовы. А перенесеня резиденції загальноруского митрополита з Владимира до Москвы, зроблене за ініціативом князя, зробило Москву ідеологічним столицьом вшиткых східнословянских племен. Доокола ней консолідуют ся землі Північно-Східной і Північно-Західной Руси, утворює ся російська народність — одночасно з формуваньом народностей української і білоруської. На Москву з надієм смотрят руски люде, што мучыли ся у татарській неволі, бо якраз Москва очолила боротьбу східних словян проти принизливого, варварского ярма ханів Золотої Орди.

За князюваня Дмитрія Донского (1359—1389 рр.) Північно-Східна Русь прібує звільнити ся од монголо-татарского рабства. В Москві споро буде ся «град камен» — могутный Кремль, зберают ся запасы зброї і їдженя. В 1380 р. руское войско, в складі якого было дост дуже виходців з України, розгромило на Куликовім полю величезну татарську Орду Мамаю і розвіяло міф про непереможність татаро-монгольського войска.

Протягом XV ст. Москва ище більше розрастат ся, ширит ся камяне будівництво. Збудованы прекрасны храмы Кремля, і серед них всесвітньо-ушавлений Успенський собор, о яким літописец захоплено сказав: «Та церков чудна вельми величеством і высотою, і светлостью, і звонностью, і пространством, такова же прежде того не бывала на Руси». А збудованы з білого каменю стіны і вежы старого Кремля Дмитрія Донского на Івана III (1462—1505 рр.) были замінены доскональшыма і міцнішыма, викладеными з цегли.

В другій половині XV ст. пожвавлює ся процес формуваня великоруської народности, иде згуртуваня ей етнічних земель наоколо Москвы. Тому спричиняли ся вигідне розположеня Москвы в центрі Північно-Східной Руси, ей торговельно-економічне значіння, самовіддана боротьба насеління Московского великого князівства проти пануваня феодалів Золотої Орди. 1480 р. руські полкы під проводом Івана III навсе звергнули татарське ярмо. А на початку XVI ст. завершило ся і об'єднаня вшиткых великоруських земель в єдиній Російській централізованій державі.

Утвореня Російської державы мало велике історичне значіння. Насамперед, же она стала опором східних словян в боротьбі протів ворогів. На Росію і ей столицю Москву з надієм смотріли українці і білорусы, што бороли ся проти влады польських, литовських, угорських, молдавських і інших чужоземных феодалів. Спільно з Росією они протягом XVII—XVIII ст. звільнили ся з-під чужоземного гніту.

Сторінки літопису другой світової війны

лены одділа Лемко-Союза в Линден, Н. Дж., банкетом зустрічали приход руского Нового, 1946 року з серцями, переполнеными щастьом, бо нацизм-фашизм і японський імперіалізм были сокрушены союзными войсками США, СССР, Англии і других краин в другой світової війні.

Здавалося, што настал мир і народы світа будут жити в дружбі і добросусідських односинах.

Який жаль тисне сердца свободолюбивных людей, коли днеска сине небо знов заволокли чорны хмары загрозы атомной войны, грозящей уничтожити життя на земли. Если всі включиме ся в боротьбу за мир, за разоружение, за дружбу між народами, мы його спасиме і забезпечиме для наших дітей і внуков сине небо над їх головами!

Ст. Фрицкий

БЕЗСМЕРТЯ ВЕЛИКОЇ ПЕРЕМОГИ

Свято хранит Русь велика, память о своїх сынах і дочках, погибших в роки другой світової війны; памятают вшиткых воїнів, што зложили свої голови за освободженя руської землі. За то, жебы діти і внуки могли щасливо жыти на своїй прекрасній землі, працювати, будувати дома, школы, фабрики і шпиталі, радовати ся соньцю і чыстому небу, любити і рости дітей своїх.

аходом одділа ч. 10 Лемко-Союза одбыло ся велике підприємтя американських лемків, яке было посвячено Перемозі радянського народа над німецьким фашизмом. В підцерковній галі Святониколаєвского собору в Нью-Йорку лемкы з околиці того великого міста масово зійшли ся абы в неділю 19-го мая они достойно одзначили 40-у річницю великої Перемоги.

Зараз по закінченю отправы в соборі о годині 12-ій пополудні велике народне святкування почало ся специальным програмом.

Лемківськом молодежом были прочитаны очерки з історії і вершы. На съцінном екрані едновременно показували ся памятни докумен- тальны знимки з вогненных часів. Тіж любимы народны сьпіван- кы, якы родили ся на полях смертельных битв, были выконаны хором «Карпаты». Різноманітна програма не раз довела многих присутных лемків до слез.

Історичный очерк читат Олександр Восток. На фоні його слів лунают акорды з композиції Шостаковича «Симфонія № 7», здавалося, музыка тота еднат нашы сердца з героїчним народом в краю в 1941 році.

40 літ минуло з того часу, як прозвучав остатній выстріл гігантской війны, котру народы Радянского Союза іменували «Великом Отечестве́нном». Діти, якы народили ся зараз по війні, юж взрослые люде. Они сут робітниками, будівниками, інженерами і чесно трудят ся на добро свого народу. Гнескы ци то на Білорусі, — ци то на Україні, ци в Росії не найде ся розвалене місто або село; сьліды окопів стерли ся навсе, але сама война не стерла ся із памяти нашого народу.

Ева Ван чытат верш Татьяны Ульяновой «Высшая Нагорода»:

Дорогами, што были пройдены,
І тым, чым в жытю дорожу,
До Збройных Сил Вітчизны
Я до сих пор принадлежу.

Сни мі дали барз дуже:
І чувство лктя, і крила...
По їх приказу
я дорогом
Любови і мужества прошла!..

Я от души сегодня радуюсь,
Што людям дихат ся легко!
І з том высшом нагородом
Крочу гордо, широко!..

В оригіналі чытат верш Татьяны Ульяновой «Затянула земля свои раны» Джанет Фучыла:

Затянуле земля свои раны —
рвы, окопы —
зеленой травой
Поседали войны ветераны —
Это мы поседали с тобой.

Только ты не тужи,
мой ровесник,
Что теперь наша юность
вдали.
Седина — это мудрости вестник,—
Мы с боями ее обрели!

Історичный очерк чытат Олександр Восток:

Руска земля не еден раз за свою історію перенесла опустошы- тельны нашествія ворогів. Але війна з німецькым фашизмом была вынятковом. За всю свою історію людство не переживало таке кровопролитя медже силами ненависти і силами громадской спра- ведливости і прогреса. Найвеце свирепа, найвеце кровожадна сила імперіалізму поставила собі ціль в полноті знищити і ліквідо- вати народне господарство наших братів в краю, обернути їх землю в колоніальний придаток гітлерівского рейха, а східно- словянскы народы — в націю рабів. Вшытко, што было создано руками нашого народу, было шмарене в смертельне палениско.

Дайана Серняк-Півінській чытат верш Татьяны Ульяновой «Сорок Первый»:

Шагая по стране,
Несла я на спине
И вещмешок, и скатку,
И этот черный год,
Подлинно-горький год,—
И было мне не сладко.

...Но я тогда была
Не лодкой без весла —
И все пережила!
И все перенесла!
И все переросла!

Історичный очерк чытат О. Восток:

Ворог нашого народу хотіл повернути історію взад, навсе вымазати із свідомости людства природну тягу до справедливости, гуманности, і прогреса. Гітлер рахував на легкіст здійснення того плану. В своїй книжці «Майн Кампф» він робив собі сьмішки з народной державы, што там едной машины не можут зробити, же Россия — то колосс на глиняных ногах.

Вшыткы тоты выдумкы оказались міфом. Сила сопротивлєня Радянской Армії, несмотрячы на раптовый напад, оказалась та- ком, же всякы надії на «блицкриг» розвіялися в першы тыжні

Вітчизняної війни. Наші брати і сестри з краю, на фронті і в тылу проявили рішучість і стойкість, багатолітнє єдинство радянського народу оказалось несокрушимим.

Пісню «Карпати» співат хор «Карпати».

О. Восток чытат історичный очерк:

А чым можна тото обяснити?

Зараз до війны промисловіст Радянського Союзу росла і міцніла. Радянський Союз выпускав сотны тысяч тракторів комбайнів і других в тот час модерных землеробских машин, — десятки тысяч аеропланів, танків і других военных машин і радянська армія стала єдном з найліпше механізованих армій в світі.

Сут і други барз важны причыны, чом наш нарід в краю переміг в тій війні. Радянскы люде боронили свою народну Вітчизну, на будівництво котрой они положили дуже кровы і поту. Они почували себе в свой країні повноправными господарями. Нарід боронив не просто своє власне жытя, а жытя народной країны. Коли Гітлер і други імперіалісти восхвалявали війну, то радянскый нарід ненавиділ войны, кромі народной, справедливой — за народну свободу, в обороні своей державы і незалежности. До такой війны найвеце был преданный радянскый нарід. І не даром девіз Великой Вітчизняной війны звучал так: «За нашу Советскую Родину!»

Верш Николая Старшинова «Ракет зеленые огни» читат Джанет Фучыла:

Ракет зеленые огни
По бледным лицам полоснули.
Пониже голову пригни
И как шальной не лезь под пули.
Приказ: «Вперед!»
Команда: «Встать!»
Опять товарища бужу я.
А кто-то звал родную мать,
А кто-то вспоминал — чужую.
Когда, нарушив забытье,
Орудия заголосили,
Никто не крикнул: «За Россию!...»
А шли и гибли
За нее.

1944

Історичный очерк чытат О. Восток:

В Радянській Армії бік о бік героїчно воювали люде веце як сто націй і народностей. Єдна така народність были и Лемкы. Тысячы лемків воювали за руску землю. Воювала не лем армія. Воювал цілый наш нарід.

Гітлеровці рішыли поработити цілый світ. Тота загроза змусыла обєднати ціле прогресивне людство, але Радянський Союз барз довго мусыв сам, єден на єден одбивати головны удары німецкой армії. Радянскый нарід барз довго чекав, жебы другый фронт був отворений, жебы вшыток тягар війны він сам не мусыв нести на своїх плечах. Аж в середині 1944 року, коли поражыня фашыстской Німеччыны показалося неминучим, бо радянскы войска безпощадно нищыли военну машину врага, другый фронт був нарешті отворений. Воювали за свободу американці, англичане, французы. Тоты солдаты розуміли, што лем силом єдинства можна спасти людство од гітлеровского рабства. Разом з радянськыма войсками в кровопролитных боях тіж участвовали братскы словянскы армії югославів, поляків, чехів. Никто із нас не забуде їх подвигов і героїзм.

Нелегко досталася нашому народови перемога над фашызмом. Найвекша утрата была — гибель веце як двадцет мільонів сынів і дочок. Матеріальний ущерб был не меньше колосальным. Было розвалено:

Міст 1410

сіл 40 тысяч

промисловых підприємств 32 тысяч

колгоспів і радгоспів 100 тысяч

Не было ани єдной родины, не загубившой близкого человека.
Верш «Мать» Сергія Фіксіна чытат Ева Ван:

Тает снег
У солдатской могилы крутой,
Чуть колышит весна
Зажелтевшие вербные почки...

А в далеком селе
Каждый вечер кривою тропой
Ходит старая мать
До крыльца пересвятовской почты.

Раздобудет газету,
Поправит хромые очки

И под медленный шум
Закононого вешнего сада,

Как молитву, читает
Те места — от строки до строки, —
Где героям войны
Обозначены честь и награда.

Сколько смелых людей,
Сколько славных имен перед ней!

О. Восток чытат історичный очерк:

Народы Радянского Союзу одстояли свою свободу і незалежність. Они надальше кручат по дорозі миру и прогресу. День Перемоги то ест едно з найвекшых съвят нашего народу. В тот великий праздник радянскы люде выражают радіст і скорб. Радіст, бо гнескы они сут свободнима господарями в свой країні. Але іх уста, з скорбою о погыбшых, невернувшихся з війны, до гнескы повторяют:

«Вечная Вам Слава!»

І мы, американскы лемкы, добрі памятаме Велику Вітчизняну війну, як бы того ся стало лем вчера, бо найкрасшы сыны і дочкы нашего народу на тім континенті довго очекували можливости оказати поміч народам в Європі побороти лютого врага людства. Многы американскы лемкы проявили героїзм і одвагу на полю битв. Многы із них до гнескы сут активными членами нашей народной організації.

Велике съвяткування Дня Перемоги ест то важном частином дальшого розвитку патріотичных почутів нашего народу в Америці. Оно показуе нашу гордіст і солідарність з тима людьми нашей планеты, кто переміг фашизм. Гнескы мы вспоминаме героїзм радянских, американских і вшиткых людей, котры зробили свій необхідный вклад, жебы гнобителям народа, окупантам чужых земель як найскорше пришол конец.

Пісню «Дорогы» выконуе хор «Карпаты».

Історичный очерк кінчыт чытати Олександр Восток:

Гнесьні обставины, еднак, вымагают од нас і всего прогресивно-го людства готовність обороняти мир. Гнескы, коли радянскый нарід жие мирно і творит нове прекрасне жытя в своїм краю, то реакція зміцнят ненавист з цілю порабощеня і насильства. Рішучіст бороти ся за мир то ест на красша наша дань павшым. Бо треба признати

Американскы лемкы —
учасники боротьбы
з фашизмом

Тимко Феціца

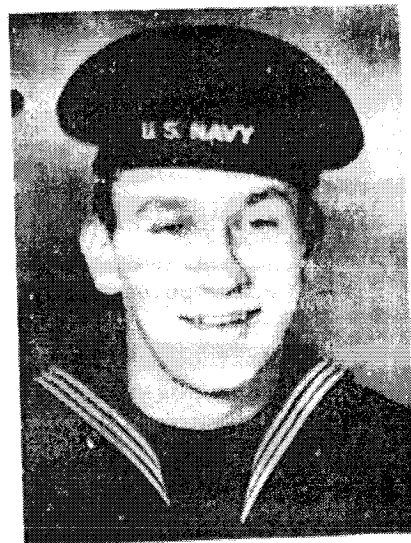
Штефан Крутила

Григорій Гулик

Павло Гулик

Володимир Гулик

Василь Завойский

Иван Порада

Андрій Гулик

Миколай Гулик

Томас Гулик

Иван Гулик

і зрозуміти, же нова війна може зас взойти, але в тот раз она може біты остатньом — термоядерном.

Популярну американску пісню за мир «Вчера вночы приснился мі барз дивный сон» виконує хор «Карпати».

Свій верш «Што таке мир» на англійській бесьіді чытат шести-річна Танечка Восток.

ЛЕМКЫ — БОРЦЫ ПРОТИВ ФАШИЗМУ

З першых днів гітлерівской окупації на Лемковині патріоты зберили зброю, што лышылася од польского войска, організували конспіративны группы. Спочатку боролися поединці і невеликыма загонами — нищили шляхы, рвали телеграфны і телефонны дроты, нападали на поліцейскы дільниці, а Гнатковы Мудраку з Петрушной Волі пощастило з кулемета збити ворожого самолёта.

Німецкы фашысты жорстoko розправлялися з патріотами. Аресты, розстрілы были частым зявиском. Але спротивліня вороговы робилося організованим, всенародным.

Напередодню розвязання войны з Радянским Союзом гестапо загарештувало Михала і Павла Юрковскых зо Ськівртного, Собіна з Бортного, Колдру із Сьвятковой, Сайферта з Баницы, Русинка з Липной, Соболевску з Новиці, Федорка зо Смереківця, Кітика з Мисцовой, Кашика з Петрушой Волі и других іншых лемків, запідозрених в причетности до партизанского руху.

Дост чысленны загоны діяли в селах Клопітниця, Воля Цеклінска, Мисцова, Тилява, Усте Руске, Криниця, Бортне, Святкова, Петруша Воля. Борьба против гітлеровців вела ся плечо-о-плечо з польскыма патріотами. Спільны нарады їхніх керівників з активом Прикарпатя проходили в домі лемків Стефана Пейка в Клопітниці і Михала Доньского в Горлицях.

Ефективно діяв партизанский загін, очолюваний досьвідченим підпільником Григорієм Водзіком. На його рахунку — напады на поліцейскы дільниці в Сенкові, Жмигороді і Устю Рускім, дві ворожы колонны і ешелон з войсковом техніком, што ишол на Всьхідный фронт. Партизаны з Петрушной Волі выратували радянскых войсковоплених з табору у Шебнях. В річницю Великого

Герой-партизан Водзік з єднорічном дочком Гальом.
Фоторепродукція Н. Жылича

Жовтня, 7-го листопада 1941 року, в назначений час партизаны і пленны шмарили ся на табірну охорону, прорвали колючу огорожу і подали ся в ліс. Здоровы бойцы пополняли партизанскы загоны, а ранены лічили ся в лемківскых хыжах Петрушой Волі, Ріпныка і Ванівкы.

Часто одпочывали партизаны в Юстины Мудрак, што жыла поблизу лісу на хуторі коло Петрушой Волі. Провокатор повідомив про того гестапо. 10 жовтня 1942 року фашысты оточили єй хыжу, зробили обшук, але никого не нашли. Шестирічний Василько встиг попередити месників про облаву. Лютуючы од неудачи, німецкы фашысты вышыкували перед хыжом цілу родину: Юстину і дітей — Олену, Марійку і Василька. Під дулом автомата вымагали повісти, де партизаны, і, не отримавшы одповіды, розстрілювали. Коли колейка дошла до Василька, тот плюнув в твар гестаповцю і крикнул: «Гады!» Фашысты підпалили хату і шмарили хлопця живым в оген.

Героічно загынули Григорій Водзік, Тімофій Доньскый, Йоакім Криницькый, Гнатко Мудрак, Василь Ментус і сотки іншых борців проти фашизму.

28 липня 1943 року за доносом провокатора Соколовского было арештовано Михала Доньского, Димитра Перуна, Івана Ромця, Стефана Камінского і других русинів і поляків. Про выратування їх подбали бойовы побратимы. Вночы 9 серпня 1943

року одягнені в німецьку уніформу, вони на автомашинах приїхали в тюрму, знищили охорону і вивезли в'язнів в ліс, де всім видали зброю. То була сміла операція без втрат, яка принесла волю приреченим на смерть.

Наприкінці 1943 року і на початку 1944-го на Лемковині створюються два партизанські загони, укомплектовані переважно з радянських совітських військовоплених, визволених з табору. За якийсь час вони перешли в Чехословаччину і брали активну участь в Словачькому повстанні.

Після визволення Лемковини партизанські загони Володимира Паруцідла, Михала Донського, Павла Юрковського влилися в Радянську Армію і добивали ворога під Віднем і Прагом, на Ельбі і в Берліні.

В листі родичам із фронту еден із воїнів-лемків Михал Бік писав так:

«Гнески, 25 квітня, ми на Ельбі зустріли ся з американцями, і, уяв собі, серед них я зустрічав лемка Джона, а понашому Івана. Од радості ми сміяли ся і плакали. Американці нас вітали як рідних, зробили дуже знімок, який привезу з собою, бо війна скоро скінчиться».

На жаль, мати не увиділа ані знімок, ані сина. Михал загинув в Берліні 7 мая, якраз напередодню довгожданого перемоги.

До кінця другої світової війни бороли ся в складі партизанського загону Медведєва, що діяв під Ровно, Василь Дзямба з Бортного и Семан Карпак з Климківки.

Сотки патріотів з-під Низьких Бескидів за мужність і одвагу, проявлену в боротьбі з фашизмом, удостоєні високих нагород.

Петро Козутов

ПАРТИЗАНИ КЛИЧУТ

(На підставі правдивої події з-під Дуклі)

азивали го Лешко. Він ся ничим не ріжнив од других сільських хлопчиків. Літом пас худобу, косив траву і збіжа, ходив за плугом, що му казали, тото робив. А зимов різав і рубав дярва, приносив воду зо студні, а як юж ниякой роботи му не давали, хтовди волочыв ся он помедже хыжы або деінде.

Він преці юж не малий, близко вісімнадцатка лізе му на карх.

Страх, як Лешко любив коньом їздити. Запряже, бере за ліцы, крикне вйю, гетьта ци вісьта, цмокне для фантазії і їхат аж кін іскри з каменя креще.

Была осінь. Доокола сіріли ся пусты поля. З дерев кінчыли юж опадати жовты листы, а вітер шумів нима по закутинах.

Дорогов тыркотів віз. То Лешко зо своїм няньом їхали до ліса по нерівній дорозі.

Коньом поганяв Лешко, а коло нього сидів няньо. Сонце было ищы не барз високо, як віхали до ліса. Лешко поспішыв до ліса глядати відповідного дерева, а няньо зістав з коньом і возом при дорозі.

Праві годину Лешко ходив по лісі. Заліз в кряча, де были з часу фронту порыты ямы, глядав патронів, обзерав бляшаны, зарджені-лы пушкы по консервах, якісы пообрываны ремені та іншы повоєнні дрантя. Гверовы кулькы ховав до кишені, реміня прібував на міцніст, лем же оно зараз же рвало.

— Юж перегнило,— подумав. Хвилю ищы так лазив, аж дзирк — і під едным кряком мигнув му ся стырчаний зо землі черевік.

— Може ищы добрый,— замручав сам до себе, підышов і шарпнув за черевік. За черевіком вытягнув зо землі цілу ногу, юж сам кісьцяк.

Лешко боязливым не був, але тепер зробило му ся барз страшні, аж здеревянів на хвилю. А далі як не шмарит тот черевік з кісьцяком та на хтікача... Здавало му ся, же з-під землі вылізат вояк і величезныма кроками жене за ним, а своїма косьцястыма ручысками юж, юж хапат го зо заду. І, же лісом вырчыт страшено крик:

— Ты пошто забрав-єс мі ногу? У-у-у, не подарую ті того! У-гу-гу!

Лешко блідый прискакав до воза.

— А тобі што ся стало?— звідуге ся застрашений няньо.

— Нич мі не ест, няню!— застыдав ся свого страху Лешко. Але ногы і варги далі му трясла пропасниця. На вшыткы пытаня вітця нич не хотів одповісти. Старий помручав капку, потім заладували яки-такы дярва і вернули до хыж.

Лешко повечеряв і гнет пішов спати.

Темна і глуха ніч вісіла над селом. Зато в хыжы Лешка зашли дивны дива. Отворыли ся двері і на порозі хтоси пристав.

— Хто там?— хотів крыкнути Лешко, а страх здавив му горло. Познав го зараз. То був кісьцяк в лахманах і без едной ноги. За

ним замиготали якисы іншы кісьцякы і заскреготали, захроботали так дивні. А одзывав ся голос того з переду:

— То мы. Нашы кости розшмарены по горах. Мы ішли на Дуклю выганяти гітлерівску голоту. Мы кров свою ляли за вашу свободу, нас помордували наїздники а ты наш, лемко як і мы, а што робиш? Вырываш нам ноги? Не даруеме ти такой образы! Зараз оддай мі ногу!

— Выкляти го за то!— загучало з-за порога.

— Што ты зачав робити!— мовив далі тот без ноги. Ты преці сын того самого народу, што і мы. В твоїх жылах тече така сама кров, яка і нас пірвала до тых великих чынів, за котры мы навет жытя оддали, а ты, як той дикий зьвір, плюндруеш місця нашого спочынку. Видиш, сила нас гев? Мы тя можеме на вікы проклясты.

— Проклясти го!— загучало з-поза порога.

Лешко аж тепер одзыскав мову і зо страхом забесідував:

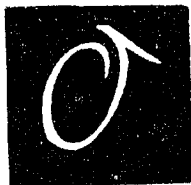
— Выбачте мі. Я лем припадково натрафив на вашы гробы. Я того нияк не хотів. Я покаль жив буду, буду вас памятав і буду шанував тоты ідеї, за які вы погынули.

— Вірыме ті, же правду мовиш. Памятай, жеби о тім не забывав.

— Не забуду!— прырюк урочысто, і ся якраз збудив, мокрый зо страху.

Штефан Верхоляк

БЫТВЫ В КАРПАТАХ

Стрый плуг війны глубоко переорал Лемковину окопами і могилами першой і другой сьвітовых воен.

У вересні 1914 року російскы войска під командуваньом генерала Олексія Брусилова, отримавшы перемогу під Львовом, одтіснили австро-угорську армію до Карпат. Послі жорстоких і кровопролитных боїв 27 листопада было захоплено Дуклю, 1 грудня Бардієв, 2 грудня Новый Санч. В styczні 1915 року атаки з перемінным успіхом дешто стабілізували російско-австрийскый фронт, який проходив вздовж лінії Горлиці, Гладішів, Конечна, Бардієв. Східну Лемковину заняли войска царской Росії, західна залишыла ся під владою Австро-Угорщини.

На допомогу австрийцям прийшла німецка армія. За короткий час Австрія і Німеччына концентрують в горах значно переважаючу по кількості і озброєню армію. Лем в районі Горлиц против трьох російскых дивізій стояло десят австро-німецкых. Весняный наступ почався 2 мая 1915 року. На тридцетикілометровім одтинку Горлиці-Гладішів в атаку на російскы окопы підняла ся стотысячна австро-німецка армія. Російскы войска не змогли вытримати натиску переважаючых сил. Не было поповнення, бракувало не лем военной технікы, а навет патронів. Російскы войска одступили. Події першой половини мая 1915 року на Лемковині стали зворотним пунктом у війні царской Росії з Австро-Угорщином і Німеччыном. Земля, яком прокотився фронт, кривавила ся ранами.

Ішы веце горя принесла Лемковині друге сьвітова війна. Восени 1944 року Радянска Армія вела ту визвольны бої проти фашистов. В серпни фронт был по лінії Ясло, Кросно, Дукля. Разом з радянскыи солдатами боровся з ворогом Перший чехословацкий корпус под командуванням генерала Людвіка Свободы.

На початку жовтня розпочався генеральний наступ радянскых войск і чехословацкого корпусу на Дукельский перевал. Незважаючи на шалений спротив фашистов, які мали вигодны оборонны позиції, 6 жовтня радянскы і чехословацкы войска ступили на територію визволеної од ворога Чехословакии.

Карпато-Дукельска операция — славна сторона в історії другой світової війни. Героїчны радянскы і чехословацкы вояки, зазнаючи величезных жертв, завоювали перехід през Карпати. Каждый кавальчик землі Дукельского перевалу политый кровю визволителів. Монументи на вічну памят полеглих у боях сто тысяч радянскых і десять тысяч чехословацкых воїнів будут все напоминали будучным поколінням, яком ціном здобыто свобода.

На лінії фронту Кросно, Ясло, Жмигород наступ радянскых войск почав ся 15 styczня 1945 року. За кілька днів ціла Лемковина была освобождена од німецко-фашистских окупантів.

Лемки мужньо бороли ся проти фашизму. Соткы їх загынули, воюючи в партизанскых загонах, знищены в катовнях гестапо і концентраційных таборах.

Петро Козутов.

ТАКОГО ЗАБЫВАТИ НЕ МОЖНА

едавно мали 3-ме нараду нафтовиків в Білоруссії. Нарада скінчила ся в п'ятницю, і перед тым, як мы мали порозіжджати ся по цілому краю (а были там люде зо Сибіру, Кавказу, Татарії) хтоси подав таку ідею:

«Зайдеме в суботу водвидіти Хатинь». Вшыткы пристали на тоту пропозицію, і, хоц не близка там дорога, але мы поіхали. Я юж оддавна чув о тім місци людскої трагедії, але николи ище-м там не був.

Х а т и н ь . . .

Марно было бы глядаты того білоруске село навет на найдокладніших мапах. На жадній повоєнній мапі юж не найдете того села, бо оно было зныщене фашыстами 22 марця 1943 року.

Спеціальна команда фашыстів обкружила село. Ани еден житель не міг втечи незауважений. Втогди вшыткых — од малого до старого зогнали до великой шопы. Былы ту і родина Барановских з девятьома дітми і родина Новицких зо семома дітми. Была ту і певно наймолодша в селі мама — 19-річна Віра Ясневич, — она на руках несла сына, котрому лем мынуло 7 неділь. Коли юж вшыткых заперлы в шопі, гітлеровці забили двері, обложыли шопу соломом, полялы бензином и запалили. Величезный сніп огню і дыму підняв ся до неба. В шопі почали давитися од дыму люде, кричали і плакали діти. Хто ище був трохи міцніший, почали ламаты двері й прібувати выдоставати ся з огню. Але тых, кому пощестило ся выдерти з шопы, гітлерівці стріляли за пару кроків.

Так спалены были живыми вшиткы 149 жытелів того невеличкого села. І што навет тепер ище тяжко пережыти — медже нима было 76 дітй.

По скінчынню той жакликой розправы над невинными людьми фашысты пішли по хатах, забрали што ся дало, а село спалили. Они не хотіли зоставити ани едного живого свідка, ани жадного сліду з того села. Так лем за пару годин з географічної мапы на земли білоруской щезло ище едно село.

Но, але то дійсно лем з мапы, а не з людской памяти!

Од того часу слово «Х а т и н ь» понесло на цілый світ гнів, біль і смуток вшыткых зныщених війном сіл, попел тысяч спалених людей.

На щастя, не вшиткы хатынці загинули.

Трое людей — Йосиф Камінський і двое дітй Віктор Желобко-

Пам'ятник жертвам фашизму
в Бабинім Ярі в Києві

вич і Антон Барановський выдостали ся з того пекельного огню. Так стало ся задост справедливости, жебы хоц тоты люде позостали живы, жебы они могли од імени погыбшых цілому світови оповісты правду про звіряче лице фашизму, жебы ище раз напомути «НЕ» війні.

Послухайме їх розповід, як того вшытко было...

...Юж горіла стріха, юж почали падати кроквы і люде, хоц знали, же надворі на них чатуют кулі фашыстів, кинули ся до дверий, выламали їх і хто міг выскочыли з шопы. В заpalенім убранню выскочыла з огню Анна Желобкович. За руку она міцно трымала перестрашеного семилітнього Віктора. През пару метрів од порога ей подкосила куля, она впала і потягнула за собом на землю раненого Віктора. Так пролежав він тихо до ночы коло трупа своей найдорожчой мамы, котра му тепер юж по раз другый подарувала жытя.

З дев'ятих дітей родини Барановських живим залишався лем 12-річний Антон. Як вискочив з вогня, був пострілений в обидві ноги, впав і гітлерівці подумали, що він уже не живе.

Третій свідок той трагедії — Йосиф Камінський. Поранений, обпалений, він потім як уже вшитку стихло, нашов медже трупами своїх односельчан покалічене тіло сина Адама і почув його останні передсмертні слова.

Од того часу минуло уже десятки років. Дуже ся не памятає за так довгий час. Але Хатынь забути не можна!

5 липня 1969 року в дні, коли Білорусія святкувала 25 річницю визволення своєю землею од німецько-фашистських загарбників, на спалениску села було збудовано вражаючої сили меморіал.

Разом з екскурсантами з різних країн, людми, што приїхали за тисячі кілометрів з нашого краю, ідемо до меморіала.

Здалека видиме високий монумент — то стоїть «Непокореный Человек» — трудар, котрий на своїх плечах виніс страшний тягар війни, человек, котрий выдер ся живим з огню.

Його натружені селянські руки, руки, які звикли до тяжкої роботи, руки, котрим тримати косу і плуг, садити дерева — тої руки тепер тримають тіло замордованого сина.

Не можна спокійно читати слова, написані на білому мармурі «Венца памяти».

То сут слова до Вас, до Тебе, до мене, до нас вшитких:

«Люде добры, памятайте: любили мы жыть і Вітчизну і Вас, дороги. Мы згоріли живими в огні. Наша просьба до вшитких: не жалей і смуток обернут ся в сміливість вашу і силу, жебы могли вы утвердiti навекы мир і спокій на землі. Жебы од гнеска нигде і ніколи в пожарах жыть не вмерало!»

Ідемо далі вздовж того місця, де колись была сільська дорога. На місці кожного з 26 спалених домів лжыт, так, як бы перый ряд зруба. Лем тот зруб зроблений не з дерева, а з мертвого бетону. Посеред квадрата стоїть комин, як то звичайні бывають на спалениску. На самім верху комина — дзвін.

Серце німе од болю, як помислиш, що уже ніколи не запахне димом з коминів, коли печуть в печу хліб, ніколи ніхто не почує на тій сільській улиці дитячого сміху.

Нараз стаємо перед таким, од чого кров морозить в жилах. З історії знаємо, що на світі є кілька місць, де загинули сотки, нават тисячі людей: то є і чеська Лідице і французський Орадур. Але таке, я знаю напевно, вы не увидите нигде: ту єдиною місце на цілому світі, де є «Цмынтар сел».

Прошу Вас, перестаньте на хвилю читати і ще раз вдумайте ся в тоті страшні слова! Могила, цмынтар не єдного человека, не родинный склеп, а цмынтар 186 сел одразу.

Страшно подумати, а як то было пережити? А в кождім тім селі мешкали сотки, тисячі людей. В бетонові плити вмуровані 186 урн з землею і попелом, привезених зо сел, котрі были спалені разом з людьми живими.

Дорога по тім меморіалі кінчить ся коло Вічного вогню, — свідка того, що памяє народна — вічна.

Хатынь навечно залишаєть ся в серці кожного, хто видіє тот меморіал.

Наоколо себе выджу і старих і молодых. Тыша і спокій.

І серед той тишины чуємо, як бе дзвін, єден, другий, а за ним вшиткі 26 дзвонів на комнах.

Хатынь будыт совіст своіма дзвонами,

Хатынь напымнат,

Хатынь кличе:

«Люде, памятайте! Не можна допустити, жебы таке ся могло даколи повторити!

Бережте мир!»

Олег Оршак

КАВАЛЕР АМЕРИКАНСКОГО ОРДЕНА

а Кіровоградщині (Центральна Україна) є село Верблюжка. Ту 1906 року народився Терентій Уманський. Родиче завчасу привчали сина, як і інших восьмеро дітей до хліборобської праці. А виріс із хлопця прославлений воєначальник, ратний подвиг якого держава одзначала найвищим нагородом, присвоївши йому звання Героя Радянського Союзу.

Коли 1941 року фашистські полчища посунули на радянську землю, молодий офіцер прошов перше випробування вогнем. Під Гомелем, в Білорусії, в єднім з боїв загинув командир полку, і Терентій Уманський очолив бійців.

І ківко тяжких кілометрів прошов він одтовди фронтовими дорогами. Обороняв Москву. В численних кровопролитних боях він виявляв командирську кмітливість, уміння оперативно оцінити обста-

новку і прийняти єдино правильне рішення. Терентій Уманський був во всім прикладом для бійців. Він вселяв в воїнів спокій, надійність, отвагу духу, в яким би скрутнім становиску не перебував його полк.

Героїзм радянських бійців, особиста одвага молодого командира Уманського, були відомими і викликали захоплення союзників по антигітлерівській коаліції. Товдишний президент Сполучених Штатів Америки Франклін Рузвельт вручив Терентію Уманському американський військовий орден. В посвідченню до нагороди посол США в Радянському Союзі Стендлі писав: «Од імени Президента Сполучених Штатів Америки мам надзвичайне задоволення вручити підполковнику Терентію Хомичу Уманському Хрест за бойові заслуги Армії Сполучених Штатів на визнання його виняткового героїзму і одваги, виявлених на поли бою на радянсько-німецькім фронті против нашого спільного ворога — гітлерівської Німеччини».

Літом 1943 року на Курській дузі (в великій битві з фашыстськыма загарбниками в районі російських міст Курска і Орла) тота нагорода была вручена. Там же Терентій Уманський був призначений командиром 240 стрілецької дивізії.

Розпочався переможный літній наступ Червоної Армії. Їй части, ламаючи опір фашыстів, восени вышли до Дніпра.

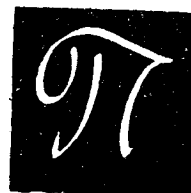
Воїни 240 стрілецької дивізії під командуваньом Терентія Уманського вышли до Дніпра в 25 кілометрах північніше Києва в ніч з 24 на 25 вересня 1943 року. В ніч на 27 жовтня они форсували Дніпро, захопивши невеликий плацдарм, што займав кус веце ста квадратних кілометрів, утримали його під шаленим огнем гітлерівців і, подолавшы ворожы укріплення, розвинули наступ.

За успішне проведення важної операції на Дніпрі Терентію Уманському Указом Президії Верховної Ради СРСР од 29 жовтня 1943 року присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Послі звизволення Києва 240 стрілецька дивізія під командуваньом Уманського вела наступальны бої на території Правобережної України, в Румунії, Угорщині, Чехословачії. День Перемоги герой встріл з совоїма воїнами під Прагом.

Про минулы запеклы бої з гітлерівцями, про подвиги радянських воїнів в роки другой світової війны розповідат гнеска для молодежи генерал-майор в одставці Терентій Уманський. Ветерен війны бере активну участь в громадськім жытю. Він єст почетным громадянином штырьох українських міст, єдного молдавського і штырьох чехословацких.

МАРШАЛ ГЕОРГІЙ ЖУКОВ

очаток мая 1945 року. Німецький фашызм, што залив ріками крови Европу, агонізує. Цілий світ знат: остатня фортеця гітлерівської обороны — Берлін — повністю в руках Радянської Армії. Над рейхстагом, символізуючы перемогу, майорит червений прапор.

Історичну побіду Радянської Армії і армій союзників (США, Англії і Франції) належно скріпити підписаньом акта про повну і безговорочну капітуляцію збройных сил гітлерівської Німеччыны. Очолити радянську делегацію, уповноважену прийняти капітуляцію, уряд СРСР доручыл видатному полководцеві другой світової війны маршалу Георгію Жукову. Йому доручили тіж быти головою на конференції по прийнятю капітуляції. Послі того, як акт про капітуляцію підписали представники гітлерівського верховного командування, свої назвиска під тим історичным документом поставили представники Верховного Головнокомандування Радянського Союзу, Верховного командування Великобританії, США і Франції.

Першым поставив свій підпис маршал Жуков.

Высока чест, виявлена маршалу Георгію Жукову, была признаньом його великих заслуг перед Радянськом Армієм, перед цілим радянським народом, єст належном оцінком його вкладу в розгром фашызму.

Свої мемуары «Воспоминания и размышления», написаны в остатні роки жытя, маршал Георгій Жуков посвятил радянському солдатові. Він і сам починав свою військову біографію солдатом. Він залишыл ся ним — мужным, прямим, суровым и самоодданным — і товды, коли керував діями великих войск.

...Маршал Георгій Жуков народився 19 листопада 1896 року в селі Стрілківці Калузькой (Росія) в селянській родині. З раних років познав працю хлібороба, підростком попав до Москвы, где вивчыл кушнірське ремесло.

Коли почала ся перша світова війна, Георгія Жукова было мобілізовано до армії. Він бере участь в боях, виявляючы храбріст. Свідчат про того, зокрема, два Георгієвскы кресты — найвысша солдатська нагорода в царській російській армії.

Послі Жовтневої революції 1917 року Георгій Жуков поступат до Червоної Армії. Він воює на Вхідньом, Західньом и Південном фронтах против ворожых войск, які прагнули подавити

Маршал Г. Жуков

народну революцію силою. Коли закінчила ся громадянська війна (1918—1920 рр.), Георгій Жуков был командиром кавалерийского ескадрону.

В мирный час молодой талантливый командир упорно вчит ся, познає войскову науку. Він стає командиром дивізії, потім — командиром корпусу. Части і зеднання, якими командує Георгій Жуков, одзначають ся одмінном бойовом выучком, высоким моральным духом і строгим дисципліном. Вліті 1938 року Георгія Жукова призначають командуючим Білоруским Спеціальным войсковым округом.

То был неспокойный час. Одчувало ся передгрозя новой війны. На заході нарощував мускулы вермахт — войскова машина німецького фашизму. На сході наберала сили імперіалістична Японія. Вліті 1939 року она розпочала агресію против Монгольской Народной Республики.

Радянский уряд послав на допомогу монгольскому народо-

Підписання акта
о беззастережній капітуляції гітлерівської Німеччини

вої войска. На чолі їх стояв генерал Георгій Жуков. Під його командуваньом радянськi і монгольськi воїни блискучо перевели операцію по оточенню і розгрому великого угруповання японських інтервенціоністських войск в районі ріки Халхін-Гол. За тоту перемогу Георгію Жукову присвоїли звання Героя Радянського Союзу — найвысшой в СРСР одзнакы, якої він был удостоєний штырі разы.

Особливо яскраво розкрыв ся войсковый талант Георгія Жукова в рокы Великой Вітчизняной війны (1941—1945.). Верховне Головнокомандування направляє полководця на найтруднішы ділянкы боїв. З його іменом повязаны оборона Ленінграда в 1941 році, переможны бої під Москвом взимі того же року. То він координував дії фронтів в історичній Сталінградській битві, в боях на Курській дузі, за Дніпро.

В остатній період війны маршал Георгій Жуков командував войсками Першого Білорусского фронту, які вызволяли Польщу, воювали на території Німеччини и разом з войсками Першого Українського фронту штурмом взяли Берлін.

Крупны операції Радянської Армії, в розробці і проведенню яких брав участ маршал Георгій Жуков, нищили фашистськi армії. Він умів, прутко оцінивши обстановку, вірно выбрати напрям головного удару, зосередити на ньом огромны силы и засобы, діяти рішучо, прутко и несподівано для ворога. Авторитет

маршала Жукова в войсках был надзвичайно высоким. Солдаты вірили: где Жуков — там і перемога.

В мирный час маршал Жуков командував групом радянских войск в Німеччині, войсками Одесского и Уральського войсковых округів, был заступником міністра і міністром обороны СРСР.

Уславленный маршал помер 18 червця 1974 року. Його прах поховано в Москві, в Кремлівській стіні.

ПРАВДИВА ІСТОРІЯ ЯЛТИНСКОЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

Істория знає немало подій, што были ареном борбы медже силами демократії і реакції. До них належыт и Ялтинска конференция керівників держав антигитлерівской коаліції, котра стала кульмінаційом політычного, економічного і войскового співробітництва СРСР, США і Великобританії в борбі проти країн фашыстского блоку. На стрічках «великой тройкы» была засвідчена можливіст і ефективніст погоджених дій держав з ріжним суспільно-політычным укладом, закладена політычна основа послівоенного міжнародно-правого устрою в світі.

Єднак гнеска, през понад 40 років, імперіалістычны кола не одказуються од спроб «перегляду» рішень, прынятих в Ялті.

Чогосы правдыви події не такой юж і далекої історії тлумачат ся зараз інакше.

Конференция odbyла ся 4—11 лютого 1945 р. в часі побідоносного наступления Червеной Армії в Європі. Ціль другої (послі Тегерану) стрічы Й. Сталіна, Ф. Рузвельта і У. Черчілля было не лем скоординувати войсковы пляны союзників для забезпечення остаточного розгрому фашыстской Німеччыны, але і прийняти важлывы рішення з політычных пытань, котры послужыли базом повоенного мирного існування. Ведуча роль СРСР в антигитлерівській коаліції забезпечыла прогресывный, демократычный характер Ялтинских угод, котры реально одображувалы тоты величезны зміны на европейскім контыненті, што стали ся послі розгрому фашызма, захыщали будуще світу од нової війны.

В Ялті керівники держав антигитлерівской коаліції визначыли умови беззастережной капітуляції Німеччыны, рішыли скликати конференцією Об'єднаних Наций по створенню міжнародной орга-

нізації безпеки, а також прийняти «Декларацію о визволеной Європі» і спеціальны постановы о будущый устрій Польщы і Югославії, досягли згоды, што передбачала вступ СРСР у войну против мілітаристской Японії. Стріча в Кримі, як визначало ся в документах конференції, підтвердила, што «лем пры триваючім і зростаючім співробітництві і взаєморозуміню медже нашыма трьома країнами і медже вшыткыма миролюбивыми народами може быти реалізоване найвище устремління людей — міцный і довготривалый мир...».

Історичны резолюції Кримской конференції безпосередно стосували ся і проблем, повязаних з будучым українского народа. На стрічы «великой тройкы» было, зокрема, рішено пытаня про участ України в Організації Об'єднаних Наций.

Незважаючи на спробы західных держав перешкодити або одтягнути вирішення участі Української РСР и Білоруской РСР в установчій конференції Організації Об'єднаних Наций, радянска дипломатия домогла ся прийнятия пропозицій о визнаню їх повноправныма країнами-засновниками міжнародной організації безпеки.

Того рішыння засвідчыло, же головны західны державы розуміют справжню ціну велького внеску українского і білоруского народів в борбу проти фашызму. В Ялті, зрештом, був покладений край довгому невизнаню Англієв і США воззеднання західно-українских земель з Радянском Україном. «Велька тройка» прийняла радянску пропозицію штодо східной граніці Польщы, таким чыном юридично визнала історычный факт повернення українских земель в прадавны етнографічны граніці України.

На міжнародну арену першый раз вышла Українска Радянска Соціалістычна Республика — суверенна держава вільного українского народу, рівна серед рівных республик Союзу РСР.

Гнеска агресивны кола Заходу, мілітаристы, реваншысты і українскы буржуазны націоналісты прібуют закреслыти тот, чи не найголовніший урок другой світової війны. Ухвала конференції в Ялті — приклад реалізму і конструктивного підходу до розв'язання найскладніших проблем сучасности, хоц певны впливовы імперіалістычны сылы воліли бы на свій кшталт перекроїти єї важлывы політычны досягнення. Під гаслом «ревізії» Ялты фальсифікують ся соціально-політычны зміны, што odbyли ся послі війны в Європі і в цілім світі, послі розгрому фашызма. Зухвалым випадом ворогів миру было недавне внесення до конгреса США законопроекту о «перегляді» або і «одмові» од рішень Ялтинской конференції.

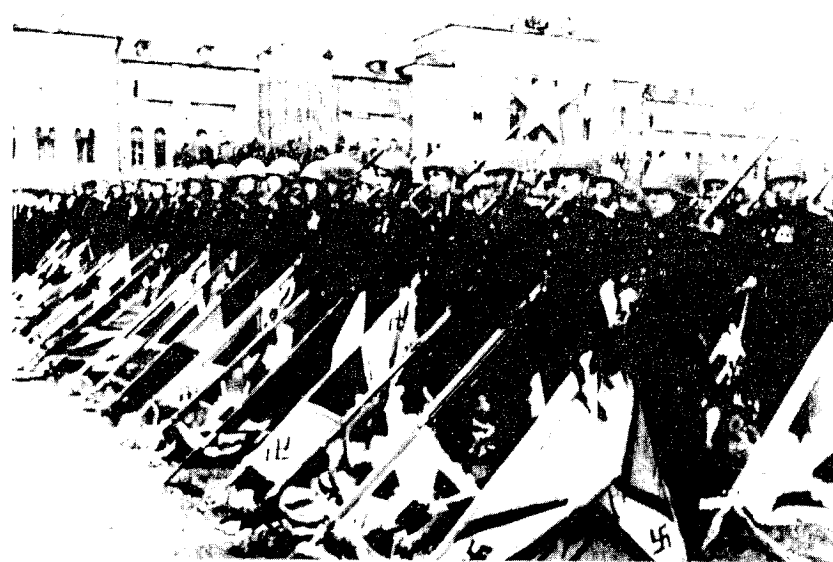
Ідеологічні провокації направлені на перекручення ялтинських рішень, фальшування тогочасних і сьогоденних задач зовнішньої політики СРСР. Реакційні історики не лем ігнорують реальну обстановку, яка зложыла ся в результаті війни і повоенного розвитку, але і прібують применшты внесок радянских народів у розгром нацистской Німеччыны, закликают до «реваншу» і переміны границ в Європі. В той брудной роботі ім помагают українскы буржуазны націоналісты, хоц вшыткы знають, же якраз оны выступали в ганебній ролі прислужныків фашыстам, які поневолювали українскый народ.

У нинішной барз крытичной міжнародной ситуації Радянський Союз заклькат західных політыків до тверезости, жебы ся рахували з історичными і політычними реальностями і результатами другої світової війны. Ялтинска, а потім Потсдамска конференції, зрештом, зложылы важливый фундамент будовы мирного повоенного житя, в якому жиєме і по ден нинішний. Руйнувати тот фундамент — означат фактычно прокладати дорогу до новой, найстрашнішої війны в історії людскости.

УРОКЫ ДРУГОЙ СВІТОВОЙ ВІЙНЫ

1945 рік навічно зостане в анналах історії. 8 мая было підписано акт о беззастережну капітуляцію фашыстской Німеччыны. Закінчила ся друга світова війна. Радянський народ одстояв незалежність і свободу своєї Вітчизны. Разом з США, Канадом, іншыма країнами антигітлерівской коаліції задав нищівного удару блоку агресивных імперіалістичных держав. Была ліквідувана загроза фашыстского поневоління людства, насамперед народів Європы. В тім і полягат величезна заслуга Радянського Союзу перед народами цілого світу, перед будущым.

Радянський народ не лем одстояв завоювання соціалізму, а своєю перемогом перекреслив плани імперіалістов, вніос докорінны зміны в співвідношыння сил на світовій арені, зложыв основы для інтенсивного зростання сил демократії і соціалізму, котры досягли вельчезных успіхів за 40 післявоєнних літ. Од світової капіталістичной системы одышов ряд країн, што мають велику територію, многомільйонны народы і великы матеріальны ресурси. Гнеска світова соціалістична система переконливо демонструє перед народами свої здобутки, розквіт економікы і культуры.

Парад Перемоги на Красній Площі в Москві
24 червця 1945 р.

Перемога Радянського Союзу прискорила розвиток національно-визвольного руху в Азії, Африці і Латинській Америці, сприяла розпаду колоніальної системи імперіалізму, який розпочав ся послі Великої Жовтневої соціалістичной революції 1917 року. Національно-визвольний рух розбив створювану віками колоніальну систему і вивів пригноблены народы на дорогу самостійного національного і державного розвитку. З 1945 року до кінця 70-х років колоніальне панування было ліквідуване більше як у 100 країнах.

Перемога соціалізму у другій світовій війні спричинила ся до зростання світового комуністичного і робітничого руху, посилення впливу на народны маси комуністичных і робітничых партій. На фронті комуністы проявили себе мужественными борцами з фашызмом, они были організаторами і керівниками збройного опору німецько-фашыстским загарбникам. У ряді країн Західної Європы і Азії комуністичны партії наприкінці війны были юж могутьом політычном силом, котра істотно впливала на політычний розвиток своїх країн. О авторитеті комуністичных партій свідчыт стрімке зростання кількості їх членів. Если в 1939 році в рядах комуністичных і робітничых партій нарахувало 4 мільйони комуністів, то в 1945 році їх кількість сягнула почти 70 мільйонов.

Радянський Союз, як знаємо, брав активну участ у створеню

Серпен 1945 р. Представники військ СРСР, США, Франції і Великобританії в Берліні

антигітлерівської коаліції, йому належить та провідна роль. Досвід воєнних років свідчить про можливість співробітництва країн з різним суспільним ладом у боротьбі проти агресії, в ім'я миру і безпеки між народами.

Вирішальна роль Радянського Союзу в перемозі над фашистським блоком держав виявилася насамперед в тому, що на радянсько-німецькому фронті були вщент розгромлені основні сили фашистської Німеччини і її союзників. Якраз той фронт був головним в другій світовій війні протягом 1941-1945 років. Тут ся розгортали вирішальні битви, тут була знищена основна частина живої сили і бойової техніки ворога. На радянсько-німецькому фронті були взяті в полон, знищені або розбиті Збройними Силами СРСР 607 ворожих дивізій, з них 507 німецьких, а на фронтах Західної Європи, Північної Африки та Італії, де воювали союзники — США і Англія — 172 ворожих дивізій. Серйозну

Плакати, виконані піонерами Артеку, присвячені боротьбі за мир і дружбу дітей планети

поразку Червоної Армії завдала милітаристській Японії, розгромивши ядро японських сухопутних сил — Квантунську армію.

Перемога у Великій Вітчизняній війні була здобута ціною величезних людських жертв: 20 мільйонів радянських людей загинули в той страшний час. Таких жертв не знала жодна країна світу.

Радянські люди високо цінують і завжди визнають внесок вшитих народів у перемогу над спільним ворогом. Водночас вони спростовують намагання буржуазних політиків і ідеологів фальсифікувати історію другої світової війни, применшити роль Радянського Союзу в розгромі фашизму.

Представники вшитих національностей країни проявили масовий героїзм на фронті, воювали з ворогом у його тылу, героїчно трудилися на фабриках, полях, роблячи свій посильний внесок у перемогу. В основі подвигу була одданість радянських людей своїй Батьківщині, поширення пролетарського інтернаціоналізму.

Непересічне історичне значіння мають уроки Великої Вітчизняної війни. Головний з них полягає в тому, що проти війни треба боротися поки що вона ще не почала. Же війна — то спільне лихо, же то трагедія для всього людства.

Сьпіванкы

Повільно

Ой верше мій, верше, мій зе_ ле_ ний
вер_ ше, юж мі так не бу_ де, юж мі так не бу_ де,
як мі би_ ло пер_ ше. // пер_ ше.

ОЙ ВЕРШЕ МІЙ, ВЕРШЕ

Ой верше мій, верше.
Мій зелений верше.
Юж мі так не буде, (2) *Двічі*
Як мі було перше.

Бо перше мі було,
Барз добрі мі було,
Од своей мамичкы (2) *Двічі*
Не ходити було.

Не ходити було
Горами, стежками,
Не любити хлопців (2) *Двічі*
З чорними очами.

Не ходити було,
Кади я ходила,
Не любити було, (2) *Двічі*
Кого я любила.

Помірно

Ой и_ шов я през ліс, през лі_ щин_ ну,
стрі_ тив я там мо_ ло_ ду дів_ чи_ ну, стрі_ тив я там
мо_ ло_ ду дів_ чи_ ну. Гей - а - гей.

ОЙ ИШОВ Я ПРЕЗ ЛІС, ПРЕЗ ЛІЩИНУ

Ой ишов я през ліс, през ліщину, (2)
Стрітив я там молоду дівчину. (2)
Гей-а-гей.

Ой дівчино личка румяного, (2)
Переночуй мене молодого! (2)
Гей-а-гей.

Я бы тебе переночувала, (2)
Кобы я ся зрады не бояла. (2)
Гей-а-гей.

Не бій же ся зраджыня мойого, (2)
Не зрадив я на світі нікого. (2)
Гей-а-гей.

Ани кін мій стайні не престоїт, (2)
Ани зброя клинків не поломит, (2)
Гей-а-гей.

Спит си козак, спит си молоденький, (2)
Пробудив ся — та юж ден біленький. (2)
Гей-а-гей.

Ой дівчино, яка ты зрадлива, (2)
Што ты мене рано не збудила. (2)
Гей-а-гей.

Ой зато я тебе не збудила, (2)
Бо я тебе вірно полюбила. (2)
Гей-а-гей.

А Я СВОЮ ТЕРЕЗУ

А я свою Терезу
До Пряшова — червена ружа,
Дробна фіялка, — одвезу.

А як буде дорого,
Продам я тя — червена ружа,
Дробна фіялка, — небого.

А як буде за туньо,
Підеш домів — червена ружа,
Дробна фіялка, — газдыньо.

КРАКІВСКА ШЫНКАРКА

Краківська шынкарка
Пиво несе, (3)
Лемківські воячки, напийте се!
Гей, ля, тріля, напийте се.

Мыслиш, шынкарочко,
Же я малый. (3)
Лем мі, качмаречко, пива налий.
Гей, ля, тріля, пива налий.

А я собі воячок
Пінязь мам дос. (3)
Я тобі заплачу, як єден влос.
Гей, ля, тріля, як єден влос.
Гей, ля, тріля, як єден влос.

Карпати: гори наші милі

УНІКАЛЬНА СКАРБНИЦЯ ПРИРОДИ

продовж території Радянського Союзу, Чехословачії, Угорщини, Польщі й Румунії пролягають гори Карпати — чудо природи, унікальна скарбниця фауни і флори, едно з найпрекрасніших місцин Європи. Карпати займають більше як шістнадцяту частку території України. Розташовані вони в межах штирьох областей республіки — Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької.

В уяві кожного Карпати неодмінно асоціюють ся з прекрасними краєвидами, неповторними місцями для відпочинку, знаменитими співанками, творами народних умільців... Але ище більшого значіння набувають они і як своєрідна наукова лабораторія, рідкісний куточок, де природа зберігат ся недоторканою, у своїм первозданнім вигляді. Карпатські надра гнеська інтенсивно розробляють ся, лем за єдною обов'язковою умовою, же господарські роботи не зададуть шкоди тому рідкісному «музейови природи».

Лісовий фонд Українських Карпат виносить понад 40 відсотків загального зеленого скарбу України. Майже кождий другий вид рослинного світу республіки можна однайти в тих горах. У передгір'ях шумять буйнолистом густі мішані ліси, які чим вище, тим одноріднішими стають, витворюючи ся із чисто гірських порід — смерек, буків, ялиц. А ищи вище тягнут ся чагарі з ялівця, гірської сосни, рододендрона, што переходять у полонины близнята широколісних альпійських лук.

Особливо цікавий рослинний світ в Чорногорах — наймогутнішом гірском хребті Українських Карпат, де находит ся найвища вершина в республіці — Говерла (2061 метр над рівнем моря). Ту, у дос суворому кліматі, як нигде, виразно зберегли ся сліди древнього періоду історії нашої планети — льодовикового: кари, вали, холодні высокогірні озера з дивовижно прозорими водами. На берегах їх і дотепер роснуть арктичні рослини, які можна стрінуты, окрім тих місцин, лем в полярній та тундровій частині Радянського Союзу.

А в цілому карпатський клімат помірно континентальний, з відносно теплом зимою (середня температура — мінус 4-10

Пасуть ся вівці на полонині

стопнів), з прохолодним, негорячим літом. Прикметною ознакою карпатського клімату є те, што то район з найбільшом кількістю опадів на Україні. Щедри дощі, а і сніги, што тануть навесні, живлять многи гірські потічки, які стрімко збігаючи зо схилів, несуть свої води до басейнів великих рік.

За водними ресурсами Радянський Союз посідає друге місце в світі (після Бразилії), і немала частка в тому карпатських річок, яких, повічме, лем на Івано-Франківщині налічують понад сім тисяч. Они, як правило, мають вельми поетичні назви: Быстриця, Любешка, Красна, Черемош, Доброводка, Береза, Молода... На південних схилах Українських Карпат бере початок притока Дунаю — Тиса, на північних — оспіваний в сотнях співанок і вершів Дністер.

Річки тоты багаті на рибу. Дос повісти же з 112 єї видів, што водяться в українських водоймах, 53 «мешкають» в карпатських скороплинах. Споміж них декілька цінних, а то і рідкісних: форель, харіус, лосось дунайський, мінога, стерлядь... Тваринний світ Карпат дуже розмаїтий: в лісах й на луках стрічаються звірі што майже зникли в інших європейських лісах — медведі і дики коты, рисі і куниці, олені і серны... Стада диких свиней, не звертаючи штонайменшій уваги на людей, спокійно прогулюють ся по місцевих лісах.

Єдною з найяскравіших вражінь од Карпат — їх краєвиди, зокрема знаменити «Скалы Довбуша», котры оголошені памятком природи республіканського значіння и взяті сут під охорону держави (площа того єдного з карпатських заповідників — понад 100 гектарів). Суворы, причудливої форми скелы з глыбокыма печерами, студеныма копанками, вкриты тьмяным килимом пралісу, кличут до себе людий зо вшыткых куточків Радянського Союзу. Треба зазначити же ту бывають не лем туристи і ентузіасти альпінізму, Карпати сут єдним з найпопулярніших місць оздоровління і одпочынку.

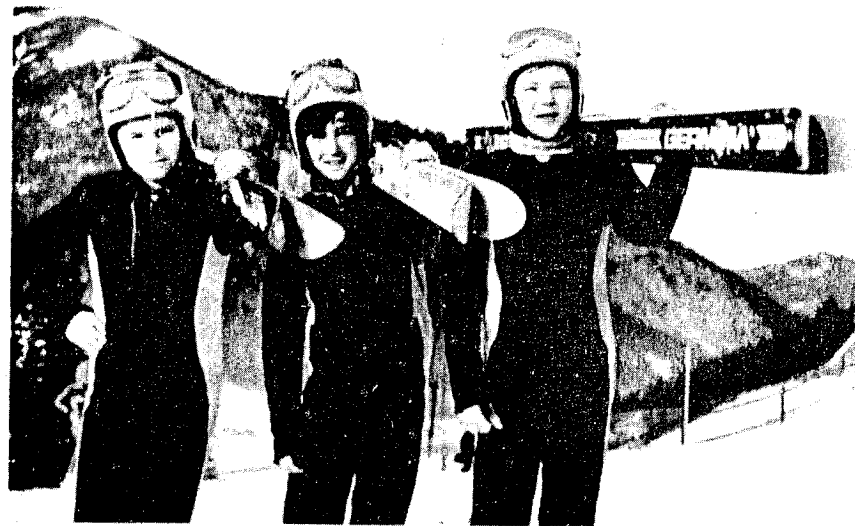
Направду невычерпны богатства карпатських надр. Оны зберігають важливы для розвитку народного господарства поклады нафты, газу, солі, сірки, каоліну, мінеральных добрив, горючых сланців, поліметалів... Більшість тых неоціненных родовищ розвіданы і взяты до выкорыстання після воззеднання західноукраїнського краю (1939 рік) і Закарпатської України (червец 1945 року) з Радянськом Україном. Деякы з тотых богатств розробляють ся промислово од давна — як, до прикладу, борыславська нафта. Гнеска масштабы ей выдобывання зросли в кільканайцет разів. Побыт, умовы праці прикарпатських нафтовиків, нужденіє їх жытя на рубежі ХІХ—ХХ століть виразні описане класиком української літературы Иваном Франком. Гнеска їх внуку і правнуку выдobyвають нафту з допомогою найновішої технікы, їх праця высоко оплачує ся державом.

Рациональному выкорыстанню природных ресурсів Карпат, збереженню їх первозданності Радянська держава надає великого значіння. (В 1976—1980 роках на охорону природи з державного бюджету СРСР было затрачено II мільярдів карбованців; ище більша сума виділена на 1981—1985 роки). Учены розробили довгострокову природоохоронну програму «Карпаты», котра обєднала зусилья зоологів, ботаніків, гідрологів, геологів з II академічних і галузьовых науковых установ Києва, Львова, Ужгорода, Чернівців, Тернополя. Значна частина роботы припадат на Львівське оддіління Інституту ботанікы Академії наук України. Чи не наймасштабнішим з посеред заплануваных заходів є створеня Державного національного парку на північних склонах Карпат, де гнеска веде ся велика дослідницька робота. Найближчыма рокамы на Україні буде створено ище два національны парки — Шацькый на Волині і Гомольшанський в Харківській області.

Што являють собом такы заповідники? Они зберігають природны ділянкы в первіснім їх вигляді, служат сховищами генетичного

Краєвид Гоперлы

Юны нартаре Я. Чыжык, І. Скорецкий, С. Стельмашук в гірськім селищу Ворохта в Карпатах

фонду рослинного і тваринного світу, своєрідним барометром, який фіксує рівень і наслідки стосунків людини з природою; вони мають велику наукову цінність, є базою для різних наукових досліджень. На території заповідників заборонено господарську діяльність, полювання.

«Най Карпати милують око наших нащадкам, най їх багатства служать ще будущим поколінням людей!» Так лаконічно визначають ціль програми «Карпати», котра вже принесла значний ефект.

СМЕРЕКА

мерека — багаторічне вічнозелене хвойне дерево з родини соснових. Вона є своєрідним окрасом карпатських лісів. Смерека виростає до 25—40 метрів висоти, має конусоподібну густу крону, грубий стовбур, покритий шаром або червуватобурим шкарупком-кором. Хвоя її коротка, шорстка, колюча, штиріграна, блищача. Вона покриває гілочки поодинокими і зберігаються на них продовж 5—9 років.

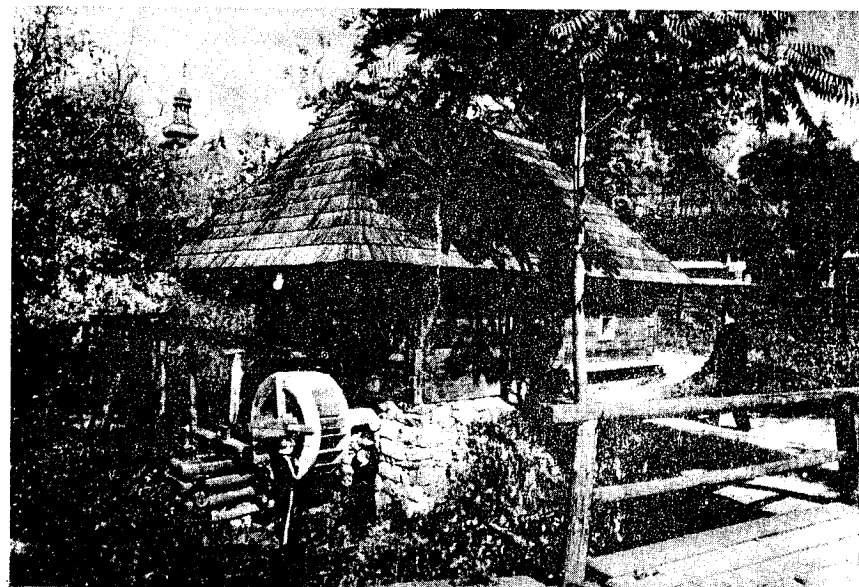
Квітне мерека в травні. Шашечки червоноваті, зеленоваті або малинові. Їх дозрілі насіння — буроватого кольору з ясно-коричневими крильцями, добре розносяться вітром. Для того в Карпатах раніше ліси самовисаджувалися. Смерека — тіньовитривала, вологолюбива рослина, яка має унікальні лікарські і медоносні властивості. Сировину з неї застосовують при будівельній, деревообробній, целюлозно-паперовій і інших галузях промисловості.

Смерека — аборигенне дерево Карпат. Окремі місця того релікту охороняють як державою. Так, на території Карпатського державного заповідника в Угольсько-Широколужанському масиві є нерушані праліси, надзвичайно цінні для науки. Тут представлені майже всі види середньогірської і гірської карпатської дендрофлори, серед яких — мерека звичайна.

Український письменник з Лемковини Дмитро Бедзик в перших рядках роману «Украдені гори» пише: «...сині смерекові гори затягнуло холодним млою». Вони — невіддільна частина мальовничого пейзажу землі з-під Низьких Бескидів, од річки Сану до Попрадської долини. Якраз такими горами найчастіше виділи і гніска згадують лемки.

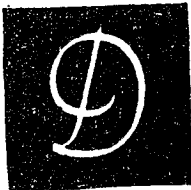

В сосновому лісі в урочищі Бегач на Чернігівщині (УРСР) у піонерському таборі «Будівельник» щоліта відпочивають понад 600 дітей. До їх послуг зручні спальні корпуси, ідеальні, спортивні майданчики і інше.

Водяний млин з села Колочава (Закарпаття) кінця XIX ст. Музей народної архітектури в Ужгороді

ГРИБЫ КАРПАТСЬКИХ ЛІСІВ

о особливо цінних грибів належыт білий. Много їх росне в смерекових лісах, особливо під крысла-тыма молодыма деревами. В карпатських горах білы грибы стрічають ся до висоты тысяча метрів над рівнем моря, на схилах різної крутости, уздовж просік, старих лісових доріг і стежок, в місцях, де трава не росне, а лем зелений мох. В середньому з гектара збирають по 300—400 кильограмів білого гриба смерековой формы.

Дібровы (груды) — то листяны лісы, што займають найродючі-шы землі. Там роснут голубінкы, опенькы, синякы. Бук, ялиця — переважають у дібровах. Того білий гриб ту має ялинову форму.

Маслюкы «облюбовали» сой полонины. Щедры їх урожаї бывають на другый альбо третій ден після дощу. Навет незначны опады ци великы росе і мгла спричиняють ся до появи маслюків.

Барз рясно родят підпенькы. До найбарже поширених належат тыж лисичкы. Стрычають ся здебільша в дібровах, на галявинах, вздовж просік. Добрі продоносят они в смерекових и дубовых лісах. Лисичкы менше од інших грибів пошкоджуют ся комахами, слимаками.

В умовах Карпат урожайніст рыжыка значно выща, чым на рівнинній території України. Росне він наприкінці літа і восены.

Загалом килькіст вшиткых видів їстивных грибів, што зростають в лісах республікы неурожайного року выносят до 50 тисяч тонн, а в урожайный — 500 тисяч тонн.

ТВАРИННИЙ СВІТ КАРПАТ

природа Карпатского краю навдивовиж богата й розмаїта. Ту ся зберегли і до нас місцины, де світ рослин і тварин постає в своїй первісности, нібы і не змінив ся з прадавних епох. Немало представників карпатской флоры і фауны сут реліктовы, а для того становлят значный інтерес для науковців, — причом для вирішыння не лем узкорегіональных проблем, а і пытань розвитку жытя на цілій планеті.

Бівше половины вшиткых видів тварин, характерных для українской природы, жыють в Карпатах. Відомости о різних «меш-

канцях» карпатських лісів і лук подають ище стародавны літописці Х—ХІ століть, часом при описі бучных князівських полювань, на якы зіжджали ся соткы вельможных мысливців, котры, як знате, дбали лем о своє власне задоволенія і николи їх не занимало сох-раніня тварин чи їх примножыня. Під час таких полювань гынуло много звірів. Знаме же, ище в середині ХІІ сторіча олені были поширены і в лісостеповых смугах Передкарпатя, та, ратуючы ся од выниціня, змушены были переселяти ся в гірскы пралісы, де людям достати ся было тяжко. Ясні же недоступніст тых глухых карпатських закутків і спричинила ся до того, што там сохранила ся унікальна природа.

Не менше хыжацкых і бездумных было одношыня до карпатской звірины і впродовж наступных віків, особливо в минулім і першых десятиліттях нашого, ХХ-го. В погоні за легком поживом і дармовыма прибутками іноземны господарі Українських Карпат нещадно експлуатували природны ресурсы краю.

Гнеска фауна Карпат — як і вшиткых інших регіонів республікы — находит ся під захыстом державы. Так, найвыщим органом державной влады республікы — Верховном Радом УРСР принято закон о охороні і выкористаню тваринного світу. Великы кошты виділяють ся в тых цілях з державного бюджету. Треба зазначыти, же тота справа стала воістину всенародном. Українське товариство охорони природы обеднує 14 мільйонів добровільных членів.

Грунтовным і цілеспрямованным досліджыньом карпатской фауны займають ся учены створеного во Львові Західного наукового центру Академії наук України, яким керує академік Ярослав Підстригач. Завдякы їх працям розв'язано много науковых і народогосподарських проблем.

В Карпатах утворено першый в Європі державный національний парк площом 50 тисяч гектарів. Діють десятки заповідників і заказників (загальна площа охоронных карпатських прыродных комплексів — понад 300 тисяч гектарів), де заборонены мысливство, рыбальство, господарска діяльніст, де птахы, рыбы, звірі зазнають втручання людини хіба лем при науковых спостережінях, ище одчувають ей присутніст по достатній килькості корму.

Єден з таких заказників — Синевірський, што на Закарпатю. Назва його походит од мальовничого гірского озера Синевір, доовкола якого розкинули ся хвойны лісы. Ту вільно ся чують олені і серны, дикы свині і коты, лисиці і рисі. Барз богате Синевіря наптаство. В тій місцевости стрічають ся тетеруки і куріпки, соколы,

сапсаны і совы, дятлы і сойки, дрозды і заблики»... Всего ж в Карпатах водит ся понад 300 видів птахів. Деякі з них — фазанні — були поширені перше лем на Закарпатю, де м'якші кліматичні умови; гнеська їх розводять і в районах з суворішим природом. Так, нещодавно створено фазанарій в Богородчанському районі Івано-Франківської області. Понад тисячі вирощених там птахів випущено до ліса минулого року.

У справжнє звірине царство потрапиш, одвідавши прикарпатське урочище Марківці, яким ся опікує Тисменецьке лісництво. Тут діє відтворне ланеве господарство, площа якого 145 гектарів. Тут вирощують ланей, яких розселяють по лісах Карпат. Тутешні «старожылы» уживають ся з «новоселами» — минулого року, приміром, в урочище були завезені плямисті олені, кулани, серни з заповідника Асканія-Нова, што на полудни України. Они прижили ся в Карпатах, дали потомство.

Мешкають в тих краях і бури медведі, барсуки, лісові лисиці, заяці-русакі, багато иншої звірини.

Понад п'ятдесят видів рыб населяють многочисельні карпатські ріки. Близко половини з них належать до родини коропових. Помеж инших особливо цінними сут лососеві: лосось дунайський, форель, харіус, котрі жыють в холодній, чистій і багатій на кисень воді скороплинних гірських річок. В гырлах рік жыють судак, стерлядь, щука, сом. Стрічають ся тут і лини і лящы.

В остатніх роках великого значіння набыло штучне розведення рыб в річках, ставах і озерах. Тут многочисельні розплідники. Єден з наймолодших серед них — Лопущанський, што в Вижицінському районі Буковини. Успішном своим діяльністю він багатий в чому завдячує досліджыням науковців-іхтіологів Чернівецького університету. Каждый рік тут розводять до півмільйона молодняка королівської форелі, котру потім выпускають в карпатські озера і ставы.

Багата і своєрідна фауна Українських Карпат єст неodemном частином цілого унікального природного гірського комплексу. Якраз з тої позиції виходять учены, розробляючи способы охорони і примножіння тваринного світу того краю.

ЦІЛЮЩЫ ДЖЕРЕЛА

В Карпатському краю налічують понад 350 джерел мінеральних вод. На різних всесвітніх виставках, конкурсах, дегустаціях їм было присуджено двадцять одну найвищу одзнаку — Гран-прі, медалі, дипломи, грамоты... Найвеце популярні меже мінеральними водами здавна уважають ся «Свалявська», «Поляна Квасова», «Трускавецька», «Лужанська».

ода справедливо уважають ся основом вшыткого сущого на землі, за визначінюм ученых, человек може прожыти без воды лем п'ят-сім діб, хоц у него і буде вдосталь істы. Тут иде ся о звычайну питну воду, котра є в річках, озерах, криницях...

Так звана — прісна вода. Лем в земних глибинах є ище і мінеральна. Она одрізняєть ся од звычайной вышом од норми кількістюм газів, солий, рідкісних хімічних елементів. (Встановлено, же карпатські мінеральні воды мають понад 70 елементів таблиці Менделєєва). За такі унікальні мінералогічні особливости у народі єї од давна называють жывом водом.

Запасы мінеральних вод у Карпатах доправды невичерпні. Багато джерел, на жаль, ище детально не досліджено. Певні, з тої причини, же їх все было дост, оны стрічають ся на кождім кроці — в лісі, на улицях, в скверах міст, на стадіоні, на подвір'ю, на городі... Люде хоц і звикли до такого богатства, все ж мінеральній воді оддають належну шану, ставять ся до неї з великом повагом. Каждє джерельце обовязково обкладене каменюм (штобы го не замулило), збігат вода по металевих рурах або по камінних ци дерев'яних жолобках. Як звиклі, всяди стоїть горнятко для пытя, здебільша стрічають ся любовно мережаными місцевым карпатським орнаментом дерев'яні келихи... Коло них будь-якой поры року втамують спрагу подорожні.

О цілющих властивостях мінеральних вод в народі складено много легенд і казок. Про чудотворну жыву воду розповідають в українській усній народній творчости. В карпатському краю люде споконвіку называли джерела мінеральних вод буркутами. Певні того, же оны постійно нуртуют, буркочут, нібы затухаючи вулканы. За сивой давнини користувалися мінеральними водами каж-

дний на свій смак і розсуд, уважаючи їх даром природи для цілення до той чи іншої недуги.

Першы письмовы відомости, што дійшли до нас, датованы 1558 роком. Російськы послы, вертаючи з Європы, побывали в Карпатах, де на власны очы увиділи, як животворно діє мінеральна вода, о чім пізніш і доповіли своєму цареві Івану Грозному:

«...До тых вод, што на ріці Угли в горах Полонинных багато людий приходят хворы і з ріжnymi болячками, кладут ся в тоты воды, і вшиткым приходящым быват зціліня»...

Єднак, тогди в цілом світі мало використовували цілющы джерела. І лем в XIX століттю мінеральными водами зацікавила ся держава. Першы взяли їх під свій контроль урядовы організації Франції. Король Генрих IV розпорядився встановити над використанням мінеральных вод спеціальну інспекцію. А в 1856 року був прийнятий закон, в яким ишло ся о то, же уряд має право оголошувати деякы цінны джерела мінеральных вод предметом громадского інтереса і окружати їх належном охороном. Пізніше подібний закон было встановлено в інших країнах.

Карпатскы ж воды начали «мандрувати» в далеку краї з 1800 року. Їх примітивним методом добывали з копанок і розливали до виплетених бутелів (корчаг). Потім вантажили на возы і «експортували» за границу. Лем і тот мізерна частка цілющих вод, потрапившы в Європу і Америку, одразу завоювала собі визнання. Наприклад, у Нью-Йорку, Парижу, Відні і Токію свалявску воду продавали в ресторанах як животворный омолажующый напій. Єі по рецептах лікарів продавали в аптеках, їй присудили золоты призы на авторитетных міжнародных оглядах за приемный смак і зцілюющы властивости.

Гнеска карпатскы мінеральны воды переживають нову сторону біографії. Они служат вшиткым людям, доступны жителям міста і села, їх можна придбати, як у спеціалізованих skleпах, так і в багатьох продовольчих магазинах. Лем на єдній фабрыці «Поляна Квасова», лем на єдній потоковій лінії штогодини розливат ся 15 тысяч фляшок. (А взагалі в Радянскім Союзі шторуку выпускають понад 1 мільярд 500 мільйонов фляшок ріжних мінеральных вод, третина яких розливат ся на Україні). Дотепер, єднак, повністю задовольнити всезростающий попыт населеня поки-што ся не удає.

Як правило, найдены місця, де б'ють з-під землі природны джерела, в скорім часі стають курортами. Вырастають зручны, комфортабельны оздоровниці, готелі... Ту приїжджають поліпшувати своє здоровля мільйоны людий.

Дуже популярным в Радянскім Союзі уважат ся курорт Трускавец, што ся розположив в міжгір'ю на полудню Львівской области. Свойом славом він зобовязаний мінеральній воді «Нафтуся», яка справді має чудотворны властивости. Ньом лікують захворювання нырок, печінкы, порушєня обміну речовин, і нейрогуморальной системы. Штомісяця в оздоровницах Трускавця лікують ся 32—35 тысяч хорых. Мине кілька літ і курорт буде мати можність принимати до 50 тысяч гостей.

Недалеко од Трускавця, в Карпатских горах, находит ся курорт «Східниця», што виріс в невеличкім селі одноіменной назвы. Гнеска його не познати. Скорома темпами будує ся велике сучасне місто. Перетворіня odbyвають ся дякуючы знайденій ту мінеральній воді «Нафтуся», подібній до трускавецкой, лем за мінералогічним складом ище ліпшій. В будущім Східниця стане більшом за місто-курорт Трускавец.

У селі Моршын, што неподалеко од Стрия і Дрогобыча, находит ся бальнеологічний курорт. Ёго унікальність полягає на тім, же місцева вода лічит од кількох хворот — жолудково-кишкового тракту, печінкы, жовчних доріг, суглобів і нервової системы.

За мінеральными компонентами джерельны воды Карпат ничим не поступають ся знаным кавказкым, німецькым і французкым. Їх хімічний склад надзвычайно ріжноманітний. Найбільше стрічат ся вуглекислых лужных вод, сут тіж радіоактивны, сірководневы, соляны, соляно-лужны, термальны, глауберовы. Вшиткы они мають в собі поташ. В воді деяких карпатских джерел его припадат од 7,2 до II грамів на літр. Вчени зазначають, же такой зъявиско справді унікальне. Деякы воды, як, возмемо, квасівска, мають в своїм хімічним складі мишьяк.

Скарбы підземных глибин Карпат барз богаты на ріжны мінеральны воды. Над вивчінєм їх особливостей, якы животворно діють на людський організм, гнеска робят сотки учених, спеціалістів ріжних галузей народного господарства України. Спільными силами они дбають, жебы жива вода Карпат была доступном многым людям.

НИКИФОР

івными валками котит старий Попрад свої води, омываючи нима підніжя Бескыдів. Горы незворушно нависли над ріком, над селами, над живом красом Криници. Красу, в яку залюбили ся раз, зостаєме їй вірними до самой смерти. Бо она гміє быти видимом для сліпого, єї услышит глухий, з ньом побесідує німий.

...Німий... Нихто достовірно не знат., де і коли він на уродив ся, хто був його тато. Лем кілького пам'ятают — він був в Криници. В той колысці Карпатской красы, в якій выколысали ся пышны бедра шляхетных дам, в опуклы животы панів і підпанків, в якій виростав нестерпный біль душы і убогіст простолюдинів. Тота колыска выколысала і Німого.

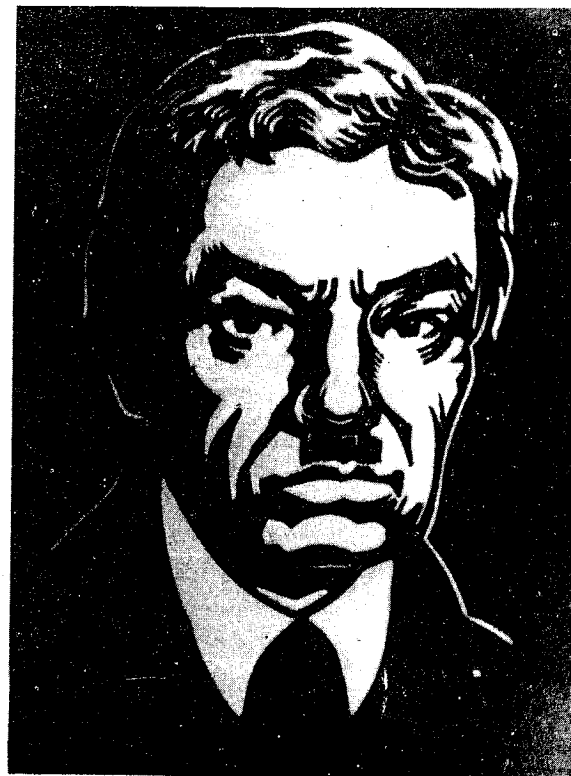
Его звали Никифор Дровняк. Його мама тіж была глухонімом і походила зо села Поворозник. Глухоніму жебрачку, Никифорову маму, звали Явдохом. Што дня єї можна было увидіты з простягнутом руком і дитином на плечах в близком селі, або і в самой Криници.

Коли хлопец підріс, мама часто зоставляла го самого, йдучи глядати даякого заробку. Напівголодный Никифор зберав на смітниках паперовы пачечкы, клаптички ріжнокольорового паперу і розпочынав свою улюблену забаву — будувати хыжы, або малював дашто прутыком по піску. Выходили в него хымерны узоры і він довго, незрушно смотрів на них... Певні, юж тогди в нім народжувався художник.

Невеселе, тяжке дітинство было в Никифора. Та і ци было оно в него взагалі? Гартувалы го од малого холодна осін і сувора зима, лем вліті упивався хлопец ласком карпатского неба і сонячным теплом смерековых гір.

Гворят, же світ не без добрых людей. Стрів ся і на дорозі Явдохы і Никифора человек, котрый дав ім приют, полегшыв їх нужденне жытя. Быв то лемко од Криници — Иван Гриняк. В него і жылы мама з сином, аж покыль не померла Явдоха. Никифор зостався круглым сиротом.

Тепер малый сам мусів здобывати собі їджиня. Никифор зачынат малювати.

Маляр Никифор.
Плоскорізьба О. Величка. 1982 р.

Од раннього рана, коли ище спляче місто Криница поскрипує ліжками і ліниво тулит ся до тепла, ту поспішат зо села Криници Никифор. Він сідат на мурі, коло костелу, вытягує зо скринькы роздобыты кольоровы олівці і клаптикы паперу і чекат сходу сонця. А як лем оно ся появит, нібы катулят ся по горах, то юж не міг одорвати очий од Карпатских верхів. І малював. Малював уперто, цілым порынаючи в роботу.

Згодом вштыкы звыкли до того, же на мурі од рана і до вечера сидит хлопец. Навет прискіплива поліція не звертала на него увагы. І так з дня на ден, з року на рік... «Рускі Матейко» глузливо называлы Никифора місцевы богаче хтоди ищи тото было як на сміх). Бо хто ж мав звернуты увагу на бідного, лем обдарованого великым талантом лемка. Ище і глухонімого. Двадцет років его творчіст не выходила за меджи Криници. Двадцет років нихто не уважав его

роботи за творчіст. Лем талант его щедро розвивався. От што розповідат о Ныкыфорі селянин з Криниці — Григорій Пыж.

«У першы дні війны 1914 року австрійскы власти силом примушували селян працювати на війну. Якоси забрали і мене перевозити ріжны товары. Обоз формував ся коло Тилича. Начальник обозу, австрійський капітан, сів на коні і давав розпоряджыня. Раптом неподалеко став бідно убраный чоловік, выняв кавалок паперу, олівець і почав малювати. Через десят минут він підішов до капітана і без слова подав му малюнок. Портрет був такый удалый, же офіцер розщедрился і подав художнику 5 ринских. На тот час то были велькы грошы. А малював офіцера — Никифора».

Довшый час никто не интересував ся дольом і талантом бродячого художника. Аж якоси Никифор, як все, сів на мурі коло костелу і малював. Він був настілько захвачений роботом, же не звернув увагы на молодого чоловіка, што стояв збоку і смотрів за ним. Потім незнайомец підійшов до Никифора, привитов ся. Лем тот, занятый малюваньом, навет ся не рушив. Хтоди незнайомец сказав ище пару слів, еднак і на них жодной реакції не было.

— Невже не чуеш,— здивував ся незнайомец.

— То, прошу пана, німый,— сказав незнакомому якийсь перехожый.— Рускі Матейко,— і засміяв ся.

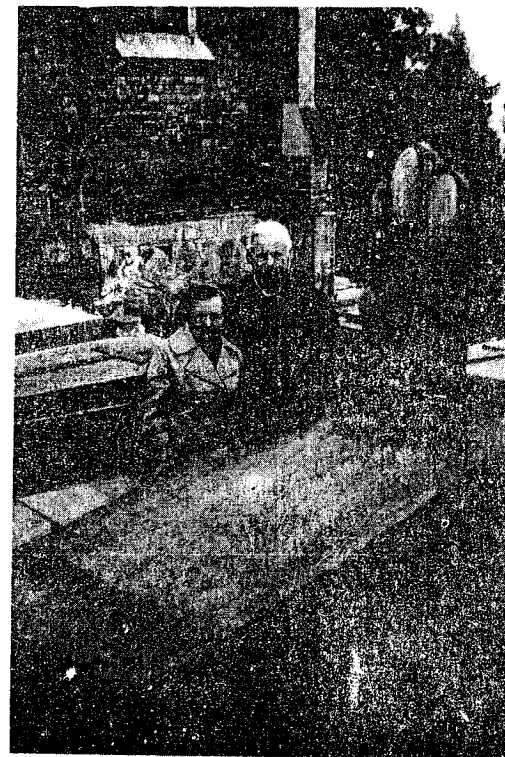
Незнайомец юж не міг одорвати очий од малюнка. То была геніальна работа. Єден за другим презервав він Никифорові малюнки і юж не міг стрымати свого захоплення. Никифор здивовано повертав на незнакомца і не розумів, що з ним ся діє.

Незнайомец був художником зо Львова — Роман Турин, што в тот час одпочивав в Криниці. Творчіст художника-самоучкы його барз зацікавила. Він одразу зауважыв самобутный Никифорів талант і був ображений тым, же нхто не звертат на него увагы, не помагат молодому художникови.

Протягом свого перебування в Криниці львівський художник був постійным опікуном Никифора. Декілька разів він звертав ся до властей з прозьбом, жебы они створили для Никифора нормальны умовы для жытя і праці.

— То — великий талант,— переконував він тупоголовых чиновників, але они і слухати не хотіли. Бо по їх выходило же який то може быти талант в простого лемка.

Стріча Никифора з Романом Турином не перешла безслідно. Бо, власньні, то было «одкрытя Никифора». Якраз од тогди ним почали цікавити ся і іншы вызначны художники. Лем тривало того не довго. Планету потрясла друга світова війна...

Иван і Стефанія Головач на могилі славного лемка Никифора Криницкого

Період окупації для Никифора був надзвычайно тяжкым. Лемкы берегли свого «маляра». Годували його, забезпечували нічлігом, прагнули недопустити стрічы Никифора з німцями. Преці оны могли його застрелити як «неповноцінного» человека. Особливо допомагали Никифорови родини Гриняка, Громосяка, Русиняка.

Після війны стало ся друге «одкрытя Никифора». Ним зацікавили ся по-справжньому. Його малюнки закупают музеї Нового Санча, Кракова, Варшавы. Пізніше влаштовуют ся выставки його прац у Брюсселі, Парижі, Нью-Йорку, Варшаві, Києві і Львові. До Никифора пришло всесвітне визнання.

Гнеска имено Никифора вимавают ся jako символ генія простого народа, символ його таланту.

Никифор — сын Бескиду, сын Попраду, великий сын Лемковины, котрый восславил ей на цілый світ.

Н. Жилич

«ХОЧУ ФАЙНУ СЬПІВАНКУ НАПИСАТИ...»

Роман Кудлик знааний є українському читателю, глядачеві і слухачеві насамперед як поет, котрый выдав кілька книжок, як пісняр, на чії слова створювали сьпіванки композитори Володимир Івасюк, Богдан Янівський та Ігор Білозір, і тыж як сьпіватор постановок у львівських театрах імени Марії Заньковецької і імени Максима Горького.

...Тато Романа — Михайло — народився на Лемковині. Ишы малым zostав сыротом. Споміж однолітків одріжняв ся він увагом до друкованої книжки. Тото спостерегли учители. Тож зобрали серед громады необхідны кошты аби вирядити Михайла до Львова, до політехнічного інституту, де хлопец захотів учитися.

Але шляхетскы порядкы, што панували на тот час во Львові, на ціле жытя розчарували юнака: до інституту лемків не принимали. То ж і вернув ся він до рідного села, де і працював на хлібній ниві, вирощував жыто і пшеницю. Часом, особливо взимі, помагав Михайло корчмарьови містечка Ярослав, бо ж мав нахыл до рахунків. Лем все ище мріяв о технічній освіті... Але мрії не судило ся сповниты. По другій світовій війні перебрали ся на постійне проживання до міста Дрогобич. Починала ся нова сторінка його жытя...

І все ж не забыла ся залюбеніст Михайла до точных наук. Він передав ей сынові Богдану і доньці Ірині: За радянского часу оны закінчили Львівський політехнічний інститут, стали знаными в своїй галузі науковцями. Не потрапив Михайло прищипити любов до технічних наук лем Романовы, котрый од самого малечку перейняв ся незрівняным світом красы карпатской. Ище маленьким був, а юж вершованы рядкы складав о природі. Тоты вершы навет обласна газета друкувала.

Потім, закінчивши середню школу, став Роман студентом філологічного факультету Львівського державного університету. Познаючи тайны літературных творів, Роман принимав їх з точки зору свого світобаченя, своєї поетичной натуры. І народжали ся з-під його пера самобытны поетичны рядкы, котры потім злилися в збірку поезій «Розмова», што увиділа світ во Львові 1963 року. Тогди він навчав ся на четвертім курсі університету.

Од хтоди вийшли друком збірки молодого львівского поета Романа Кудлика «Весняный більярд» і «Ябліневі ліхтарі». Гнеска в республиканском видавництві «Молодь» готує ся до видання «Листя дикого винограду».

Та кромі поетичной творчости Роман пише очеркы о своїх краях. Виступат тыж яко літературный критик. Гнеска він є завідующий одділу в журналі «Жовтень» — органі Львівского одділення Спілки письменників України.

Лем найбівше вызнання принесли Романови його сьпіванкы. Продовж десятка років львівскы шанувальники театру мали можніст оцінити його яко сьпіватора популярных в культурнім жытю міста вистав.

— Прилучыв мене до театру, — споминат Роман, — народный артист України Сергій Данченко, котрый гнеска руководит театром імени Івана Франка в Києві. На тот час він був головным режисером Львівского драматычного театру імени Марії Заньковецької. Виставом, в якій я дебютував яко поет-пісняр, была «Маклена Граса» Миколы Куліша, постановку котрой потім было вызнано наліпшом сценічном інтерпретаціом п'єс драматурга. Для премеры єї во Львові мною у сьпіваторстві з композитором Богданом Янівским было написано п'ят зонгів (музично-сьпіванковы інтродукції до каждой наступной дії).»

Гнеска поет продолжат спільну роботу з композиторами над поетично-музичным оформліням вистав, котры небавом маюť з'явитися у репертуарах львівських театрів.

З великом шаном і теплом споминат Роман Кудлик свою сьпівпрацу з композитором Володимиром Івасюком, чый талант добрі прислужыв ся для розвитку українской естрады. «Я — твоє крыло», «Не опадає, моя любове», «Освідченя Вітчизні» — Тоты сьпіванкы поет створыв разом з Володимиром Івасюком. Оны виконували ся і виконують ся гнеска народном артистком України Софією Ротару, заслуженым артистом України Назарієм Яремчуком, вокально-інструментальным ансамблем «Ватра».

— Є гнеска барз дуже творчых помыслів, — говорит Роман Кудлик. — Хочу створити таку сьпіванку, котру бы як, повічме, «Черемшину» Василя Михайлюка або «Червону руту» Володимира Івасюка, сьпівали вшиткы люде. На вшиткых континентах. Дуже хочу якраз таку файну сьпіванку написати...

В

Києві експонувала ся персональна выставка молодой лемкыні, майстра гнупого шкла Євгенії Шимоняк-Косаківської. Юж того саме підогрівало цікавист: нікому незнане імено, молода дівчына і на тобі — персональна выставка, і ще в Києві.

Пам'ятан, на обговоріня выставки, в день єї закрытя, зобрали ся дос дуже люда: художники, літераторы, мистецтвознавці, просто любителі і цінителі красы. Сумінні, класики могли би позаздрыти такому скописку люда.

Же думкы будут ріжны, можна было предвидіти: занадто сміливы і оригінальны творы выставила лемківська майстриня.

Справді, так оно ся і стало. Хоц початок обговоріня нібы не віщував бурі: сивы і мудры майстры пророкували дебютанці світлу і високу будучніст, дякували, жычыли высокых злетів. Быв тіж грубезный том жичень і відгуків, де зоставили свої захопліня люде вшыткых кінців Радянского Союзу.

І, під конец, раптом, як грім спосеред ясного неба, выступило нескілько молодыків і почали критикивати свою ж однолітку. Мовляв, наш вік — то вік раціоналізма, думкы, філософії і то не простои, народной, а лем гет змудрагеленой, повісты бы психологичной... Добесідовали ся до того, же, нібы, не ест то справа для жены гутне шкло, не дівчатам стоячы коло пломінкых печів і до руркы видуваты ріжны хымерны дива.

А она, в квітясьтім убраню нібы якась королівна з гір спустила ся ту, сиділа на краю столика спокійна і незворушна, і лем білы дівочы руки, довгы пальці в шрамах час од часу заламувала.

«Ой, людонькы мої, чесны і голубі... Як вам оповісты, водкиль взяло ся в мене в тім, нібы грубім шклі, стілько ніжности и ліричности? А вы хоц раз были сте в Карпатах? Чули сте, як на вітрі, напнуты медже небом і землев, співають смереки? Виділисте, якої то файной квітя квітує на царинах і полонинах? Тішилисте ся смугом в горах не лем од дощу, а од того, як дівчата идут селом? Былисте хоц раз в танцы, і то в такім, коли ани землі ани неба не одчуваєте? А як гудаки грають? А як бокоры идут? А як... Йой!».

Хтоси десь боронив єї чесне мистецтво вголос, хтоси пристыдав молодыков, які самы ище не можут почути в весняных вітрах веселе трембітаня, хтоси гречно просив єї не дослухувати ся тых слів, бо чи мало на світі заздросныків? Чи завше вшытко нове і оригінальне принимало ся одразу?

Алегорія «Земля». Скульптура И. Самотоса, 1966 р.

Вона того і чула і не чула. Вміла зостати ся наеднот і за собом. А пізно гвечер, хоц ище в Києві треба було ждати кількя днй (виставка послі столиці брала керунок на Дніпропетровск, Запоріжжя, Одесу...), пішла на залізнодорожну станцію, взяла білет і сіла на скорый потяг до Львова. Нич не повіла рано мужу, мамі, пересіла на примістовый потяг і в горы!...

Гори на Ужокском перевалі, і в Сянках, і в Турці, Самборі, таки ж, як у них, над Сяном, где вона уродылася. Блудыла, прыпоминала... А хыба ій так цяжко лем першы раз? А тогди, коли не стало нянька, а іх купа дзітй в хыжй і мамка една мусит раду дати?

А тогди, коли в Самборі і учила ся у школі, і живопис ій любив ся — а ровесники кпинили над нџом — хыба было тогди лекше?

А тогди, як прыучыла ся до шкла, до вітражів, в Домі піонерів?

А як поступала во Львові — вден робыла на фабрыці, а вечером спішыла на науку до інститута — хыба тогди солодко ей было?

Ет, што там спомынати — марниця! Штодня коло пеца стояти, нібы в пеклі, і глядаты тоту едыну форму, едыну знахйдку, коли вшытко набік — у сміты. І што, то ест легкый хліб?

А, власні, для чого она обрала собі таку несподівану і таку нелегку стежыну в мистецтві — лем для побід и фанфар?

Та, зрештом, што ій тых кйлька заздросников, невдах — мае ж тысячы, соткы тысяч горячых одзывов в своїх роботах не тйльки на Украйні, в цйлому Радянскому Союзі, а і в Італіі, Франціі, Греціі, Угорщыні, Чехословакіі...

Хыба тоты слова подтриманя не переважат? Хыба они не сут оріентиром, преці еі пішник юж давно перешол у тверду дорогу.

...До Львова она прихала першым ранным потягом. На віях, волосю, в складках убраня — всядивай заплутава ся міцный гірскый запах ялицевый.

На комірці мама увиділа червоноваты бісеринкы.

«Што то?» — шепотом звйдала ся застрашено.

Она розсмйяла ся:

— Йой, мамко! Пожыли-сте трохы во Львові і одвыкли сте од Карпат. Та ж у горах юж смерекы цвітнут малиново! Пам'ятаете? Ліпше бы не спомынала.

Наступной весны мама просит повести еі в горы посмотріты, як червено цвітнут смерекы. Нібы гунтой шкло дочкы не передае умовно тоі красы, ту во Львові.

Хочет ся в горы...

*Федір Зубаньч,
письменник*

Вірны сыны народа

МЫСЛИ О ПЕРЕЖЫТОМ

жерзи сити. Н. Дж. В мому віці то не легка работа зберати мысли о пережитом. Очы також не тоты, што были. Юж писати трудно. Если писати о собі, тогди треба начати од родичів, од вітца і мамы. Якы і кто они были, як ся побрали. Начну з вітца і з діда.

Дідо походив з великой фамеліі. Было іх семеро братів. Кошут Лайош, лйдер мадяр, борющых ся за незалежніст, подняв бунт проти Австріі. Франц Йосиф, 18-річний австрійскый цісар, звернув ся до російского царя за помочом: Російске войско перевалило через Карпаты і задушыло бунт мадяр проти Австріі. Російскый цар міг забрати Галицию з Лемковином, но він того не зробив. Заміст приеднати до Росіі, землі, котры заселяли руснакы, цар іх отдав Австріі, а Польшу поділили між Германійом, Австрийом і Російом. Так што лемкы залишыли ся надальше під польско-австрийском невольом.

Австрійскому цісарю, Францу Йосифу было потрібно войско. Тому польовы жандармы ловили молодых людий, де іх здыбали. Робыло ся тото саме, што пізніше робыло ся на Пілсудского, котрый брав силом лемків до свого войска.

Зловили і діда на полю і забрали його до австрійского войска. Служыв 12 років. Певно, юж му было найменше 35 років, як ся женив. Но довго з женом не жив. Скоро умер. Мали едного сына, котрого назвали Адамом. Вдова по діду выдала ся за Журава. Мій отец, Адам, виховывав ся при отчымі. Родиче не были грамотны, но тата выслали до школы. Вітчым мі оповідал, што позбєрали його, як мав ити до школы, выйшов із хыжы, а треба было ити през гноівку, через котру была переложена дошка. З радости, што йде до школы розогнав ся, жебы чым скорше достати ся до школы, но на дощці ся послизнув і гепнув собом до гноівкы. Вернувся до хыжы брудным. — Добрі його набили і бйльше до школы не посылали.

Ту опишу жыты вітчыма так, як він мі розповідав. Він повідав, же як выріс до своїх років, рішыв пустити ся на вандры. Рішыв ити не на Мадярщыну, но до краю, в котрім, як він повідав, живут нашы люде. Дійшов деси до Одесы, где наняв ся на роботу до поміщыка.

Робив на господарстві. Вітчым говорив, же треба было робити од зорі до піздної ночі. Найчастіше кормили ся салом (солонином) і хлібом. Вітчым гварив, же найгірше было весном, коли пшениця цвіла. На зацвівшу пшеницю налітала саранча. Ратували пшеницю так, што слугы брали довгий мотуз, натягали його між кінцями поверх колосах, сіли на них, і бігом, тягнучи мотуз, зганяли саранчу з зацвівшої пшениці. Саранча піднімалася, і летіла дальше, і, певно, сідала на пшеницю другого поміщика.

При одній нагоді, зганяючи саранчу із пшениці, кінч спотыкнув ся, вітчым упав, барз ся потовк, бо кінч звалив ся на нього. Поміщик не дбав про слугу. Выгнав із роботи і Адам, мій вітчым, мусів вернути ся додому, на Лемковину. Досит цовго зышло покля ся выздоровів. Як лем ся выздоровів, австрійскы жандармы забрали його до войска. Три роки служыв при войску. Повідав мені, што был кухарьом. Часто мені говорив, же мав битку з едным вояком. Тот вояк все приходив на кухню горнці вышкрабувати, бо му ідла не выстарчало. Но помочи в кухні отчому ніч не хотіл. Тогды вітчым послі роздачы ідла поналивав воды до горшків. Се барз розгнівало сего вояка, то взяв ся до битки. Але мій вітчым был добрі выкормленным і тому несчастному трошкы ребра понатискав. Се вітчым барз беспокоіло, бо часто о тім розповідав. Я знав много про життя при войску, бо я был в ньом. Но о тім напишу в другый раз.

По дідови лишився грунт. Вітчым одержав в наслідство едну четвертыну морга. Но хыжы не было. Тому на него газды не звертали увагы, як на жениха.

У Котанского была дівка Текля, моя будуча баба, яку собі сподобав. Ёй выдали за сына богача, Николая Тхіра, мого будущего діда. Щестя она не мала, бо муж ёй не честував. Спивався в корчмі, потім приходив додому і барз ся збытковав над ньом. Захотіло ся йому поїхати до Америки. Тхір і баба заложили землю і хыжу на покриття його коштів подорожы в «Новый світ», т. е. до Америки. В Америці дальше пиячыв, робити не хотів. Деси пропав. Старий Тхір, мій дід, утратив грунт, пустыв ся на жебрацтво. Текля, моя баба, утратила хыжу и лишыла ся з сиротом дочком мойом будущем мамом.

Тымчасом мій вітчым переселив ся до Ждыні. Ту здыбав Теклю, мою маму, яка жыла з татом, без мамы. Так двое сироты ся поженили. Дід дав дерево на хыжу. Они жыли в згоді. Працували тяжко. Обое были неграмотны.

В моих родычів было 9-ро дітей. Из девят дітей 8 осталося при жытю. Я был восьмым по ряду. Послі мене народив ся брат Андрій.

В Лузі, де родиче змогли ся на грунт, жило ся тяжко. Вітчым мав нетерпеливу натуру. Все шукав легшого жытя. Пустив ся до Югославії. Тут жыло много руснаків. Дав завдаток на грунт. Повернувшись домів, розказав мамі про свої пригоды в Югославії, і гварит, же буде продавав грунт. Мама встрітила ся з кумою в церкви, з жалем розказала ёй, што Адам задумав переселяти ся аж до Югославії. Кума розплакала ся, гварит, куда на чужыну ся збераш з таком великом фамелийом. Мама також пустила ся в плач, приходить додому і гварит мому вітчым, же она нікуда з Луга не иде. Отец трошкы протестував, бо знав, же завдаток, што дал за грунт, пропав. Як бы было стало ся по воли мого вітчым, то я бы был нич не знав о Лемковині і, певно, не мав бы был нагоды любовати ся красотом Карпат.

Народив ся я в Лузі, прекраснім селі на Лемковині, 1-го чырвця 1905 року. Так я народив ся під час японско-росийской війны. Памятам сусідів в Лузі. Оба сусіды переселили ся до нас із Смереківця. Оба были американцями. Купили грунт од лужан. По характеру одріжняли ся од решта жителів села. Оба были скупы. Все хотіли загарбати собі. Америка їх научыла дбати лем о себе. Боже боронь, жебы было курча залізло в огород Цюрика, забивав го каменьом і здохле перекрынув в наш двір. Од Цюрика не был крашым Бодик. Сей як дакто із нас перейшов през його двір, жалувал ся мому вітцю, а тато нас за то ци паском, або дручком добрі пошмагав. Бодик был війтом. Люди называли його жыдівскым уйком і панскым слугом. Се был вірний слуга латиняків. Барз ненавидів Росию. Я його описав в календарі за 1955 р. До школы я ходив всього за еден рік. За еден рік многому ся не научыш. На 13 році життя я начав робити на тартаку, який был в Лузі. Робив тяжко, по 16 годин денно, но выстачало лем на ідло і одяг. Зразу ем одчув, што робит ся несправедливіст, бо як людына захворіла, тогды міг з голоду пропадати і фабрыкант о него не дбав. Шукав, як і тато, векшого куска хліба. Обіхал цілу Лемковину і міста в Польщы, работы, еднaк, не нашов. Наконец в 1930 році выїхав до Канады. Тут я здыбав безработыцу, перебрався до Америки, но і тут встрітив то саме.

Перше занятя я нашол на фармі. Се была работа сезона. А прийшла осінь, тогды я знов стався безробітным. Звернув ся я до сестры, котра жыла в Ньюарк, Н. Дж. Я попросив ёй мені допомогти. Она попросила швагра, котрый розвозив хліб, жебы мі найшов роботу в пекарни. З його допомогом я в пекарни одержав роботу. Робив я вночы, од 8-ой вечера до 8-ой години рано. На тиж-

Петро Філяк —
оборонець миру 1943—1945 рр.

день я заробляв 15 дол. По 5 місяцях роботи я одержав 5 дол. підвищень заробітної плати на тиждень. Пекарня була юнійна для пекарів, але моя робота була тримати пекарню в чистоті, тому до юнії не належав. Тут я робив більше року. Пекарня, власником якої був поляк, наїшла ся в кризі. Поляк поставив пекарню на продаж. Він продав її. Нові власники вимагали од мене, жеби я робив при столах і печах, але юнія забороняла мені то робити, бо я був обслуга. Власники, бо я не робив, чого вони од мене вимагали, вигнали із роботи. Мучився по тих пекарнях до 1937 року.

В 1937 році я познайомив ся з Тоні Ковальчком, котрий працював у фандри. Я його попросив узнати, чи би я не мог одержати там роботу. Через пару днів він мене повідомив, жеби прийти другий день до роботи. В 1937 році так Японія, як і Гітлер уже начинали вооружати ся, бо рыхтували ся до війни. До того покійний президент Рузвельт, державними субсидіями зрушив з місця

економику, і сталеву індустрію почала одкривати ворота своїх фабрик. В Фандри я робив аж до призыва в американську армію, коли в союзі з Англією, Францією і Східним Союзом взяв участь в другій світовій війні проти нацистсько-фашистської агресії, котрі хотіли винищити радянський народ і славян і запанувати над світом.

Односно до Лемко-Союзу хочу сказати, же не зустрічав ся з таким лемком — руснаком, котрий би не чув, або нічого не знав о нашої народній організації. Я переконаний, же та організація популярність собі здобула газетом, яку видає і випуском річних календарей, як і тому, бо тримала ся прогреса, тому, бо все була на стороні робочого народу, який боре ся за краще життя.

Календарі, видавані Лемко-Союзом, все були дуже интересними і повчальними. Я їх радо читав і читаю. Я вдячний Олександрові Восток, члену редакційної колегії «Карпатської Руси» за то, же він взяв на себе обов'язок випускати їх.

Ми щасливі, же маємо сию організацію, бо без неї, певно, про лемков, про наш народ уже би світ нічого не знав.

Петро Філяк

НА СПОМИН АННИ ВИСЛОЦКОЇ

Кракові, 24 стичня 1985 р., в віці 95 років померла Анна Вислоцка. Была она учительком в Ганчові од 1915 до 1946 року. Через 31 років свого найкращого творчого віку жертвенно трудилась для добра Ганчови. Виховала штири покоління дітей. Її виховавчий вплив зазначував ся і на дорослих ганчовянів. Бо школа, де мешкала учительська родина Вислоцких, была створена для всіх. Дівчата, жєны, мужчыны просто приязнили ся з Учителем. Были они частыми гостями в учительській мешканю. Мож повісти, же школа в Ганчові в меджевоєнний періоді одгравала роль суспільно-культурного осередка.

Анна Вислоцка положила великі заслуги для лемківської культури, о чім треба бы обшырніше написати. Але ціла її діяльність — щоденна постава — в школі, дома, на кождім місці, де зустрічалась з людьми — была формом культурного труду — учила газдыні садити квітки, служыла радом во всяких домашних і житєвых потребах, помагала в ліченю недуг. Її щоденне життя было на-

значене службом для простого народу, а ей добре серце було доступне для вшитких. Анна Вислоцка — як нияка інша жінчина — пережила в своїм жыттю много трагедій. Мала семеро дітей, з того трое померло. Найбільше не могла погодити ся зо смертьом (на шкарлятину) своей 7-літної донечкы — Дарії, яка была обдарена незвычайныма талантами. Бывало, же вночы выходит на цминтар і там над гробом, часамы отвертым, ліе своїі слезы, переживат біль і печаль.

Учителька потрафила знайти час і на добре вихованя своїх власных дітей. Двое з них сталося героями народа. Єдну в ей двох дочок — Олександру, популярно звану Сашця 25 червця 1941 р. арештуют в Квятони, де повнила обовязкы учителькы. Того ж дня арештовано і мужа учителькы Олексія, як і многих лемків, в більшости учителів. По 6-ох місяцях Сашцю звільняють і переносят ей на учительску посаду до Радоцины, села, положеного на самой польско-словацкой границы. Там од 1-го styczня 1942 р. до 6-го вересня того ж року Олександра Вислоцка організує підпільну організацію Польской Робітничой Партіі (ПРП). Разом з іншыма лемківскыма діячами выходит з заложеня, же і лемкам треба взяти участ в активній боротьбі з немецкыма окупантами і в тот спосіб причинити ся до освободженя краю.

Свобода задармо не приде, треба сой на ню заслужыти. Так думала більшіст лемків, а підтверджує то факт, же ціле село Радоцина (бесіда про мужчын) вступат до той бойовой поступовой організації. Олександра Вислоцка шестого вересня 1943 р. осаджена в тюрмы гестапо в Яслі, помимо задаваных ей мук, в тим і при помочи тресованых псів — никого не выдала. Сашцю разом з іншыма лемками розстрілює гестапо в Яслі 24 вересня 1943 року. (Чи не повинно ся присвоїти імя Олександры Вислоцкой хоч бы школі в Ганчовій?). В тим самім часі і з того самого powodu німці розстрілюють і сына Учителькы — Мирослава Вислоцкого, який в Мушині к (Крыниці, де учителював, організував комірку ПРП. Анна Вислоцка, коли довідала ся о той трагедії, як та героїня з грецкого драмату, місяцями і роками проливала слезы і глядала людей, котры бы помогли ей однайти тіла дітей-героїв. Бо хоче ім справити належный християнский похорон. Поконує десятки кілометрів піше по лінії Гончарова-Ясло. (В часі війны было барз тяжко з комунікаціом). Беззглядна неумолима судьба не позволят ей здійснити того прагніня-мрії. Помимо ексгумації убитых німцями осіб в лісах коло Ясла, як і на ясельскім жидівскім цмынтарі, не удало ся розпознати Сашці і Славця.

Анна Вислоцка знаходит лем жінку-співвязня, яка ей розповіла, як німці скатували Сашцю, як співвязні помагали завивати ей раны, як выпроваджених з цель лемків устави в ряды і як забрали ім всьо, што мали при собі і в кінци, як вязнів, всаджали до тягарового самоходу на послідну дорогу жытя... Але жінка-світок повіла ішы страждущой матери річ найціннішу, яка тхне вітром в найвыщу вартіст чоловіка: коли приговорены на смерт люде стояли в рядах на коридорі — Олексадра Вислоцка мала моральну силу, штобы іх підтримувати на духу.

Анна Вислоцка не перестає служыти ганчівянам і взагалі лемкам в новій, як же змінений, повоенній ситуації. В 50-х і 60-х роках пише десятки листів-споминів о людях в Ганчові, о їх жыттю. Навязує до ріжных проявів штоденной культуры — той теперішньої і давнійшой — до ріжных подій, яких была свідком, особливо з часу першой і другой світовой війны. З ей споминів бе оптимізм, віра в простого человека, його благородну душу.

Авторка описує ріжны прикметы лемків: їх pracowитіст, просто-лінійніст, вірніст прадідівскій традиції, доброжычливіст, їх прагніня добра, ліпшого світа. Тоты спомины друкували ся в лемківскій пресі в Юнкерс (США), Анна Вислоцка єст рівнож автором безцінної праці о Ганчовій, до написаня котрой выкористовує існуючы джерела.

Если коли буде заложена золота книга заслужених для лемків і лемківской культуры людей, то Анна Вислоцка займе в ній почесне місце. І пишущий тоты слова багато ей завдячує. Анна Вислоцка і ей житя было цавком выняткове. Трудно бы знайти другу жінку о такій біографії. В першій половині з наддатком свого жытя на ряду зо своїм активным повным заслуг трудом — страждає до границ людской витривалости. В другій меншій половині жытя, як бы в нагороду, судьба стає ся для ней більше сприятливою. Майже до послідных місяців свого незвычайного довгого жытя была фізычно і розумово справна. Ішы на півроку перед смертьом диктовала мі вершык, якого вчыла шкільны діти.

На гробі Анны Вислоцкой ей ученикы зложили скромный вінок з квітами «Нашой Учительці» — од імени кількох поколінь ганчовянів — тых, што живут в Ганчові, які тых в США, а так само од тых в Крыницы, Монастирского району. Нехай вдячна память о Анні Вислоцкой стає ся натхненьом для поколінь лемківских в формуваню жытя, в котрім не забракне місця на подвигы, не безінтересовну службу для народу, для других людей.

П. Фецица

Георгій Крутила
зо женом Євгенієм
на 50-річній ювілею
супружого життя

В ПАМ'ЯТ ГРИГОРІЯ КРУТИЛИ

1985 році наша організація потерпіла тяжку, утрату, коли на 102 році життя смерт забрала Григорія Крутилу, закладателя чоловічого відділа чис. 28 Лемко-Союза в Юнкерс, Н. Й., довголітнього видатного активіста, читача «Лемка», потім «Карпатської Русі», од самого появилення газети.

Покійний народився в Лосю на Лемковині в 1883 році. В пошуку кращої долі молодим хлопцем приїхав до Америки, в місто Прай-дейл, Питтсбургської околиці. 16-річним підростком юж працював углекопом. За 10 років тяжкої роботи в штатах в 1914 році переселився в місто Юнкерс, Н. Й., де в 1915 році ся оженив.

Упокоївши ся одзначав ся великом любов'ю до свого руского народа, він був переконаний в тім, же през організацію, яком єсть Лемко-Союз, наш народ може вибороти собі кращу долю. Покійний Григорій Крутила вірив в народну просвіту і тому як трудом, так і жертвами причинився до побудови Карпаторуского Американского Центра, першої народної будови лемків в Сполучених Штатах Америки. Послі побудови Центра він приходив кожної суботи і неділі робити, бо вірив, же трудит ся для народного добра.

Пам'ять о Григорію Крутилі залишила ся в серцях всіх, хто знав тоту трудолюбиву, чесну і тиху людину.

Поезія

Павло Стефановський

Пам'ятам
шкільне вікно
на сьвіт
і голос мамы
учителькы
Ту в Лосю
вела нас
за діточу руку
в будуче
і свої діти
рідны
так вела
аж став ся чуд
великій
гора Кычера
прийшла до Ней
до мамы
нашої вчителькы
приняла отулила

Маты
учителька
одышла на ікону
на вікы
а все нас вести буде
за руку
на науку
рідного слова
рідной мовы
А мы
если не камін маме
в грудях
підеме
камінном стежком
до горы
поклонити ся могилі предків
і матери учительці нашій
бы вічна пам'ят
остала о Ній.

Марта Бинерт (Каніщак)

ЯК ЗМЕ ФАРМУ МАЛИ

...А ты Анюсь пригадаеш,
Што зме сьміху мали?
Як зме обі одну диню
На тачку клали.

Дыня велька, тачка мала,
То ся перевернула,
Хлопы етоят і сміют ся,
А не помагают.

Не сьмійте ся мудрагеле,
А подте помочы,
Увидите, яка тяжка,
Вытріщьте очы.

Дыні велькы, як кобиці,
Огуркы, як дырва.
Ой полечко, ліс дубовый
Серце рве ся до вас.

Назбирала кошык яєц,
На бік одставила,
Когут кричят, сестра ногом
В кошык наступила.

Ту в кошыку заміст яєц
Ячниця сьвіжа,
Лем сестриця, привелебна,
Стоїт тай сьміє ся.

Мы з курника, юж без яєц,
Хлопы без молока.
Позераме криво на них,
Они на нас тоже.

А вы фрасы, де молоко,
Што-сте з ним зробили,
Нич лем бычків выпустили,
тай їх погостили.

Ой ты мужу легковажыш,
На што так робити,
Дам ті заран на сьніданя,
Чорну каву пити.

Буде кава без молока,
Хліб без ячниці,
Бо в кошыку розбродили,
Мої помічниці.

Домів ити, юж нам треба,
Треба ся зберати.
Але перше мусьят себе,
Дакус окрасити.

Една руки запачкала,
Деси малинянці,
Друга сьусу опапляла
В курнику і в стайні.

Куры несли яйця такы,
Што два жовткы мали,
Нашы купці і мы самы,
Зме ся чудували.

Біла коза, добра матка,
Принесла троятка,
А корова здивувано
Вродила ближнятка.

Не вірите, мате пікчер,
Посмотрте сой сами,
Як сой бычкы підскакут,
Коло своей мамы.

Хлопці нашы, міцны руки,
Сыно подавали,
А над вечір при вечерії
Красьні розмовляли.

Не розмовляй, не жалуй ся,
Нашто ся пестити.
Маш ту відро і до стайні
Корову здоіти.

Муж мій смотрит, аж понуро,
Охоты не має,
А на швагрів кліпат оком
і руком махає.

Пішли хлопці не весело,
Корову доіти,
А мы, сестры, сьпіваючы,
Курчата кормити.

Една воду, друга зерно...
Третя яйця зберат,
А когутик, престрашений,
Сердито позерат.

З МОЙОЙ МОЛОДОСТИ

В Гамериці родила ся,
В краю вихована.
Серце прагне, розум тягне
До гірського села.

Хыжа была при дорозі
Звали «до Ріпського»,
Сьціны з глины, дах із кычкы
Так, як у каждого.

Лем до школы не ходила-м,
Бо не было коли.
Треба было пастушыти
І гарувати в поли.

Вліті в поли, взимі вдома
Жыто чілкувати,
Праця тяжка, я маленька
Ручкы, ой, горіли.

По вечери я за книжку
Дашто прочытати,
Увиділи няньо, мама
Почали кричати.

Не до книжки, дівко моя,
Куділю за пояс,
Треба нам полотна дуже
Шыти куртки для вас.

На вечірках ой весело,
Пряли і сьпівали,
А парібці на миснику
Капуна чесали.

Пече ся, ой пече капун,
Аж з радости скаче,
А паробок на кобыці
Дівку к собі кличе.

Дівка иде і не иде,
Парібка цілує,
А паробок такый радый,
Аж ся облизує.

Были то весели часы
Товды в молодости.
Луку, лісы, річкы рвучы
Присниются вночы.

Благослови всіх нас, Боже,
Все на кождім кроці,
Храни весь світ і наш нарід
Од воін і пакости.

Третя стуче і боженькат,
А ніс в жмени носит,
Бо червена таяк бурак,
Дакой рады просит.

Смотрю на ню і міркую,
Як ій ту помочы,
Ніс напавду, таяк труба,
Лем ся сьвітят очы.

Пішли домів мої сестры,
Під чудным гонором,
Бо так себе сприберали,
Фармерским прибором.

Така праця самый клопіт,
Не было тут пользы,
Але сьміху і гумору
Было ту всім досит.

Марія Бурдяк

ТУГА ЗА ДРУГОМ

— Лісы Карпатскы,
За кым вы тужыте?
— Мы спомінаме
Жытя пережыте.

— Яр наступила —
Вам лем бы радіти
И зеленым листом
Весело шуміти.

Пташкы співают,
Сонце гріе з неба,
Зіля квітуе...
Што вам веце треба?

— Треба нам газдів,
Опікунів дбачых,
А їх одсутніст
Для нас дуже значыт.

Не каждый знае,
О чім ліс шепоче,
Што му долігат,
Што повісти хоче...

А ліс, як человек,
Біль в серци тамуе...
За лемком-другом
Довіку бануе.

Афган Берестя

ЗА ЄДНО — ДРУГЕ

Ты не думай, же-с премудрый,
Кед дакого обортачыш.
Тым ты себе лем попудриш,
Но й на стілько опартачыш.

Не все тото, што сі человек жычыт,
Робит ся так легко та прекрасно:
Часто льос на тото хоц не рычыт,
Зато зможе його передчасно.

НЕЖЫЧЛИВЫЙ

Як бы сонце міг купити,
То бы купив, як малину.
И примусив бы світити
Лем у власну чар-хыжыну.

І. Русенко

ЦЫГАНЫ

Не орют, не сіют
А ходят і жыют
От днес до заране
Кто? Нашы цыганы.

Мало робят як голодны
А як сыты теж негодны.
В зимі цыган босо ходит
Студен, мороз му не шкодит
А зас в літі як горячо,
Цыган ся до тіни пряче.

А в колибі, на камінцях
Сідят цыганята
І голодно і холодно
Мерзнут небожата.

Старый цыган грат Чардаша,
Танцуйте же діти,
Мама пішла меже людей
Крульок выпросити.

Розпалили дораз ватру
Діти ся огріли,
Мама пришла, спекла грульки.
І вечерю зіли.

Иван Русенко

ГАЗДА В БІДІ

До кума Костя за потоком
Злодії ся достали,
Што могли, вшытко вкрали,
А Костьо заспал як нароком.

Вчера ляг спати
Газда богатый,
За одну ночку
Вшытко он стратил.

Што ту тепер робити?
Хибаль ити на дзяды?
Ту жена, дробны діти.
Нее ниякой рады.

Сів на лавку і думав.
«Порадити ся піду
Брата, свата і кума.
Най порадят на біду».

І обышов всіх рідних;
Швагрів, кумів і сватів,
Вшитки радят як можуть.
Чого треба ся яти.

«Сам ес сой винен, чловеце,—
Кум Гнат Гавран так му рече.—
Не треба было повідати
Вшитким людям, жес богатий».

○ Зас кум Васко мі повідат:
«Кто багатий, того знати.
Злодії бы красти нешли,
Як бы в окнах были краты».

«І желізны краты на нич,—
Повіл слово сват Мацканич.—
Як пса нее коло хати,
Не помогут жадны краты.

Моя сучка ма щенята,
Дам с охотом ідно мале,
Тых мі не жаль, бо для свата,
Для родини і так дале».

Так му каждый добре радив,
Аж Костьови ся знудило.
Штож, кед нихто му не поміг
Ани грошом, ани ділом.

Олександр Павлович
(1819—1900)

Я СИН БЕСКИДОВ...

Я син Бескидов,
думки прадідов
думаю:
Тобі, родинно,
руська дружино,
співаю.
На Маковиці, братя, сестриці,
вам пою!
Дух народності,
благородності
со мною
Думки прадідов,
пісні Бескидов
співаєт,
Вічно зелений, цвіт премилений
сбираєт,
Руский барвінок
на руский вінок
подаєт.

Что ощушаю,
чего желаю,—
то пою.
Руска родинно,
пой, пой, дружино,
со мною!

ПІСНЬ РУСКОСЛАВЯНСКАЯ

Славянські народи — діти свободи,
Цілому міру свободи желают,
Но горди люде, жестоки роди,
Общей свободи духа убивают.

О, люде, братя, честни народи
Отворте храм общей свободи!

Десятую часть земного міра
Діти матушки Слави занимают,
Плачевно гремит славянска ліра:
Враги свободи славян оскорбляют.

О, люде, братя, честны народи,
Соединитесь в храмі свободи!

О, люде, братя, міра народи,
Вам братску руку славянство подаєт,
Духом всеобщей святой свободи!
Вас поздравляя, щиро обнимаєт.

Пропало рабство, свобода жієт,
Вінец свободи славянства вієт.

Пропадает гордых подвадініє,
Равноправності цвітут ніжни цвіті,
Воплощается уже мнініє.
Должен человек человеком бити!

Побідную пісню поют народи
Да славословят бога свободи!

В ЧУЖИНІ

Я несчастный в чужом краю,
Як сирота жию я,
Всегда о тобі думаю,
Родная земле моя.

Там, де Бескиди, Карпати,
Там, там моя отчина,
Там жие мой отец, мати,
Сестри, брати, родина.

Они за мной ся старают,
Як я жию в чужині,
Я за ними воздыхаю
І по сто раз в годині.

О родная земле мила,
Размишляю о тобі,
Твоя магнетова сила
Мене тягат ко собі.

Не тішат мя чужі краї,
Іх роскоші, вигоди,
Мні на мислі гори, гаї,
Студничок свіжі води.

Милі мні, мили Бескиды,
Где жие мое племя,
Там, где жили мої предки,
Там жити хочу і я...

Олександр Духнович
(1803—1865)

ВРУЧАНІЄ

Я русин был, есмь і буду,
Я родив ся русином,
Честный рід мій не забуду,
Останусь его сыном:
Русин был мій отец, мати,
Руска вся родина,
Русины сестры і браты:
І широка дружина:
Великий мій рід і главный
Миру есть современний,
Духом і силою славный,
Всім народам приемный.
Я світ узріл під Бескидом,
Первый воздух русский ссав
І кормив ся руским хлібом,
Русин мене колисав.
Коль первый раз отворив рот,
Руское слово прорік,
На азбucci первый мій піт
З молодого чела тік.

Руским потом я питан был,
Руским ішол расходом
В широкий світ, но не забыв
С своїм знати ся родом.
І тепер кто питает мя?
Кто кормит, кто мя держит?
Саме руское племя
Мою годність содержат!
Прото тобі, роде мій,
Клену ся живым богом!
За печальный піт і труд твій
Повиную ся довгом.
І оддам ті, кільки можу,
Прийми тот щырый дарок,
Прийми от маленьку книгу
І сей письменный рядок:
Проче же не забуду,
Сердца моего скруху
Пожертвити:— я твій буду,
Твоім другом і уму.

ПІДКАРПАТСЬКЫ РУСИНЫ

Підкарпатскы русины,
Оставьте глубокий сон!
Народный голос зове Вас:
Не забудьте о своем!
Наш народ любимый
Няй буде свободный.
От нього няй отдалит ся
Неприятелів буря,
Няй посітит справедливист
Уж і руске племя!
Желаніє русских вождь:
Руский няй жие народ!
Всі просим всевышнього,
Няй подержит русского,
І даст віка ліпшого!

ПІСНЬ

Сивенькое очко твое
Есть, мила, блаженство мое,
Когда в том я вижу себе,
Едину желаю тебе,
Сужу себе.

С тобою желаю быти,
Аж до гроба тя любить,
Тобі отдам чувства мої,
А дух мой на перси твої
Дам в покої.

СЛІПЫЙ І ХРОМЫЙ

Стрітилися сліпий з хромим,
Стали розмовляти,
Кім способом собі в світі
Можно б помагати?
І вдруг заключил ся совіт:
Взял сліпий безнога,
А хромий му показовал,
Куда ест дорога.
Сего глаза, того ноги
Купно ся слагают,—
Так то бідні собі в нужді
Мудро помагают.

ЛУНАТ ЛЕМКІВСКА СЬПІВАНКА

тосуботы вечером збирают ся на репетицію до Дому культури села Ридодубы Тернопільської області учасники самодіяльного лемківського хору. Тот знаний колектив складат ся з різних за віком и професіями людей — трудівники ланів і ферм колгоспу імени Лесі Українки. Переважна більшість з них — переселенці з Лемковини.

Керують лемківським хором прецівники Чортківського педагогічного училища Віра і Орест Подольчуки — щиро залюблені в са-мобитні лемківські сьпіванки люде. Выкладач вокалу і диригування Орест од давна цікавит ся лемківським фольклором. В його домашній бібліотеці на тоту тему зобрано дуже книжок, выданих на Україні. Серед них — «Українські народні сьпіванки Лемковини» в обробці Миколи Колесси, «Сьпіваночки мої. Хорови обробки лемківських сьпіванок», «Лемківські народні сьпіванки» упорядковани Іваном Майчыком, «Лемківські сьпіванки», зобрани Михайлом Соболевським.

Орест Подольчук має і власні обробки лемківських сьпіванок. Одна з них записана од хориста Петра Кулика:

В зеленім гаю древно рубают.
Аж до Дунаю, аж до Дунаю.
Тріски падають.
Падають вельки, падають малы,
Хот їх позберай
Дівча з-за гаю.

Будівельник за фахом, Петро Кулик знає дуже сьпіванок. Научив ся декотрих од нянька Романа, якого на Лемковині у рідной Волі Цеклинській в сусідніх селах все запрашали на весіля за «маршалка». А важним обов'язком господаря сьвята было вміти добрі сьпівати.

У хорі сут з родини Петра Кулика: брат Андрій зо женом, племінник Павло з мамом, зять сестри Марії — Роман, її невістки Марія і Стефанія.

Од мамы і бабусі переняли лемківські сьпіванки Іван і Людмила Вербицьки. Іван-робітник, Людмила викладат хімію і біологію в

середній школі. В обох родинах роснут діти. «Родыче нам переда-ли любов до співу, а мы — своїм дітем», — розповідає Людмила Вербицька.

Наймолодший хорист Віталій Деренюк — ученик четвертого класу. Виступат разом з мамом і татом. Учителька російської мови і літератури місцевої школи Ярослава і технік ліній зв'язку Борис Деренюки давно звернули увагу на дзвінкий, ніжний голос сина, заохотили його до пісенного мистецтва.

У лемківськiм хорі понад сорок співаків. Подобають ся людям не лем їх сьпіванки, а і убрання, яке проектували сами хористи. Для того спеціальні поїхали до сел Підзамочок і Лошнів в сусідніх районів області, де тых сут лемківські хорові колективи. Цікавили ся убраньом, стрічали ся з лемками. Ті охоче показували комплекти давнього убрання. Барз корисним было знаомство з самодіяльним фольклорним капелом «Лемковина» што в селі Рудно коло Львова. Замальовували і фотографували убрання учасників того прославленого аматорського колективу, який удостоєний звання народного. Керівник «Лемковини» Іван Кушнір показував гостям з Ридодубів реквізит колективу, докладно оповідал о творчiм жыттю.

Сценічні костюми для лемківського хору з Ридодубів спеціаль-но виготовляли ся в майстернях Косова на Івано-Франківщині і Выжницях Чернівецької област. Мужчини убрані і під час концертів в кошелях-вышиванках, сподні з ременями, капелюхы. На женах — кабаты, вышиты кошелі, горсети, чепці. Обути вышиты в шкіряны керпці.

За порівняно короткий час лемківський самодіяльний хор став дипломантом і лауреатом районних і обласних оглядів художньої самодіяльності. Призове місце присуджено аматорам на огляді фольклорних колективів України. Співав лемківський хор перед многочисленным аудиторією на Виставці досягнень народного господарства і в Музею архітектури і побыта Української РСР в Києві. Колективу вручили дипломи Республіканського Дома народної творчости і Комітету музеїв Української РСР. Виступи аматорів транслують ся по радіо, телебаченю.

В репертуарі хору головне місце посідають українські народні сьпіванки з Лемковини, «Ой, верше, мій верше», Як ем ишов з Дебречына», «Долина, долина», «Полетів бы-м на край світа» і дуже инших передают неповторний колорит лемківської землі; выкли-кают повагу до її працовитых людей.

поколінням.

В другій половині XIX ст. короткий аналіз лемківських весільних традицій зробив О. Торонський в книжці «Русины-лемкы» (Львів, 1860). Його розділ «Весільны співанкы зобраны в лемків-гірняків Сяніцкого повіту» помістив у четвертому томі «Народных співанок Галицкой и Угорской Русы» (Москва, 1878) Яків Головацкий. Характеристику весільних звичаїв зробили В. Хиляк у статті «Свадебны звичаї у лемков» (1871), Г. Бескид в статті «Свадьба в соронах Попрадских» (1890), Ф. Рерор „Svadba Lemkov u Karpatech“ (1897).

Структура весіля на Лемковині подібна до структури західно-українського народного весіля. Як правило, керував тым праздником молодых староста з «маршалкою» — грубом палищем, прикрашеном букетом цвітів, барвінком, крайком — атрибутом старостинской власти. Господынями весіля были свашкы, якы, дбалы, жебы вшиткы звичаї виконували ся як ся належыт із загальном повагом.

Обряд зачинат ся з «зальотів» (заручын). Молодой хлопец запрошує двох поважных господарів на сватів і йде з нима до родичів дівчыны. Послі традиційных розпытувань господар пущат гостей до хыжі. Дівчына ховат ся до коморы. При успішних «зальотах» одбыват ся скромне гостювання. Парібка садовлят за стіл коло укоханой.

А за кілька дний до весіля молода з дружками ходит просыти на гостину, До хыжы молодой сходят ся будущы дружки, товаришкы. Після традиційного поздоровління молодой, з розстеленого на столі барвінку, цвітов, красок зачынают вінкоплетіня. Ритуал супроводжується співом.

Крім того, молода укладат букет для молодого, а дружки — букеты для дружбів. Потім спільно готуют «рішку». Для того кінці галузок зрізаного вершка яличкы зчищають од коры і нанизуют на них ябка, обаранкы. Галузкы звязуют верхом таякбы до розтягнутой буквы «Ф». Ціле весіля рішка стоїт на короваї. То — символ

молодого, який дає початок новому житю, забезпечує щестя родыні. Коровай — символізує молоду, означат достаток, спокій у родыні. Традиційне еднання рішки з короваєм уособлює нерозривный звязок новой родины.

Весіля починат ся у суботу або неділю едновременно в хыжі молодого і молодой. Од самого рана молодой з дружками скликают гостей і гудаків, свашок з короваєм. Старший дружба запрашат до стола. Молодой сідат помедже двома свашками, котры зачинают сьпівати.

Послі «благословенства» дружки хрестят топірцями пороги, схрещуют їх під верхнім одвірком, пропускают попід топірцями молодого, свашок, старосту, гостей. На подвірю засьпівають:

Идеме, идеме, през букове лисьця,
Идеме глядати Ваньовы невісця.
Идеме, идеме, стежки не знаеме,
Добры люде знают, то нам повідают...

Цілу дорогу до нареченой сьпівають, жартуют. Якщо хыжа молодой далеко, ідут на уквітчаных фірах.

На подвірю родичів молодой зачинатся довготривале хытре «торгування» медже старостом і доматором, «перевіряня документів» новопрыбулых, пробы «подкупу» господарів. Нарешті пущают гостей до хыжы, лем оны не сідают за стіл, закиль не выйде молода. Нарешті она выходыт. Молодыта витаються. Молода пришыват женикови букет, а він дарує нареченій квітясту хустку, в яку при «почепинах» єї приберут. Дружки пришывають букеты дружбам. Домашны запрошуют вшиткых за стіл. Невіста бере за руку свого судженого і переходит з ним през стіл, «жебы стіл завше был повный достатку». В коровай, поставленный перед нима, староста встромлює рішку. Послі промовы, староста выпиват кус палюнкы і подає келішок сусідовы. Вшиткы сьпівають, лем молоды сідат поважно.

Послі «благословенства» процесія виберет ся до шлюбу. Похід очолює староста, дружки з молодою, дружки з молодым, родина і гості.

Зо шлюбу повертаются у парі. На подвірю молодой весільну челядь стрічают родыче. Мати обсьиват доньку і зятя пшенищом «на щестя». Запрашат вшиткых до хыжы. Цілу ніч гости веселят ся. Рано вшиткы идут на подальну гостыну, по котрій молодій дают «віно».

Вечером, після цілого ряду «пригод», весільні гості ідуть до хыжы молодого. Після традиційного «торгу» родичы отворяют двери. Мама накрыват молодых вывернутым кожухом (жебы одстрашыти біду і нещастя) і заводит їх до господы. Дружбы імеюся за топірці і летят «розвалити» пец, жебы невістка не лінувала ся і одразу мала бы роботу «мастити пец». Лем хытроду дружбі удават ся одшкіпаты од пеца кусцьок глины. Потім дружбы вносят віно, родыче запрашают гостей за стіл. Під час гостыни дружбы заносят перыну і заголовкы до коморы, де стелят молодым. Жебы ім «мягко» спало, до соломы під простырадло кладут кілька ковалків дровна.

Староста дякуе за гостину і каже до рана одпочывати. На другый ден свашкы напынают же молоду треба «почепити». Лем од моменту «почепын» дівчина стае женом.

На пропозицію старосты молода вносіт коровай з рішком, три разы ся з ним обертат і кладе на стіл. Староста розрізат коровай на дуже кавалків, обдаровуе родычей нареченого, родину, вручат тіж подарункы од молодої (полотно, сорочку). Част короваю зоставляють для «приданців» — родины молодої, што має прихати на закінчіння весіля. Тото обдарування символізувало еднання родин молодого і молодой в едну спільну родину. Молода розв'язуе рішку, розтинає крайку на невеликы одрізкы і роздає музикантам, котры прив'язуют тоты краечкы до скрыпок.

Вечером приходят родиче і родина молодої («придани») з подарунками для молодых. Тота частина свята завше найвесільша. Цілу ніч гости бавлять ся, розповідають, што ся кому даколи притрафыло.

Над раном староста дякуе за гостину. Гості ище деякий час танцуют і небавом ся розходять.

Так ся одбывало народне весіля на Лемковині.

